AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 10 • NİSAN'2000 • 1.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2000/04

BAYAN ÖZGÜRLÜĞÜ

KARANLIĞIN BİNBİR OYUNUNA KARŞI

AYDIN BİR DÜŞÜNÜR

DAVOS 2000 VE TÜRKİYE

AYDINLANMANIN GÜCÜ

ŞİİR KALKIŞMALARI

ÜNİVERSİTELERİMİZİN "GERÇEK" SORUNLARI

İnsancıl Atölyesi Felsefe Grubu Çalışması: DOSTLUK

İÇİNDEKİLER

Afşar TİMUÇİN	BAYAN ÖZGÜRLÜĞÜ	1
Sennur SEZER	VİZE DİLEKÇESİ (ŞİİR)	3
Sevgi İYİ	AYDIN BİR DÜŞÜNÜR/AYDINLATAN BİR SÖYLEM	4
Mustafa UÇURUM	TRAGEDİA (ŞİİR)	7
Betül ÇOTUKSÖKEN	AYDINLANMANIN GÜCÜ	8
Berrin TAŞ	AŞK... KARŞI KIYIDA (ŞİİR)	9
Kemal İNAL	ÜNİVERSİTELERİMİZİN "GERÇEK" SORUNLARI	10
Mehmet ESATOĞLU	KARANLIĞIN BİNBİR OYUNUNA KARŞI	12
Tülay KORKMAZ	BAŞKALDIRI (ŞİİR)	14
Temel DEMİRER	DAVOS 2000 VE TÜRKİYE (1)	15
	ŞİİR KALKIŞMALARI	25
Abdullah İLTER	HAYAT BU (ŞİİR)	30
İkbal KAYNAR	AYDIN MISIN?	31
İ.Kemal KARADAYI	DELİ KAN (ŞİİR)	32
Hakan ŞENSOY	TINLAYAN ZAMAN (3)	33
Öztürk TATAR	YALNIZLIKLAR BIÇAKLANSIN (ŞİİR)	36
Adnan ÖZYALÇINER	BİRTAKIM İNSANLARIN YAZARI SAİT FAİK	37
Arzu KAYA	SENİ SEVİYORUM (ŞİİR)	40
Suna ARAS	ADI SANAT OLAN	41
C.Georgina ROSETTI	ANIL MERİÇELLİ'DEN ÇEVİRİ ŞİİRLER	43
Fidan EROĞLU	BİR BAŞKA BİZ: DOST	44
Süleyman S. KAZDAL	YERYÜZÜ GÜNCESİ (ŞİİR)	53
	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ OYUNCULARI İLE SÖYLEŞİ	54
Saliha YADİGAR	DİYAR (ÖYKÜ)	58
İsmet ALICI	İKİ SU DAMLACIĞI (ŞİİR)	59
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	60
Sabahattin YALKIN	LİF VE URGAN (ŞİİR)	64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kapak Resmi
LEMAN BODUROĞLU

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: İstiklal Cad. İpek Sok. No.10 Zafer Han Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul
İlan Koşulları: Arka kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (İç) 140 milyon TL
İç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ilan (5 cmx5 cm) 20 milyon TL.

SAYI: 114 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 12.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

BAYAN ÖZGÜRLÜĞÜ

Afşar TİMUÇİN

Uygarlaşma sorunun kokoreç, bumbar, kellepaça, işkembe, kaygana, lahmacun, çiğköfte, pekmezli sucuk, keçiboynuzu ve benzeri yiyecekleri sevmekle bir ilgisi olduğuna inanmıyorum. Avrupalı dostlarımız sığır paçası yerken, çiğ balık yerken bizi kokoreçten ve öbürlerinden yoksun mu bırakacaklar? Hiç sanmıyorum. Paça sorunu bir yana, düpedüz paçayı birilerine kaptırmak olur bu, bugüne kadar kaptırmamışsak. İki gün önce bir şişe mürekkep satın aldım. Kalemim Pelikan ve yeni. Mürekkep kaskatı olmuş, kalem bir yazıyor, bir yazmıyor. Mürekkebe kolonya kattım, olmadı; su kattım, olmadı. İşte bunun uygarlıkla ilgisi var. Dün eşimi hafta sonu tatili için hastaneden eve getirirken taksinin şoförüyle çene yaptık. Sigortası yokmuş, ondan yakınıyordu. Eve geldiğimizde ona bir on milyonluk uzattım. El çabukluğu, adam on milyonluk kağıdı birden yoketti, onun yerine bir yüz liralık tutarak yüzüme alık alık baktı. "Senin paçanı aşağı alırım itoğluit" der gibi baktım yüzüne. Anladı ki olmayacak, on milyonun üstünü verdi. Bakın bu da uygarlıkla ilgilidir.

Borsada büyük iktisatçı pozlarıyla ağır kumar oynamanın, söz verip de gelmenin ya da sallana sallana bir saat sonra gelmemenin, açık açık söyleyecek yerde söz dokundurmanın, önündekini iterek otobüse girmenin ve girer girmez fortçuluğa ya da burnunu karıştırmaya başlamanın, yalan söylemenin, malı kimine beş yüzden kimine altı yüzden vermenin, kendini adam yerine koyup başkalarına ikinci sınıf ya da dokuzuncu sınıf insanlarmış gibi davranmanın, tehditle soru sormanın ve buna göre kalıp yanıtlar beklemenin, namus sorununu uçkur sorununa indirgemenin, adam işletmenin ve buna benzer şeylerin uygarlıkla, daha doğrusu uygar olmamakla bal gibi ilgisi var. M.Ö. IV. yüzyılın Atinalıları uygarlığın temsilcileriydiler, bununla birlikte bir filozofu, Aristoteles'i casus ilan etmekten çekinmediler. Nerede kaldı uygarlık? Uygarlık bir avuç siyaset soytarısının değil bütün bir toplumun ürünüdür. Uygarlıkta iskele hamallarının payı, kasapların, çaycıların, şerbetçilerin payı siyaset adamlarının payından daha büyüktür. Atina toplumu uygardı ama Aristoteles'i casus ilan edenler uygar değillerdi. Tıpkı Sokrates'i idam edenler gibi, tıpkı Platon'u tutsak pazarında satanlar gibi.

Uygarlıkta geri kalmışlığın en büyük belirtilerinden biri biçim düşkünlüğüdür. Kötü sanatçı sanat yapmayı salt biçimlerle oynamak diye düşünür, kötü uygarlaşmış insan da biçime alabildiğine önem verir. Kafayı takar gereksiz bir şeye, onunla oynamaya başlar. Son zamanlarda birilerinin kafayı "karı" sözüne takmış olmaları gibi. Yıllardır bu toplum evli çiftleri **karı-koca** diye belirledi. Şimdi "karı" sözcüğü bizim nazik onurlarımızı, gerektiğinde bir türlü kırılmayan gerekmediğinde çıt diye gidiveren onurlarımızı kırmaya başladı. Madem öyle, "karı"nın yerine "bayan" diyelim. "Bayan-koca" ya da o olmadıysa "bayan-bay" diyelim. Diyelim ve bayanlarımızın toplumsal onuru kurtuluversin. O zaman ne değişecek, ben onu merak ederim. Bay eve geldiğinde yemeği ısıtılmamış ya da hatta daha pişmemiş görünce bayana bir tane çakmaktan geri duracak mı o zaman? "Kadın"a "bayan" dediğimizde **aile içi şiddet** dedikleri şey bitecekse bence şu "karı" sözcüğünü bundan böyle ağzımıza bile almayalım. O durumda kendilerine "feminist" adını yakıştıran kadıncılarımız da toplumsal işlevlerinin bittiğini görerek mutlu olacaklar, onların artık toplumda "bayancılar" adıyla ya da başka bir adla etkin olmaları gerekmeyecek. Bu iş uygarlığı baştan sona kurtaracaksa, örneğin Yeşilköy'ün hali vakti yerinde ve güngörmüş insanları semtlerine giden iki katlı otobüslerde "lütfen telefonlarınızı kapatın" yazısına karşın cep telefonlarıyla konuşmaktan sıkıntı duymaya başlayacaklarsa ben neden "karı"ya ya da "kadın"a bayan demeyeyim. Derim vallahi.

Uygar toplumlarda kadının ve erkeğin saygınlığı her şeyden önce genel olarak toplumun ve özel olarak bireyin insana verdiği değerle belirgindir. Kendiniz insan olarak değerli değilseniz karınız da, çocuğunuz da, dostunuz da, yakınınız da, komşunuz da değersiz olacaktır. Yaptığınız mürekkep en iyi kalemde bile sorun çıkarıyorsa, çıkardığınız gazeteyi en basit insan bile **kerhen** okuyorsa, yaptığınız yemek bir obura bile itici geliyorsa, işlettiğiniz tirenler harapsa, yazdığınız şiirlere sokak köpekleri bile dönüp bakmıyorsa, en güzel alışkanlıklarınızı bile yitirmekteyseniz ve onların yerine koyacak güzel şeyler bulamıyorsanız, hep eski günleri özlüyor ve gelecekten korkuyorsanız hangi uygarlıktan sözedebilirsiniz? Böylesi ortamlarda en güzel şeyler bile bir solukta söner gider. Böylesi ortamlarda aşk bile bir korku nesnesidir.

O "karı" sözünden alınan **bayan** gerektiğinde ya da hiç gerekmediği halde elini beline koyup birilerini öylesine sıvar ki ağzınız açık kalır. Hatta kültür düzeyinize ve insan anlayışınıza göre ona bu davranışından ötürü "erkek bayan" diyebilirsiniz. (Şu "erkek kadın" ya da "erkek karı" muhabbeti kadar sinir hiçbir şey yoktur: kadının erkeği ya da erkeksisi garip bir yaratıktır, namus güvencesi gibi görünse de belki o bile değildir.) "Erkek kadın" denilen zavallı tip genelde aptal babaların ürünüdür, babalar **namus** gerekçesiyle kızlarını "Benim kızım erkek gibidir" diye yetiştirirler. Kadın erkek olsun olmasın, uygarlaşmanın uzağında yaşanılan koşullarda silahlı ya da donanımlı bir varlıktır, kadınsızlıktan bunalmış erkeği ipinden tutup istediği yere sürükleyen bir yaman yaratıktır. Bakarsınız zibidi bir dişi, iki satırı yan yana getiremeyen dünyasında kadın görmemiş bir adamcağıza etmediğini koymaz. Onun her dediğini yapacaksınız, ona para getireceksiniz, ondan çok şey istemeyeceksiniz, o da buna karşılık lütfen size **yakınlık** gösterecek. Ama, unutmayın, onun her dediğini yapacaksınız, otur dediği yerde oturacak kalk dediği yerde kalkacaksınız, o sizi bekletecek ama siz onu bekletmeyeceksiniz, nikahı da zaten öncelikle basmış olacaksınız, o durumda o çarpık ruh sizi ömür boyu kabul etmiş olacaktır. Durmadan yalan söyleyen, kendini bir gösterip bir çeken, onda geleceği yere on bire on kala gelen ya da hiç gelmeyen, istediği zaman sizi arayan istediği zaman semtinize bile uğramayan bir kadın kendisine biraz "mesafeli" davrandığınız zaman onuru kırılmış gibi yapacaktır

Kim ne derse desin uygarlık önce kadın-erkek ilişkilerinde, kadının erkeğe verdiği değerde ve erkeğin kadına gösterdiği saygıda belirir, bunun temelinde de bireyin kendine saygısı yatar. Kendine ve başkasına saygılı olmayan kişiye ister kadın ister karı deyin ister bayan deyin hiçbir şey değişmez. Nitekim erkek bay olduğu zaman heriflik özellikleri gösterdiğinde onu hoşgörmek mi gerekiyor? Erkek kendini bütün budalalığı ve zavallılığı içinde birinci cins olarak gördükçe, buna karşılık kadın açıkça olmasa bile örtülü bir biçimde kendini ikinci cins olarak görüp bunu aşabilmek için erkekle başedebilmek açısından çeşitli kurnazlık düzenekleri geliştirdikçe insan ilişkileri acınası olmaktan kurtulamamaktadır. O durumda kadın vitrindedir, **göster göster çek** kuralını uygular, buna kızıp soğuk davrandığınızda "gücül eşcinsel" konumuna düşürmek ister sizi, onun tek amacı erkekten bir maymun yaratıp onu bildiği gibi oynatmaktır.

Kadın vitrindedir. Erkek alıcı durumundadır. Erkek kendini egemen sanır ve güçlü cins olarak maymun gibi gösteriler yapar. Kadının bu gösteriler karşısında gülmesini zor tuttuğunu görürsünüz. Bütün gücünü cinselliği silah olarak kullanmaktan alan kadın bu silahı şu ya da bu nedenle iyi kullanamadı mı deliye döner. Ama şurada burada ıyı kullanamamış ya da hiç kullanamamış da olsa onun silahı vardır. Jacques Brel bir gün bir kadına **"Siz de iki bacağı arasında mücevher gezdirenleden misiniz?"** diye sorar. Uygar olmayan bir ortamda kadın-erkek ilişkisi, affınıza mağruren söylüyorum, tam anlamında bir verdin-vermedin ilişkisidir. Bunun böyle olduğunu filmlerimiz size pek güzel kanıtlayacaktır. En iyisi **al başına çarpılsın** deyip geri çekilmek. Onu da yapamıyoruz doğrusu.

Önemli olan önce insan sonra kadın ya da erkek olabilmek. İnsan olmak için de epeyce bir bilinç edinme çabası gerekiyor. Erkek olmak tütün ve ayak kokmak, hort zort etmek ve kendini birinci sınıf görmek demek değildir; kadın olmak da kafasında binbir tilki gezdirerek yetmiş çeşit ayak oyunu denemek değildir. Toplumda kalıpbiçimler var, insanlar bunlardan birini seçip kendilerini toplumsal kılıyorlar, bunu yaparken klasik erkek ya da kadın tutumunu elden bırakmıyorlar. Bütün kadınlar birbirine benziyor, bütün erkekler de. Şu kesimdeki erkeğin nasıl konuşacağını, şu ya da bu konuda neler söyleyeceğini elinizle koymuş gibi biliyorsunuz. Şu kesimdeki kadının nasıl davranacağını, şu ya da bu olay karşısında nasıl tutum alacağını hatta ne gibi sesler çıkaracağını biliyorsunuz. Yanlış anlaşılmasın, bütün kadınları ya da bütün erkekleri bağlamaz bu söylediklerim. Uygar olmayı, insanca düşünüp insanca davranmayı bilen nice insan var bu dünyada ve bu topraklar üstünde, sözün onlara değil. Onlar öncelikle insandırlar, sonra da sapına kadar erkek ve sapına kadar kadındırlar. Ama onları aradığınız zaman bulabileceğiniz bir adres yok. Toplum sürekli dağılmalara uğruyor. Geçenlerde ağır hasta olan eniştemi hastanede görmeye gittim. Çok duygulandı. **"Sana yazık oluyor bu toplumda, sen bu topluma göre değilsin"** dedi. **"Hayır, ben bu topluma göreyim ama toplum her gün biraz daha kendi olmaktan uzaklaşıyor."** dedim.

Aristoteles'e casus diyenler ülkeleri için bir casustan daha tehlikeliydiler ve insan olarak çok daha sorunluydular. Casus denilince onursuz bir insan gelir gözümüzün önüne, onursuz bir insan da uzun yüzyıllar boyu egemen olacak bir felsefeyi taş çatlasa oluşturamaz. Aristoteles'e casus diyenlerin adını arasanız belki bazı kitaplarda

VİZE DİLEKÇESİ

Bir de baktım çevresi boş Demirkazığın.
Ürkütülmüş mü kaçırılmış mı
bunca yıl güttüğüm ışıltı,
yapyalnızım.

Ustasıyım iz sürmenin
arsız olalı her nazladığım,
çobanım.

Kuş dediğin ıslık, gül dediğin koku
yiteli ışığım.

Varsam baksam gecenize
karıştı mı aradığım.

Sennur SEZER

bulursunuz, on dakika sonra unutmak koşuluyla. Evet, dostlarım, önemli olan ve zor olan insan olmaktır, kadın olmak ya da erkek olmak, şunu olmak ya da bunu olmak, şusu olmak ya da busu olmak kolaydır. Yalan söylemek kolaydır, (belleğiniz sağlamsa), adam söğüşlemek kolaydır, kuyruk sallayanın peşine gitmek kolaydır, adam öldürmek kolaydır, rüşvet almak kolaydır, zor olan insan olmaktır. Gerçek insan kılığındaki kadınlık ve gerçek insan kılığındaki erkeklik kabasaba kadınlıktan ve kabasaba erkeklikten çok daha çekicidir, cinsel anlamda da başka anlamlarda da. Ama o insanı oluşturamıyoruz bir türlü. Bu geri kalmış düzende bu ne öğrettiği bilinmez okullarda ve bu sefil aile düzeninde biz daha çok fettan kadınlar ve adamdan çok herife benzeyen erkekler yetiştirebiliriz, daha okul sıralarında **kız uğruna** cana kıyabilen erkekler.

AYDIN BİR DÜŞÜNÜR/ AYDINLATAN BİR "SÖYLEM" Betül Çotuksöken

6 Kasım 1999 tarihinde TÜYAP Kitap Fuarı'nda "Aydınlanma ve Betül Çotuksöken" başlıklı bir toplantı düzenlediler. Konuşmacılardan yalnızca Sevgi İYİ konuşma metnini gönderdi: Bu metinle birlikte Betül Çotuksöken'in teşekkür konuşmasını yayınlıyoruz.

İnsancıl

Sevgi İYİ

Betül Çotuksöken, felsefede yaptığı önemli çalışmalarıyla tanınan bir felsefecidir. Ancak, ben burada onun felsefe anlayışından ve buna dayanan felsefi bakışından, bu bakışa ilişkin kimi belirlemeler yapmaya çalışarak söz edeceğim. Ayrıca onun felsefe sorunlarına ve olan bitene yaklaşımının önemini, -bu değerlendirmenin güçlüğünü de bilerek- günümüz dünyasında yüzyüze kalınan problemlerle yani insana ve topluma ilişkin problemlerle ilgisinde belirtmeye çalışacağım. Çünkü ilerde de değinileceği gibi onun felsefi bakışının insana dönük yanı, felsefe anlayışının özü ve niteliği -*değeri*- konusunda önemli ölçüde fikir vermektedir.

Yaptığı çalışmalar ve bu çalışmalarda serimlediği düşüncelerine bakıldığında Çotuksöken'in bir "aydınlanma" düşünürü olduğunu daha baştan söylemek mümkündür. Ancak bunu söyler söylemez hemen burada sözü edilen "aydınlanma"nın niteliğine ilişkin olarak başlıca iki nedenden dolayı doğru bir belirleme yükümlülüğü doğar. İlkin, burada ele alınacak felsefi bakışın kendindeki saf felsefi nitelikten dolayı, ikincisi de bu anlayışa felsefece bakma gerekliliğinden dolayı. İşte bu bağlamda aydınlanmanın ve "aydınlanmacı" olmanın felsefeyle olan temel bağının gözden kaçırılmaması gerekli görünüyor. Böylece konuya ilişkin yaygın anlamaların yüzeyselliğinde kalmayarak aydınlanma sorununu daha özünden görebilmek mümkün olabilir.

Öyleyse burada insanın/öznenin dışdünya ile ilişkisinde temel olan bir şey söz konusudur. Bu temel ise Locke'un deyişiyle "şeylerin doğru bilgisinden başka bir şey olmayan felsefe"dir (1). Aydınlanma sorununu ve aydınlanmacı olmayı bu temelde felsefeyle olan köklü ve içsel bağında anlamak gerektiğinde "aydınlanma" kavramını, sırf belirli bir döneme bağlı kılmadan ama bu dönemin önemini ve kavramla olan yakın ilgisini de gözden kaçırmadan genişletmek olanaklı görünmektedir. Bu durumda, sınırları böyle belirlenen yani özünde felsefe ile temel ilgisinde anlaşılan aydınlanma ve "aydınlanmacı" felsefe anlayışı çerçevesinde Çotuksöken'in felsefe anlayışı üzerinde durulacaktır.

Çotuksöken'in felsefi yönelimine ve felsefi anlayışına ilişkin kimi ipuçlarını ilkin Abelardus üzerine yapmış olduğu Doktora çalışmasına dayanarak belirlemek mümkündür. Ayrıca Ortaçağın genel eğilimine aykırı düşen bu önemli düşünürü araştırma konusu yapması da kayda değerdir.

Genel çizgileriyle söylenirse bu yapıtında Çotuksöken, Ortaçağda dinsel bakış açısının etkisi altında kendi özünden uzaklaşarak yönü değişen ve bir bakıma varlığı tehlikeye giren felsefenin (2) varlığını sürdürmesi ve özniteliğiyle bağlarını yeniden kurarak gelişmesi için tüm yaşamında büyük sıkıntılara katlanarak çaba gösteren bir düşünürün elverişsiz denebilecek bir ortamda felsefeye yaptığı "aydınlanmacı" katkıyı açık bir anlatımla serimler.

Döneminde etkili olan belirli bir bakış açısına rağmen Abelardus'un, *akıl*ın ve *düşünme*nin önemini bilen, felsefe yapabilmek için *akıl* ve *düşünme*nin yerini gören bir filozof olduğunu (3); akıl ve düşünme arasındaki ilişkinin bilinci içinde "ahlak" sorununa -eylem ve erdemlerin çözümlenmesi işine- felsefe açısından eğilebildiğini ve bu sorunların bilgisel temeline inebildiğini bu önemli çalışmadan öğreniyoruz. (4)

Akıla ve düşünmeye /*bilgi* üretmeye önem veren ve genel eğilimin buna aykırı düştüğü bir çağda bunu yapabilen bu önemli filozofla ilgili çalışmasında Çotuksöken, "insanla ilgili bütün çabalarda

olduğu gibi, felsefe de aklın egemen olduğu bir ortamda kendini gösterir ve gelişebilir" der (5) ve "ben'in dışında kalan her şeye ilişkin tasarım"ın yine "ben'in akıl gücüyle elde edilmiş" olduğunu belirterek, akla işlerlik kazandırılmış olan Antikçağdan günümüze uzanan köprünün de ancak bu yolla yani "akıl gücüyle" oluşabilmiş olduğunu vurgular. Bu nokta onun Ortaçağda araştırmaya değer bulduğu filozof ile felsefe anlayışı arasındaki ilgi bakımından da önemlidir: Ayrıca Abelardus'un, "iki Konsil tarafından mahkum edilmesine" yol açan bir tutum olarak diyalektiği tanrıbilime uyguladığını, inanç/akıl ikileminde doğru düşünmek ve doğruyu bulmak için hep akıla öncelik verdiğini belirtir. Böylece onun, "içi boş, gerçeklikle ilintisi olmayan doğruların ne denli işe yaramaz olduklarına açıkça" gösterdiği için "çağdaşlarından çok farklı, modern bir yanı olan bir düşünür" olduğunun da altını çizer. (6)

Bu noktaların yanında Abelardus'un, gelişmeyi ve ilerlemeyi tanımayan inancın "en tehlikeli yanlışı" barındırdığı düşüncesiyle ilgi içinde "bilgilerin gelişmesini sağlayan, insan aklının sonsuz gücüdür" (7) sözü, onun, olan biteni doğru yerden görme olanağını sağlayan bilgisel aydınlanmaya verdiği önemi gösterir. Abelardus'un akıla, "gerçeği araştırmak" amacıyla önem verdiğini ve bu bilinçle sürdürdüğü araştırmalarında "tümeller" sorununa getirdiği çözümle bilginin gelişimine yaptığı önemli katkıyı düşünme, akıl ve bilgi ilişkisinin önemi bağlamında yine bu çalışmadan öğreniyoruz. (8)

Bu noktada, Abelardus üzerine yaptığı çalışmaya dayanarak Çotuksöken'in sonraki çalışmalarında daha belirginleşen felsefe anlayışına ve onu verimli bir düşünür olmaya götüren felsefi bakışına ilişkin bir belirleme yapmak mümkündür. Abelardus'ta "ahlak" sorununa eğilen Çotuksöken'in, ele aldığı filozofun izini sürerek erdemin tümelle ilişkisinde saptadığı bir nokta vardır: Abelardus'un, insanı tümelleri bizzat kuran varlık olarak değerlendirmiş olması. (9) İşte bu nokta Çotuksöken'in felsefe anlayışının insana açık olan yanının yani bir antropolojinin habercisi olarak görülebilir.

Nitekim *Kavramlara Felsefe ile Bakmak* adlı yapıtında bunun açık bir şekilde dile geldiği görülür. Bu noktada Çotuksöken'in, bilgikuramsal bir temele dayanan ama burada -sırf epistemolojide- kalmayan yani bir ontolojisi olup varlığa/varolana yönelen varlıksal ve bilgisel bütünlükte bir bilgi görüşünden hareketle felsefe yaptığını şimdiden belirtmek mümkündür. Bu nedenle o, insanı yalnızca bilen özne olarak görmenin-aslında hiç görmemeninötesine geçerek onun yapısına, yapıca bütünlüğüne yani bir varolan olarak insana bakabilmektedir. Felsefi bakışının bu özelliğinden dolayı insana dönük yönüyle o, insanın, "varolmak, yaşamak edimlerinin ötesine geçerek, anlama edimini gerçekleştiren varlık" olduğunu ve bu edimiyle "her yeryüzü parçasını yaşama dünyası haline" getirdiğini belirtmektedir. (10)

Böylece temel öğeleri sağlam ve açık bir şekilde belirlenen bir bilgi görüşüne dayanarak *"homo cocipiens et loquens"* olmasını insanın en temel özelliği olarak belirleyen (11) Çotuksöken kavram(lar)ın bilgisini ortaya koyarken de *kavram kurma* ile *insan* arasındaki *yapısal* ilişkiyi sürekli gözününde bulundurur. Ona göre "kavramlar varolanı, bilme ve iletme düzlemine taşıyan çerçeveler" olarak insanın varlık yapısının vazgeçilemez koşuludur, yani insanı insan yapan temel koşuldur. (12) Onun, "kavram kurma" edimini insanda ne ölçüde temel bir yapı özelliği saydığını şu sözlerinde görmek mümkün: "İnsanın asıl etkinliğini kavram kurma oluşturmakta ve insan kavramlar aracılığıyla düşünen ve yargılayan bir varlık olmaktadır. İnsan, kavramlar aracılığıyla başka deyişle varolana ilişkin çerçeveler aracılığıyla düşünmekte, bunları dile getirmekte yani düşünceler oluşturmakta ve çoğun bu çerçeveleri, kavramları nesneleştirebilmektedir de. Nesneleştirme de aslında kavramlar aracılığıyla yaratmadan başka bir şey değildir." (13)

İşte insanın kavram kurma edimi ile varlık yapısı arasında gördüğü bu temel ilgi onun felsefi bakışının antropolojiye açılan yönünü açıkça gösterir. Ona göre "insan için asli olan kavram üretmedir" (14). Böylece o, bu temel bağlantıdan dolayı insanı, sırf bilen özne olmanın ötesinde görebildiği için insanın çeşitlilik gösteren dünyasına yönelebilmekte ve yaşadığımız dünyadaki problemlere el atabilmektedir. Aslında insan ve insanla ilgili her şeyde problem görmesini sağlayan da onun tam felsefi nitelikte yani ontolojisiyle birlikte bir bilgi görüşü temeline dayanan bu bakış açısıdır. Bu bakışın özelliğini ve önemini, felsefenin kendisini bilme konusu yaptığında ve felsefeyi "varolanların varlığının, düşünülebilirliğinin, dile getirilebilirliğinin sınırlarını araştıran bir etkinlik, bir sınır çizme çabası olarak" (15) belirlerken de bu bakışın açıklığından yararlanmasında izlemek mümkündür. Nitekim felsefeyi, her şeyi konu edinebilen ve böylece "varolanı, varolan, düşünme, dil ilişkileri içersinde anlama, ona anlam verme çabasında" bir bilgi alanı olarak dile getirdiği (16) *Felsefi Söylem Nedir?* adlı yapıtı, kendi deyişiyle felsefenin kendine "kendince bakabildiği" (17) bir çabanın ürünüdür. İşte bu tam felsefenin içinde olmak ama bu içinde olmanın gereği olarak da ona dıştan bakabilmektir.

Demek ki felsefe "dışdünya, düşünme ve dil ilişkilerini inceleyen; ayrıca da bunların her birini birer

varolan-alanı olarak belirleyip onların neliği üzerinde duran bir etkinlik" (18) olarak başka etkinliklere sınır çizdiği gibi kendine de sınır çizer. İşte bu yüzden, yani yalnızca o, bunu yapabildiği için her şeyi konu edinebilir, kuşatımı sürekli genişler ve çevreni açık kalır. İşte Çotuksöken felsefeyi böyle tam neliğinde, "özgül ayırımında" gördüğü ve belirlediği için-ki bunu bize de açık bir anlatımla gösterebilmektedir- felsefenin kendisine ve bir anlamda kuramsal sorunlarına yönelebildiği gibi günümüz dünyasında karşılaştığımız sorunlara da aynı açıklıkla eğilebilmektedir.

Bu sorunlar arasında felsefeyle bakarak eğildiği ve bu bakışın ışığında önemli bir açıklık getirdiği eğitim sorunu örnek verilebilir. Çotuksöken'in, aslında hep önemli olan ama günümüz dünyasında güncel bir önem taşıyan eğitim sorununu ele alışı ve işleyişi onun *aydınlatıcı* bakışının daha açık görülmesini sağlayıcı niteliktedir. Bu noktada Çotuksöken'in felsefi eğitime, bu eğitimin, bireyin *kişi* olmasını sağlayıcı yönünü belirterek (19) verdiği önemi özellikle vurgulamak gerekir. Bu bağlamda onun şu sözleri çok aydınlatıcıdır: "Bireyin, düşünme edimi ve davranışları üzerinde *bir kez daha* düşünmesini" sağlayan felsefi eğitim "insanın birey, giderek de kişi olmasını sağlayan bir eğitimdir. İnsanlar, birçok konuda bilgisi olan bireyler olabilirler; ancak bu bilgilerin etik değer (evrensel değer) bilgisiyle zenginleştirilmesi, 'insanileştirilmesi' sonucu bireyler kişi olabilirler; başka bir deyişle gerçekten 'bilinçli' bireyler haline gelebilirler. Bu bireyler, yani kişi aşamasına yükselen, yapıp etmelerin üzerinde düşünebilen, yapıp etmelerin ne türden değerlerle belirlendiğinin farkında olan bireyler ancak 'daha iyi bir dünya' kurabilirler." (20)

Felsefi bakışının dayandığı sağlam bilgisel/bilgikuramsal temel üzerinde "özcü" bakışın yanlışlığının belirlenimiyle insanı tözsel/metafiziksel değil *işlevsel* yönden gören ve insanın değişebilirliğini belirten Çotuksöken, "felsefi eğitimi, eğitim dizgesinin onsuz olunmaz koşulu haline getirmenin" önemini vurgularken (21) eğitimde en temel noktayı da aydınlatmaktadır. Böylece o, insana felsefeyle bakarak, onun yapıca "dönüştürülebilir ilinekler toplamı" olduğunu saptamakta ve bu bilgiye dayanarak *açık* bir eğitim idesine ve bir "eğitim ülküsü"ne varmaktadır: Bu ülkü "insanı ilkin birey, ardından da kişi, yurttaş kılmada, bilimsel doğruları da hesaba katan felsefi öğretim ve felsefi eğitim"in gerekliliğini dile getirmektedir. (22)

Çotuksöken'in, düşünen varlık olarak insanın en temelde kavram kuran ve dolayısıyla bilgi üreten *-dünya kuran/yaratan-* yapısı ile *etik* bir varlık olması arasında ayrılmaz/ayrılmaması gereken bir ilişkiye büyük ölçüde önem verdiği görülür. (23) Bu onun felsefi bakışının bütünlüğüyle yakından ilgilidir veya belirli bir bütünlüğü olan bakış açısından dolayı bu noktaya önem vermektedir. Bu bütünlük, onun bakışının aslında hep insana dönük yönüyle perçinleşen bir bütünlüktür.

İşlediği her konuya getirdiği açılıkta, eğildiği her soruna çözüm arayışında onun bu *bilinçli* bakışının izini görmek mümkündür. Nitekim o, felsefe yapmak isteyen bir kişinin mutlaka kendinde bilinçlendirdiği bir felsefe anlayışının olmasının gerekliliğini açıkça belirtmektedir. (24) İşte bu noktanın açık bilincini taşıyan bir araştırmacı olarak o, "filozofun kaygısını" taşıyarak beslendiği felsefe tarihinde bilgikuramsal nitelikli sorunlara ilişkin tartışmalardan insana ve onun yapısıyla ilgili temel bilgiye, buradan da etik alana uzanan bir köprü kurmaktadır. Bu noktayla ilgili olarak onun, "filozofun sorumluluğunu" nasıl belirlediğine de değinmek yararlı olur. Ona göre, "filozof, insani ve toplumsal sorunların -temelde bunlar büyük ölçüde bilgi sorunlarıdır- tabanındaki, temelindeki açmazların kaynağına inmeli, felsefe en az bilim kadar sorumluluk üstlenmelidir." (25)

Böylece filozofu, -temelde kişiyi- insan ve toplum karşısında sorumlu sayan Çotuksöken bu bağlamda bireyin *kişiy*e dönüşmesinin önemini ısrarla belirtir (26) ve *kişi* olmanın nesnel koşullarının giderek yok olduğu günümüz dünyasında bunun kaygı verici sonuçlarına işaret eder. (27) Bu sorumluluğun, "kendi bireysel eksenlerinin" ötesine geçmeleri istemiyle toplumu yönetenlerle de ilgili düşünüldüğü (28) gözönüne alındığında *her bireyin kişi olma* sorumluluğuna bağlandığı söylenebilir.

Sonuçta Çotuksöken'in, felsefeyi kavrama biçmine bağlı olarak insana ve insanın dünyasına, bu dünyada olan ve olabilecek her türlü soruna eğilmeye açık bir bakışı vardır. Böylece onun felsefe anlayışı "ontolojik" ve "antropolojik" yaklaşımlara da açık olan bir bilgi anlayışına dayalı, temelde insanı anlama ve açıklama yöneliminde bir anlayıştır denebilir. Bu anlayışla o, insan dünyasının karmaşık sorunlarına böyle bilinçli yaklaşımıyla eğilerek onları aydınlatma ve çözme çabasında bir düşünürdür. Örneğin, yüzyılımızda ve günümüzde de yüzyüze kalınan kimi önemli sorunlarla ilgisinde sıkça tartışılan "aydınlanma" sorununa da bu bakışın aydınlığında eğilebildiği için "aydınlanmanın" geniş çapta eleştirilmesine yol açan yetersizliklerinin nedenlerine ilişkin doğru belirlemeler yapar (29) ve "son noktada yine de aklın modern kullanımından hiçbir zaman vazgeçmemenin *gerekli gibi göründüğünü"* söyler. (30)

Bu noktada başlangıçta belirlenen aydınlanma-

felsefe ilişkisi bağlamında Çotuksöken'in felsefe anlayışının özniteliği ve bu anlayış içindeki felsefe etkinliğine bakılarak onun asıl aydınlanmacı yönünün felsefenin felsefe olarak varolmasına ve işlev görmesine yaptığı katkıda göründüğünü belirtmek mümkündür. Şüphesiz bu, "aklın modern kullanımıyla" yakından ilgilidir ve ayrıca "aklın modern kullanımından hiçbir zaman vazgeçmemenin gereğini" de açıkça göstermektedir.

1 Bu bağlamda Locke'un şu sözleri önemlidir. "Yetenekli ve çalışkan kimselerin çabaları, bilimlere sokulmuş kaba, yanlış ve anlaşılmaz terimlerin bilgince fakat anlamsız kullanımıyla engellenmemiş olsaydı, dünyadaki bilginin çok daha ileri gitmiş olacağı kesinlikle söylenebilir. Oysa bu engelleme öylesine ustalıkla yapılmıştır ki, şeylerin doğru bilgisinden başka bir şey olmayan felsefenin, bunun için uygun olmadığı ve iyi yetişmiş insanların kibar konuşmaları içinde yer alamayacağı düşünülmüştür." (John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.52.

2. Bu noktada Çotuksöken'in Din Felsefesine ilişkin yaptığı önemli saptamaya bakılabilir. *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, İnsancıl yayınları, İstanbul, 1998, s.25-26.

3. Betül Çotuksöken, *Petrus Abelardus'un Ahlak Anlayışı*, İstanbul Universitesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1988, s.103.

4. Çotuksöken, Abelardus'un eyleme ilişkin ortaya koyduğu bilgiyi şöyle belirtir: "Eylem de tıpkı bir nesne gibi bir bilgi objesidir; fakat bu bilgi değerlerin bilgisidir; iyi kötü nitelemesiyle, değerlendirilmesile eyleme yaklaşılır. İlk planda değerler alanından bağımsızdır eylemler; bir kez ortaya çıktıktan ve görünüşler alanına geldikten sonra bir obje niteliğini kazanır. Yapılacak iş, fenomenolojik bir yaklaşımla eylemin kalkış noktasını anlamaya çalışmaktır. Eylemin değeri ancak bu noktada ortaya çıkabilir." Betül Çotuksöken, a.g.y., s.74.

5. A.g.y., s.104.

6. A.g.y., s.107

7. A.g.y., s.107

8. A.g.y., s.108.

9. A.g.y., s.145.

10. *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, s.8.

11. A.g.y., s.13.

12. Bu noktayla ilgili olarak Çotuksöken'in şu sözlerine yer vermek yararlı olur: "Kavramlar nesnenin bilgisine ulaşmanın biçimsel çerçevesi, nesnel temeli olurken aynı zamanda *animal nationale* ya da *homo cogitans* deyişlerinin de temeli olmaktadır. Arka planda *homo concipiens* olmalıdır ki bu son iki deyiş ve ardından da *homo semioticus* ya da *animal symbolicum* deyişleri bir anlam kazanıyor olabilsin". A.g.y., s.18

13. A.g.y., s.18.

14. A.g.y., s.20

15. A.g.y., s.23.

16. Betül Çotuksöken, *Felsefi Söylem Nedir?* Ara Yayıncılık, İstanbul, 1991, s 68-69.

17. A.g.y., s.84.

18. *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, s.28.

19. A.g.y., s.35.

20. A.g.y., s.36.

21. A.g.y., s.36

22. Bu noktada Çotuksöken'in şu sözlerine yer vermekte yarar vardır: "Böyle bir öğretim/eğitim ülküsü, her türlü ayırımcılığı aşarak, bir çok insanın ortak bir zeminde birleşmesini sağlayabilir; kısa erimli çözümlerin, bireysel kurtuluşların, aslında çıkmaz yollar olduğunu, başka bir deyişle 'yolsuzluk' olduğunu gösterebilir. Böyle bir eğitim, 'bireysel kurtuluş'un 'sanal bir gerçeklik'ten başka bir şey olmadığını; kurtulduğunu sanan insanların da olsa olsa sanal bir gerçekliğin 'öznesi olduklarını sergileyebilir'" A.g.y., s.39-41.

23. Örneğin, "neden-etki ilişkilerine dayalı açıklama modellerinin gerçekten bilgisel içerikli olması gerekmektedir. Böyle bir bilginin taşıyıcıları da etik bir varlık olduğunu sürekli olarak duyumsayan 'kişiler' olmalıdır" der. A.g.y., s.74.

24. A.g.y., s 48 ve *Felsefi Söylem Nedir?*, s.9.

25. *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, s.49.

26. A.g.y., s.74.

27. A.g.y., s.97

28. A.g.y., s.98

29. A.g.y., s.60-62.

30. A.g.y., s.71

TRAGEDİA

kuşlarınız kör olmuş
uçamıyor bayım
ihtilâl yaptığım caddelerde
umutsuzluk sendromları yaşarken
sen bir gülle vuruyorsun beni
kanıyor yüreğim
ellerim ağlıyor

şeytana şiir yakışmaz
şiir melektir bayım
bir bebeğin elindeki güvercinleri
ancak bir bebek diriltir
kente kurşun yağarken geceleri
bu melankoli de ne oluyor azizim
ya bu çekip giden kadınlar
ne oluyor

ağlamayı bırak
düşlerim kanıyor sen ağladıkça
gözlerim kirli sarı
ah! leylak
ah! erguvan
tanrım, ellerim hâlâ kanlı
ve ressamlar halkımı boyuyor
saatim beni çağırdığında
bir bakmışım yaşlanmışım
yaşlanmışım bayım

Mustafa UÇURUM

AYDINLANMANIN GÜCÜ

(Betül ÇOTUKSÖKEN'in Teşekkür konuşması)

Bu toplantı, benim de özel olarak şimdiye kadar gerçekleştirdiğim çalışmalar üzerinde düşünmemi sağladı. Burada yapılan konuşma da benim için ayrıca ufuk açıcı oldu; hocalarımın (Tüten Anğ benim üniversitede hocam oldu ve Arslan Kaynardağ da daha sonra yine benim hocam ve yol göstericim oldu) ve aynı zamanda meslektaşlarımın (Sevgi İyi) yaptığı sunuşlar, kendimi tanımamda, yaptığım çalışmaları okumamda ve daha iyi değerlendirmemde yol gösterici olacak bundan böyle sürecek çalışmalarım için de.

Kendi kendime hep şöyle düşünüyorum: eğer bir şeyleri sorun olarak görüyorsak ya da kimi kavramları hep öne çıkarmak gereksinimini duyuyorsak, orada aksayan, yolunda gitmeyen bir şeyler vardır ve işte o yolunda gitmeyen şeylerin farkına varmamızda da iki nokta ya da durum uyarıcıdır; ya olup biten gözardı edilmez bir biçimde yaşamımızı artık aksatmaya başlamakta, bir sınır duumu olarak kendini apaçık göstermektedir ya da bizim, kavram üreten, bilgi üreten bir varlık olarak olup bitenler arasında bağlantı kurarak/kurma yoluyla, o durumu, olup biteni bir sorun olarak yakalamamız söz konusudur. İşte sanırım filozoflar, bilimadamları, sanatçılar bir başka deyişle "aydınlar" ancak bunu yakalayabilirler. Elbette onların sorun olarak gördükleri birbirinden farklıdır. Ama bu insanların ortak yanı, sorunları fark ediyor olmalarıdır.

Peki tam anlamıyla "aydınlanma" için bu, yani saptayıcı olma yetiyor mu? Sorunları saptamak, olup biteni bir "durum" olarak tespit etmek gerekli bir koşul ama yeterli mi? Çözüm yolunu da üretmek gerekmiyor mu? Sanırım bu noktada sorun gören ve sorunu çözmeye çalışan, yeni öneriler getiren kişiler arasında farklar var. Sorun nerede çözülecek? Kimler sorunu çözmede yetkili olacak? İşte bu noktada, doğrudan insana ve insan dünyasına ağırlık veren, insanın sorun görme ve çözme gücünü öne çıkaran, bunu açıkça saptayan kişiler gerçek "aydın"dır diyebiliriz.

Bu anlamda aydınlanma, Kant'ın ünlü deyişinde tam da yerini bulur. "Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır. Sapere aude! Aklını kendin kullanmak cesaretini göster!" (I. Kant, "Aydınlanma Nedir?", Çeviren: Nejat Bozkurt, *Seçilmiş Yazılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.213). Kant bu deyişiyle, insanların omuzlarına çöken binlerce yılın yükünü kaldırmaya çalışmıştır. İnsan ya da kimi insanlar böylece, vesayet altında kalmışlıklarının farkında olacaklar, kendi ayakları üzerinde durmayı kendi akıllarına dayalı olarak düşünmeyi- öğreneceklerdir.

Sadece kimi yetilerle (düşünme yetisi, dil yetisi, yargıda bulunma yetisi) dünyaya gelen insan, tarihsel özne olarak, çevresiyle kendisi arasındaki ilişkileri her defasında yeniden kurar. Varlıkça birey oluşunu yaşar; başka insani bireylerle ilişkileri içinde de kişi oluşunun, kurumlarla ve bu kurumların temsilcileri olan başkalarıyla ilişkileri içinde de yurttaş oluşunun farkına varır (bu son belirleme için temel, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"· madde 6 ve 15). Bu üç yön, onun yeryüzündeki duruşunun da ortak biçimidir. Farklı yönleri olan bu duruş biçiminin, her bir insan tarafından fark edilmesinde en etkin olan ise eğitimdir. Böyle bir eğitim de etkin hümanist nitelikli -tarihselliği öne çıkaran, ancak tarihselliği fark ettirmekle kalmayıp, başka türlü olanın da farkına vardıran ve evrensel olana ulaşmada her tek bireye güç vermeye çalışan eğitimdir. İşte tam da bu noktada etkin hümanizma ile aydınlanmacı tutum özdeşleşir.

Aydınlanmacı tutum insana güven veren, onu güçlü kılan ve onun zaman içinde hep ilerleyeceğini ilke edinen bir tutumdur. Öyle olmayan tutumlar içinse insan, tam tersi niteliklerle ortaya çıkar. Bu durumda insan, tümüyle şekillenmiş, belli, sabit bir özü olan varlıktır. Aydınlanmacı tutum aynı zamanda -gerçek anlamda- laik tutumla ve buna bağlı olarak, insan haklarını korumayı ilke edinen tutumlarla, gerçek anlamda demokrasiyle ve yurttaş kavramına dayanan cumhuriyetle birliktelik içindedir.

Aydınlanma bir süreçtir kuşkusuz; aydınlanmış bireyler ancak kimi toplumsal örgütlenmeleri kurabilirler; çünkü kişi ve yurttaş olmak ancak bu bağlamda gerçekleşir. Çevremizdeki bütün insanlara ve özellikle çocuklarımıza, gençlerimize bunun yol-

larını sadece sözel olarak değil, eylem alanına geçirerek de göstermemiz gerekiyor. Aydınlanmanın toplumsal pratiklerinden biri ve en temeli olarak, onların "insan" olmalarını sağlayacak olanakları önlerine açmamız gerekiyor. Onların, her anlamdaki toplumsal zenginliklerden, birikimlerden adil bir biçimde yararlanmalarına, kendilerini insanca kurmalarına her zaman yardımcı olmamız, daha doğrusu fırsat yaratmamız, yollar açmamız fırsat yaratmamız gerekiyor. Çünkü biliyoruz ki, "dünyadaki hızlı nüfus artışı, yoksulluk, giderek artan güvensizlik en çok çocukları etkilemektedir." (B.Çotuksöken, *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1998, s.98). "Dünya Çocuklarının Durumu" başlıklı çalışmasında James P Grant'in dediği gibi, "dünyamız, çocuklarının bedensel, zihinsel ve duygusal gelişme süreçlerinin korunması için gerekli girişimlerde bulunmadığı sürece, önündeki belli başlı sorunlardan hiçbirini çözemeyecektir." (Aktaran: B. Çotuksöken, a.g.y., s.98) Öyleyse, bu konuda her birimizin emeğini en üst boyutta ortaya koyması gerekiyor.

İnsancıl, yayın yaşamımıza katıldığı dokuz yıldan beri hep bunu ilke edindi. Herbirimizi "kıpırdatmaya" çalıştı ve bunu tüm olanakları zorlayarak yaptı ve yapmakta. *İnsancıl* felsefe konusunda hep duyarlı oldu. Felsefenin, felsefi eğitimin sözkonusu olmadığı ortamlarda beliren boşluğu nelerin, kimlerin, nasıl doldurduğunu gördü; bu konuda ezbere düşünmedi, hayalcı olmadı.

Şu andaki toplantıyı düzenledikleri için onlara kuşkusuz teşekkür borçluyum; ama özellikle benim toplumuma insanlarıma, benim gibi olanlara/olmayanlara ulaşmamı sağladıkları, bu topluma olan borcumu bu yolla da ödememe katkıda bulundukları, beni de etkinliklerine ortak ettikleri için başta Cengiz Gündoğdu ve Berrin Taş olmak üzere bütün *İnsancıl* emekçilerine teşekkür ediyorum.

Kendimi ayrıca çok şanslı buluyorum; çünkü lise yıllarında Semahat Aköz, Lamia Akdora gibi değerli hocalarım oldu; yükseköğrenim için de İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünü seçmekle beni "ben" kılacak düşünce akrabalarımı da seçmiş oldum. Onların hepsi aydın birer kişiydi. Takiyettin Mengüşoğlu, Macit Gökberk, Bölüme yazıldığımda dersine ilk girdiği ve daha sonra yetişmemde özel payı olan hocam Nermi Uygur, Bedia Akarsu, burada bizzat bulunan Tüten Anğ... Yine bu bölümden yetişmiş olan Arslan Kaynardağ, İoanna Kuçuradi, hepsi bana örneklik ettiler. Fransızca hocam, eşsiz insan Zühre İlkgelen'i her zaman örnek almaya çalıştım. Onların arasında yetiştiğim için çok şanslıyım. Hepsine teşekkür borçluyum. Gerek İstanbul Üniversitesinde, gerek *İnsancıl* dergisinde benzerler birbirini buldu diye düşünüyorum. Saygılarımla.

Aşk... Karşı Kıyıda

Aşk en yıpranmış umudum
bekler
karşı kıyıda

yağmurun ıslatmadığı topraklarda
tohumu bekler

besler
çiğ damlasındaki umudu

Berrin TAŞ

ÜNİVERSİTELERİMİZİN "GERÇEK" SORUNLARI

Kemal İNAL

Türkiye üniversitelerinin asıl sorunlarının hep ya bütçe, eleman, bina, araç-gereç, gençlik eylemleri vb. ya da bilimsel/akademik ve yönetsel özerklik olduğu söylenegelmiş. Oysa, Türkiye üniversitelerinin bilinen ama genellikle gözden kaçan çok daha temel ve önemli bir sorunu vardır. Bu sorun üretim biçimi ile ilişkisi içerisinde ideoloji, daha doğrusu resmi ideoloji ile ilgilidir. Althusser'in 1960'ların sonlarında gündeme getirdiği, eğitim-ideoloji ilişkisi ya da egemen ideolojik devlet aygıtı (İDA) olarak öğretimin üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde oynadığı önemli rolü belirtmesi, *politeknik* eğitim kavramını ortaya atan Marx'dan ve *üretim okulunu* Sovyet öğretim sistemi içine yerleştirmeye çalışan sosyalist eğitimcilerden sonraki en dikkate değer katkıdır. Gerçekten de Amerikalı (Bowles, Gintis, Apple vd.), Fransız (Baudelot, Establet, Bourdieu vd.) ve Latin Amerikalı (Freire vd.) bazı radikal/eleştirel eğitimcilerin en fazla üzerinde durdukları konunun eğitim-ideoloji ve eğitim-iktidar ilişkileri olduğu görülmüştür.

Eğitimi, hakim sınıfın hakim düşünceleri içinde şekillenen ideoloji dışında almak pek mümkün görünmemektedir. Temel işlevi, ideolojinin yeniden üretimi ve dolayısıyla sınıfsal ve toplumsal denetimle belirlenen öğretim kurumlarının (özellikle okulun) eşitsiz iktisadi ve toplumsal ilişkilerin üretildiği sistem içinde ideolojik özerklik içinde olması beklenemez. Daha çok ulus-devlet biçiminde örgütlenen kapitalist ülkelerde, politik (milliyetçilik ve liberal değerler) ve iktisadi (piyasaya yönelik bilgi ve değerler) işlevlerle donatılan okulun, en çok da üniversitelerin başat olan belli bir dünya görüşü altında müfredat içine yedirilen ve ders kitaplarında açıkça işlenen bir ideolojiyi öğrencilere aktarmak gibi artık geneleksellesmiş bir kuralı yerine getirmekle görevlendirilmesi iyi bilinen bir olgudur. Althusser ve diğer Fransız filozof ve eğitimciler bu konuyu ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuşlardır.

Türkiye üniversitelerinin en ciddi sorunu bu ideolojik denetimin yıldan yıla daha da ağırlaşmasıdır. Her askeri/politik "concept" değişikliğinden ilk etkilenen kurumun üniversite olması, neredeyse üniversitelerin stratejik işlevlerle donatılmış bir konum içinde görülmesine yol açmıştır. Ancak, ideolojik ve politik boyutların yeniden çizilmesinde iktisadi alanda yer alan değişimler gözden kaçırılmamalıdır. Günümüzde Türkiye üniversiteleri maalesef akademik programlarını, piyasayla olan ilişkilerini, dönersermaye organizasyonunu, öğrenci ve personel politikalarını ve hatta kampüs düzenlemelerini yukardan emir bekleyerek çözmeye çalışmaktadır 1980'li yıllardan itibaren neo-liberal özelleştirmeci ve piyasa yönelimci politikalar ile eğitimi, sosyal devletin bir kamusal hizmeti yerine, paralı bir özel hizmet olarak gören anlayışın oluşmasında, hep yukardan gelen siyasal/ideolojik yönlendirmenin belirleyiciliği görülmüştür. Eğitimi, fırsat eşitliği bağlamında tüm yoksul sınıf ve toplumsal kesimlere ücretsiz bir kamu hizmeti olarak görmek yerine, bir meta olarak algılayıp öğretim sürecini piyasa ilişkilerinin dalgalanmalarına bırakan anlayışı sadece öğretim üyeleri değil fakat siyasi irade aracılığıyla sermaye yerleştirmiştir. Devlet üniversitelerinin hemen her şeyini (öğretim üyesi, bütçe, kampüs arazisi, araç-gereç, teknik bilgi, program vb.) *hortumlayan* özel vakıf üniversitelerinin kalitesiz ama piyasacı eğitim mantığı, gelinen sürecin son trajik halkasıdır.

Sözü bir grup aydın ve akademisyenin Türkiye üniversitelerinin içinde bulundğu sorunlara dikkat çektikleri bir yapıta (*) getirmeye çalışıyorum. Yapıt, gerçekten de üniversitelerimizin içinde bulunduğu krizin iktisadi ve politik kökenlerini açık biçimde ortaya koymakta, okuyucuya üniversitelerin temel geleneğini (universitas) kaybetmesinin nedenlerini bir bir ortaya koymaktadır. *Lima Bildirgesi*'nin de yer aldığı bu kollektif çalışmada ilk olarak İzzettin Önder, eğitimin toplumsal ideolojileri koruyan ve sermaye yanlı ideoloji üreten bir araç olmasına dikkat çekerek Türkiye'de yükseköğretimin paralı hale getirilmesinin bir amacının da yükseköğretime gelen adayların sınıfsal tabanının denetlenmesi olduğunu belirtmektedir. Önder, 1980 öncesinde "sermaye ideolojisi homojen ve baskın olarak ortaya çıkmamışken, yükseköğretim kurumları(nın), yaşa-

dıkları göreli bağımsızlık ortamında heterojen fikirler" üretebildiklerini, "topluma oldukça güçlü alternatifler" sunabildiklerini ama 1980'deki operasyon ile üniversitelerin artık tümüyle piyasacı çizgiye çekilerek denetlendiğini doğru biçimde saptamaktadır.

İdeolojinin üretimi ve yeniden üretiminde üniversitelerin işlevlerine dikkat çeken Sibel Özbudun ve Temel Demirer, tarihsel açıdan ele aldıkları üniversitenin gelişim hattında bilimsel çalışma adı altında üniversitelerin adım adım nasıl piyasacı mantık içine sokulduğunu, nasıl girişimçi firmalar haline getirildiğini ve bir ideoloji üreticisi olarak üniversitenin nasıl sadece burjuvaziye hizmet ettiğini ortaya koymaktadırlar. Özellikle askeri teknolojilerin geliştirilmesi hizmetine koşulan üniversiter bilim anlayışı da açıklanmaktadır.

Neo-liberal eğitim politikasına eleştirel bir çerçevede yaklaşan Fuat Ercan ise, ülkemizde üniversitelerin tarihinin kendi kendilerinin tarihi olmasının ötesinde, devletin kesin çizgilerle belirlediği bir tarih olduğuna değinerek üniversitelerin proje yönelimli bir yapıya dönüştürülerek daha fazla ticarileştirildiğini, üniversitelerin şirketleşmelerinin gündeme geldiğini ve üniversitelerin bu tür zorunluluklar içine taşınmasının eğitimin tüm aşamalarının yararcı ve pragmatik bir yapılanma içine girdiğini belirtmektedir.

Üniversite-sanayi işbirliği programını eleştiren Metin Özuğurlu, eğitim işlevinin değersizleşirken araştırmanın kesin bir egemenlik kurduğunu; bazı disiplinlerin adaletsiz bir şekilde üstünlük sağladığını, sanayi ve ekonomi politikalarına endeksli yapısıyla akademisyenlik mesleğinin etik değerlerinin ve üniversitelerin toplumsal meşruiyetinin zedelendiğini öne sürerek günümüzde üniversitelerimizin elitist öğretimi benimseyerek araştırmaya eğitimden koparan ve Kıta Avrupasını da egemenliği altına alan Anglo-Amerikan üniversite anlayışının egemenliği altına girdiğini belirtir. Özuğurlu, önümüzdeki yüzyılda üniversitelerin tutacağı yolu irdelerken önemli sorular sormaktadır: Bilgi üretimi kendi meşruiyetini insanın özgürleşme amacına mı, sermayenin kâr motifine mi dayandıracaktır? Üniversiteler, Rönesans temeli "kullanımı olmayan" "işlevsiz" bilgi üretimine bünyesinde yer açacak mıdır? Bilgi toplumsallaşarak mı, ticarileşerek mi yayılacaktır? Bilimsel bilgi, insanlığın evrensel bilgi hazinesine ait ve kamusal kullanıma açık mı olacaktır, yoksa mülkiyet rejimine ve meta ilişkilerine mi tabi olacaktır?

YÖK'ün yeni dönemini sorgulayan Faruk Alpkaya da, yeni bazı uygulamalara (torba bütçe uygulaması, doktora açma hakkının sadece bir avuç "nitelikli" üniversiteye tanınması, merkezi sınavla araştırma görevlisi alınması, tezsiz yüksek lisans uygulamasının getirilmesi, doktora yapılan üniversitede öğretim üyesi olmanın yasaklanması, vd.) dikkat çekmekte ve bunları eleştirmektedir.

Sanırım, bu ortak çalışmada en ilginç makale, Hakan Mıhçı'nın "Öğretim elemanları örgütlü mücadeleye neden mesafeli bakar?" adlı yazısı olsa gerek çünkü bugüne kadar üniversite üzerine yapılan eleştiriler, hep üniversite dışındaki yapılara (resmi ideoloji, devlet, MGK, vd.) ya da YÖK'e olmuş ama öğretim elemanları hep gözlem dışı kalmıştı. Mıhçı, öğretim elemanlarının statükoyu savunmalarını, bireyci ve rekabetçiliklerini, kariyeristliklerini, elitist olmalarını ve fildişi kulelerinde yaşamayı sevmelerini, zamansızlıktan yakınmalarını, maddi ve manevi tatminsizliklerini, daha yolun başında hayal güçlerini yitirmelerini ve bazılarının eleklerini duvara asmalarını çok yalın ve etkili biçimde anlatmaktadır.

Sonuç olarak, Alpkaya ve arkadaşlarının üniversiteleri ekonomik ve ideolojik açılardan irdeledikleri bu çalışma, üniversitelerin günümüzdeki "gerçek" sorunlarının neler olduğunu ayrıntılı örnekleriyle ortaya koymaktadır. Bu sorunların 2000'li yıllarda sürmemesi, akademik/bilimsel ve yönetsel olduğu kadar ideolojik özerkliğe de bağlıdır. Bilim-ideoloji karşıtlığını ve bilimin mutlak anlamda tarafsız olabileceğini varsayan kaba pozitivist bakış açısının bizzat kendisinin ideolojik yüklü bir görüş olduğunu anlamak için bu kitabın içerdiği konu başlıklarına bile bakmak yeterli.

*KÜNYE: Faruk Alpkaya, Temel Demirer, Fuat Ercan, Hakan Mıhçı, İzzettin Önder, Sibel Özbudun, Metin Özuğurlu, Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?. Ankara, Ütopya Yayınevi ve ÖES ortak yapıtı, 1999, 264 sayfa.

Derleyenler G. N. Demirer - M. Duran -G. Özgür

MARKSİZM VE EKOLOJİ

Öteki Yayınevi

KARANLIĞIN BİNBİR OYUNUNA KARŞI

Mehmet ESATOĞLU

Beyoğlu'nun dar sokaklarından bir minibüs çıkmaya çabalıyor. Sokaklar dar ve her yana otomobiller park etmiş durumda. Minibüsün içindekiler sabırsızlanıyorlar. Minibüsün içinde oyuncular var. Yüzlerinde bir gün öncesinin prova ve oyun yorgunlukları var. Ama neşeleri yerinde. Oyuncuların neşesini ne bozabilir acaba? Onlar önlerine çıkan her olumsuzluğun, engelin üzerine kahkaha atarak yürürler.

Oyuncular bu kez oyun oynamaya gitmiyorlar. Bir buluşma var önlerinde. Yakın bir kentte üniversitede tiyatro yapan oyuncular bekliyor onları. Tiyatro üzerine karşılıklı söyleşecekler. Sorunları tartışacaklar, ortak çözüm yolları arayacaklar.

Yol boyu coşkun bir tiyatro sohbeti başlıyor aralarında. Tiyatrodan, amatör tiyatrodan anılar, anektodlar patlıyor ardarda. Konudan konuya uçarken provaya saatinde gelip gelememek üzerine bir sohbet açılıyor. Birden 1983 yılında 57 kişiyle çalıştığımız Fakir Baykurt'un "Kaplumbağalar" oyununu anımsıyorum. Orta oyuncunun biraraya toplanışını bazen bir kişinin gelmeyişinin 56 kişiyi nasıl engellediğini anlatıyorum. Son günlere doğru sevgili Nazmi Türkcan'ın geç kalana toplu dayak yöntemi gözlerimin önüne geliyor. Provaları yaptığımız spor salonunun kapısından geç kalan korku dolu gözlerle girer, gerekçelerini sıralamaya fırsat bulamadan kendini 50 kişinin şiddeti ortasında bulurdu. Ne kadar ağlasa yalvarsa kurtaramazdı. Kimileri ise çabalamanın nafile olduğunu bilir sessizce kurbanlık koyun misali gelip orta yere kaderine razı olurdu. Bu kez de saldıranlar onun teslimiyetçi tutumundan çok mutlu olmaz geç kalana sorular yönelterek kışkırtıcı bir ortam yaratmaya çalışırlardı. 6 ay süren provalar sonunda görkemli bir oyun çıkmıştı.

Gittiğimiz kentte bir üniversite var. 80'lerden bu yana bir yanda eğitim, öte yanda kültür-sanat çalışmaları yapılıyor. 2000'in eşiğinde aynı çatı altında oyun üretmeye çabalayan yeni bir kuşak var. Bu kuşak nereden geldiğini pek bilmiyor. Kendilerini anlatırken o yıllar karanlıkta kalıyor. Hayal-meyal birkaç isim dökülüyor dudaklarından.

Onlar konuşurken 12 Eylül darbesinin karanlık günlerinde perde açan o ilk kuşağı anımsıyorum. Ellerinde bir Haldun Taner oyunu; "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" Oyuncular telaş içinde yanlarında destek olacak kimse yok. Ülkede bir kesip biçme devri yaşanıyor. Tepede Turgut Özal ve generaller, ellerinde acı ekonomik reçeteler ve bunları rahatça uygulamak için yüzbin kişiyi zindanlara dolduruyorlar. 50 kişiyi idam ediyorlar. Ortada umutsuzluk kol gezerken yakın kentten oyuncuların sesleri yükseliyor. Haldun Taner'in klasiklerimiz içinde baş köşeye oturmuş yapıtı "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım"la açıyorlar perdelerini. Oyun da yenilir yutulur gibi değil. O günlerde yeniden parlatılmaya çalışılan bütün kurumların ipliğini pazara çıkarıyor. Haldun Taner bugün yaşadığımız acı serüveni sanki o günlerden anlatıyor. Eğer "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım derseniz insanların acıdan kıvrandığı, kimsenin de kimseyle ilgilenmediği bir ülke yaratırsınız" diyor.

Geçen yıl da aynı kentte Cengiz Gündoğdu aynı gençlere Çehov'u duymayan, dinlemeyen insanlığın yitirdiklerini anlatıyordu. Bu yıl da Haldun Taner'den bahsederken benzeri şeyler konuşuyoruz.

Bir masanın etrafında 40 kişiyiz. Ortak paydamız kültür-sanat ve söyleşiyoruz. Kendi yaşadığımız kentteki tiyatro serüveninden söz ederek başlıyoruz konuşmaya. Oyunculardan biri üniversiteli toplulukların birbirlerini tanımak için yaptıkları röportaj çalışmalarından söz ediyor. Bugüne dek oturup karşılıklı nasıl uzun uzun söyleştiklerini, bunları kaydedip yazı haline getirdiklerini anlatarak 10'a yakın söyleşinin bir kopyasını da onlara sunuyor.

Bugünlerde ise önümüzdeki günlerde yapacakları oyun projelerini ve metin çalışmalarını tartıştıklarını anlatıyor.

O anlatırken 70'li yılları anımsıyorum. Amatör tiyatro alanında birbirine sırtını dönmüş topluluklar geliyor gözümün önüne. Kimsenin birbirini görmeye, dostluk kurmaya, birbirinin ürünlerini izlemeye gereksinimi yok. Ben bir çalışmayı izlemeye gittiğimde de casus muamelesi görüyorum. Kimse birbirine ne oynayacağını dahi söylemiyor. İçine kapanma diğerinin yaptığı işleri kulaktan dolma öğre-

nip aşağılayan yorumlar yapmak çok "moda" Herkes aynı serüveni farklı bir biçimde kafasını duvara vurarak yaşıyor ama kimse kimseye ne ser ne de sır veriyor. Bu arada gerçekleşen birleşme çağrıları da gidip gidip duvarlara çarpıp geri dönüyor. Herkes birliği kendisinin istediğinden ama karşı tarafın buna yan çizdiğinden yakınıyor. Ancak daha ortada birliğin ilk tohumu olan dostluk ve arkadaşlıktan eser yok. Kimse kimseyi ürün bazında izlemediğinden en güzeli kendisinin yaptığını sanıyor. Biraraya gelinen şenlikler ise bir futbol maçı havasında. Kim en büyük alkışı aldı, kim kime kaç attı rüzgarları esiyor.

1980'nin ilk yılları da bu havada geçtikten sonra Sarıyer Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlediği Boğaziçi Amatör Tiyatrolar Şenliği'nde ilk kez bu hava kırılır gibi oldu. Yıllarca yaşanan ama paylaşılmayan acı deneyimler ortaya dökülmeye başladı. O şenlikte ilk kez Rüstem Ayral'ın, Sabahattin Mutluer'in ve Gürhan Başaran'ın çabalarıyla yeni bir anlayışın temelleri atıldı. Ve her yıl halk eğitim merkezinin bahçesinde o birliğe yeni bir harç kondu. Şenlikten şenliğe tiyatro sorunları konuşmak yerine her perşembe buluşma geleneği de orada kararlaştırıldı.

Öncelikle hiç kimsenin tek başına dünyanın en "yetkin" oyununu yapamayacağı, yapsa bile geneldeki seviye düşüklüğü sürdükçe bunun pek bir anlamı olmayacağı konuşuldu.

Ortaya yeni düşünceler atıldıkça yeni bir örgütlenmenin ayak sesleri duyulmaya başladı. Bu 80'nin ilk yıllarında ayaklarının üzerinde durmaya çalışan ve ardından da akıllı adımlar atarak 2000'lere ulaşan Amatör Tiyatrolar Çevresi'ydi.

Yeni örgütlenmenin inşası her geçen gün onu yeni düşüncelerle beslemekten geçiyordu. Nitekim öyle de oldu. Özer Kızıltan ve Çağdaş Oyuncular topluluğu tarafından kaynaktan, örgütlenmeye bir dolu düşünce ortaya atıldı. Köhne anlayışlar kırıla kırıla bugün karşılıklı yapacakları projeleri konuşan ve paylaşan birbirine daha iyi oyun üretmesi için el uzatan, elindekini paylaşan topluluklar doğdu. Zaten oyuncuların da en değerli çalışma saatleri olan pazar gününü bırakıp bir başka kente gitmeleri de bu yeni anlayışın bir ürünü değil miydi?

Bizim konuşmalarımızın ardından alıyor sazı yakın kentteki üniversiteli oyuncular. Önce okuldaki kültüre-sanata olan ilgiyi konuşuyoruz. Son yıllarda yaşadığımız kültürel-sanatsal dibe vuruşun etkileri burada da kendini gösteriyor. Medya gözlüğünden dünyaya bakan, Sabah gazetesinin manşetinin sığlığında olayları algılayan bir anlayış oralarda da yaygınlaşmış. Geniş bir biçimde erkeklerde ve bir kesim kadınlarda yoğun bir biçimde futbola ilgi var. Ancak bu ilgilenme biraz yakından bakıldığında sporla ilgilenmekten öte bir yaşama biçimine dönüşmüş.

İnsanlar durağan yaşamları içinde ev içi ilişkilerden sıkılarak kaçacak bir delik arıyor. Stadyum'a koşuyor. Oraya gidecek gücü yoksa evde birlikte yaşadığı insanlara sırtı dönük saatler geçirmek istiyor ve ekran başına "kapanıyor" Futbolun süresi 90 dakika. Ancak ekranlara bu etkinlik üç ya da dört doksan dakika olarak yayılıyor. Önce o futbol takımının durumuyla ilgili yorumlar, ardından son günlerdeki durumu, ardından karşılacağı takımın durumu ve performansı, ardından aralarındaki yaptıkları maçlar. Ardından o günkü maçın nasıl geçeceğine ilişkin tahminler. Ardından takımlarda yeralan futbolcuların durumları, futbolcuların özel yaşamlarına ilişkin magazin haberleri ardından futbol karşılaşması onun da ardından futbolcuların ve teknik adamların maça ilişkin hemen hemen hiç değişmeyen "bugün iyiydik, hakemin haksız kararı, yolumuza devam ediyoruz" türünden açıklamaları sonunda da başta sayılanların maç sonrası bir kez daha o maçı da içine alarak yinelenmesi.

Yaşamını tuttuğu futbol takımının durumuna endekslemiş, bütün bir haftayı futbol lafazanlığı ya da magazin konuşarak geçiren bir insan modeli yaşamın her yanını kaplıyor. Göstereceği tepkileri bile medyaya endeksli gösteren, ne öfkesi öfke, ne de coşkusu coşkuya benzemeyen Kafka'nın "Değişim"de tanımladığı hamam böceğine benzer bu insan modeli her şeyi "seyrediyor." Yaşamı da seyrediyor, ölümü de seyrediyor. Bütün tepkisi oturduğu yerde homurdanmaktan ibaret. Geçmişte kenarda köşede gördüğümüz bu insan modeli şimdi üniversitenin göbeğinde oturuyor.

Bu insan modeli için üniversite özgeçmişinde yer alan bir kaç sözcük. Orada ne okudu? Ne araştırdı? Hiç bir önemi yok. Dolayısıyla bu insanın bir yüzleşme alanı olarak kültür-sanata da gereksinimi yok. İçlerinde bazıları "kaza"yla oyunlara, filmlere gidiyor, kitap, gazete satın alıyor ama her şey önünde uçuşan bir tüy gibi. Olsa da olur olmasa da. Kültür-sanat onun için en kolay vazgeçilebilecek bir etkinlik. Yapmaması için küçük bir duyum bile yeterli. Kimi zaman satın aldığı bir kitap için duyduğu "kötü" sözcüğü onu okumaması ya da herhangi bir gazetede gördüğü eleştiri gitmeye niyetlendiği bir filmden, oyundan vazgeçmesi için yeterli olabiliyor. İzledikleri ya da okuduklarına ilişkin ne bir düşünce üretebiliyor ne de yorum yapabiliyor. Çoğunluk ne derse o yöne doğru kafa sallıyor.

Yakın kentteki ünivresiteli oyuncular işte bu ortamda ürünlerini izleyiciyle buluşturmaya çalışıyorlar. Oyunlarını duyuruyorlar, biletleri izleyicinin aya-

ğına götürüyorlar kimi kısmi başarılar elde ediyorlar ama genele bakıldığında durumlar çok parlak görünmüyor.

Üniversite yönetimlerinin yaklaşımı ise işin bir başka trajik yanını oluşturuyor.

Ülkemizde poposu koltuğa değen bütün yöneticilerin ortaklaştığı bir yan var; o da kültür ve sanata düşmanlık. İster meteoroloji, ister mezbahalar müdürlüğü isterse Kültür Bakanlığı olsun bu tutum değişmiyor.

Ben şahsen birçok dost bildiğim ismi o "ikbal" koltuklarında yitirdim. Koltuğa oturmadan bir süre önce içten ve dostça konuşanlar popoları koltuğa değer değmez tutumlarını değiştirdiler. Önce suratlarına garip bir ifade yerleşti. Ardından her karşılaştıklarında "öff gene mi bu" bakışları... Koltuktan kalktıktan bir süre sonra yine eski içten tavırlarıyla yaklaşmaya kalktıklarında ise ben artık bu kirli tutuma tahammül edemedim.

Üniversitelerde de kimi koltukçular var. Yükselme histerisine kapılan kariyer düşkünleri buralarda yöneticilere, holding sahiplerine ruhlarını satıyorlar.

Onların itirazsız emirlerine girdiklerini nasıl ispatlayacaklar? Başlıyorlar orada önüne kim gelirse ezip geçmeye. Bu koltuk düşkünü kariyeristlerin başlıca hedeflerinden birini de öğrenciler ve onların etkinlikleri oluşturuyor. YÖK'le birlikte iyice azıtan bu adamlar son 20 yılda akıl almaz işler yaptılar. Öğrencilerin düzenlediği en sıradan bilimsel toplantıdan kültür sanat gösterilerine dek herşeyi engellemeye çalıştılar.

80'li yılların ilk yarısında bu engeller yüzünden bir üniversite topluluğuyla prova yapmak için parmaklıklardan atlayarak okula girdiğimiz günleri anımsıyorum. Yine bir başka çalışmada öğrencilerin muhalif bir duyarlıkla kutladıkları 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü sonrası koltuğundan korkan bir hamam böceği yönetici 'daha iyi olanaklarla çalışma' önerisiyle okuldaki tiyatro çalışmalarını durdurmuştu.

90'lı yıllarda üniversite çatısı altında kültürel, sanatsal ve bilimsel çalışmaları zorla ya da başlarına adam dikerek engelleyemeyeceklerini anlayan yöneticiler daha ince taktikler geliştirmeye başladılar.

Bunlardan biri, yapılacak etkinliğe para dökerek onu hedefinden saptırmak. Örneğin öğrencilerin önerdikleri bir etkinliği lüks bir otele taşıyıp, oraya kimi ensesi kalın işadamı ve bürokratları doldurarak ve daha çok onları konuşturarak etkinliği başka bir mecraya sürüklemek yöntemi. Bir başka yöntem de o etkinliğe mekan ve ödenek vermeyerek süründürmek. Son yıllarda ise taktikler daha inceldi. Bunlardan biri de bol bol olanaklar sunarak yapılanı hitap ettiği kitleden uzaklaştırmak.

başkaldırı

örtüyor denizi keten perdeler
kent yalnızlığı
yaşadıklarım

bu yankı
uğultusu denizin
kopup gelen

sarın kolları bacakları
kırın kırın
bensizlikleri

Türkay KORKMAZ

İşte yakın kentteki üniversiteliler de bu son numaraya kurban gitmişler. Yöneticileri onlara çalışmak ve oyun sergilemek için olanakları son derece güzel bir salon vermiş ama hitap etmek istedikleri kitleden oldukça uzakta bir yerde. Oyuncular o salona doğru yollanırken herhalde yöneticiler de arkalarından avuçlarını ovuşturarak şu şarkıyı söylüyorlardı; "Ordaaa bir tiyatro var uzaktaaaaaaa"

Altı saat bir masanın etrafında söyleşip duruyoruz. Bir türlü işin üretim yanına gelemiyoruz. Oyun üretimini engelleme, izleyicinin tutumu, şenlikler derken saatler uçuveriyor. Yeniden minibüsümüze doluşup gecenin karanlığında yollara düşüyoruz. Orada oyun üretenlerden biri de bizimle birlikte dönüyor.

Minibüs karanlıkları yararak ilerliyor. Altı saat boyunca konuştuklarımızı bir kez daha gözden geçiriyoruz. Kısa bir mola veriyoruz. Bizimle gelen oyuncuyla sahneleme ve estetik üzerine söyleşmeye koyuluyoruz. Oyuncu soruyu patlatıveriyor; "Yaa bu epik tiyatroda, sahnede yabancılaşmayı yaratmak için ne gibi teknikler kullanılıyor?"

Hep birlikte bir "oh" çekiyoruz. Başlıyoruz bütün gün konuşamadığımız oyun üretimi konuşmaya. Bir bakıyoruz konuşa konuşa sabah yola çıktığımız yere gelmişiz. Birden omuzlarımıza, gövdemize aydınlanma için yaptığımız çırpınmanın yorgunluğu çöküveriyor.

DAVOS 2000 VE TÜRKİYE (I)

Temel DEMİRER

Güngör Uras'ın, "Dr. Schwab'ın World Economic Forum isimli teşkilâtına 5 milyar Türkiş lira 'duhuliye ücreti' öderseniz girebilirsiniz,"(1) dediği Davos toplantılarına 6 bin kişi katıldı.(2) "78 bin ile 250 bin dolar giriş ücreti ödeyen büyük şirketlerin yöneticilerinin oluşturduğu Davos Zirvesi"nde(3) "Dünyanın 'Crème de la crème'i buluştu. XXI. yüzyılda dünyanın nasıl şekilleneceğini 300 toplantıda tartıştı."(4)

DAVOS TOPLANTILARININ TEMALARI (1991-1999)(5)	
1991	Küresel liderliğin yeni yönü.
1992	Küresel işbirliği ve rekabet
1993	Küresel iyileşme için güçleri birleştirmek.
1994	Dünya ekonomisinin temel verilerini yeniden tanımlamak.
1995	Büyüme için stratejiler.
1996	Sürdürülebilir küreselleşme.
1997	Toplumda iletişim ağı kurmak.
1998	XXI. yüzyılın önceliklerinin belirlenmesi.
1999	Küreselleşmenin etkileri ile başa çıkmak.

İngiltere Başbakanı Tony Blair'in, Filistin lideri Yaser Arafat'ın, İsrail Başbakanı Ehud Barak'ın, Ürdün Kralı Abdullah'ın, Güney Afrika Başkanı Thabo Mbeki'nin, Microsoft'un patronu Bill Gates'in, Time&Warner'ı satın alan America OnLine'ın başkanı Steve Case'ın,(6) ABD Maliye Bakanı Summers'ın, Bundesbank ve Fransız Merkez Bankası guvernorlarının, Japonya Maliye Bakanı yardımcısının, DTÖ Başkanı Moore'ın, ABD Ticaret Temsilcisi Barshefsky'ın, Avrupa Ticaret Komisyonu Başkanı Lamy'in katıldığı tartışmaların gündemini ABD'nin belirlediği Davos(7) "Dünyanın Lanetli Efendileri" için önemli bir zemindi. Çünkü Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum/DEF) Başkanı Klaus Schwab'ın deyişiyle, "İki Almanya'nın birleşmesinden, Güney Afrika'daki çözüme ve Ortadoğu barış sürecine kadar bütün zor dosyaların çözümünde ilk adım Davos'ta atıldı."(8)

Davos toplantısına katkı sağlayarak destek veren şirketler arasında Ascom, Audi, Barco, BP-Amaco, CocaCola Company, Compaq Computer Corparation. DHL World Wide Express, Deutsche Bank, Deutsche Boerse, Dresdner Bank, Dupont, Electiricité de France, Heindrick and Struggles, IBM, Intelegis/ Kudelski, KMPG, Media Most, Morgan Stanley Dean Witter, Nortel Networks, Novell, Orbitex Investments, PepsiCo, Sara Lee Corporation, Swissair, Swisscom, Suez Lyonnaise des Eaux, Sun Microsystems, Usweb/CKS, Textron, UBS ve Volkswagen da vardı. Davos toplantısına katkı sağlayan şirketlerin bazılarının dünya ekonomisi üzerindeki etkilerine ilişkin veriler ise şöyle dökümlenebilir.(9)

ŞİRKET	EKONOMİK ETKİNLİĞİ
ABN-AMRO	76 ülkede faaliyet gösteriyor. Özkaynağı 475 milyar doları aşıyor.
AMERICANA ONLINE	Dünyanın en büyük internet servis sağlayıcısı ve elektonik ticaret şirketi.
ARTHUR ANDERSEN	80 ülkede faaliyet gösteren danışmanlık şirketi. 1999 geliri 7 milyar dolar.
BAIN&COMPANY	6 kıtada faaliyet gösteren (küresel stratejiler) danışmanlık kurumu. Her sektörde 1.500 çokuluslu şirkete hizmet veriyor.
ARTHUR D: LITTLE	Dünyadaki en zengin 100 şirketinin 75'ine hizmet veren danışmanlık şirketi.
BRIDAS	Doğalgaz, petrol ve petrokimya sektöründe faaliyet gösteriyor. Latin Amerika, Orta Asya ve Arjantin'de çalışıyor.
BUREAU VERITAS	Sağlık, kalite, çevre ve güvenlik dallarında 150 ülkede faaliyette olan danışmanlık şirketi.
CNBC	NBC ile Down Jones'un kurduğu küresel düzeyde ekonomik haberler veren bir televizyon şirketi.
CREDIT SUISSE	Merkezi Zürih'te olan yatırım bankası Finansal danışmanlık da yapıyor. Özkaynağı 291 milyar dolar.
SWAROVSKI	Mücevher şirketi. Yıllık 1.5 milyar dolarlık satış yapıyor

XXX'uncu DEF toplantılarının yapıldığı Davos yoğun protesto gösterilerine sahne oldu. DEF toplantılarında protestolarla karşılaşan ABD Başkanı Bill Clinton kısa konuşmasında "Yeni bir yıkım ve yenilgi ile karşılaşılmak istenilmiyorsa kamuoyuna küreselleşmenin daha iyi tanıtılması için gereken yapılmalıdır. Küreselleşme doğru yolda" dediyse de; "New Economy/ Yeni Ekonomi" başlığı altında düzenlenen toplantıda ileri sürdüğü görüşler; birçok iktisatçı tarafından, "Yeni Ekonomi"nin herkesin ağzında anlamsız bir slogan halini aldığı biçiminde eleştirildi.(10)

Bu arada Küreselleşme Karşıtı Grup, 29 Ocak

2000'de 3 bin kişilik bir protesto gösterisi düzenledi. ABD Başkanı Bill Clinton'ın konuşma yaptığı kongre merkezine yürümek isteyen grup, yol üzerindeki Mac Donald's'ın camlarını kırdı. Göstericiler dağıttıkları basın açıklamasında, Türkiye'yi, küreselleşme yandaşı ülkelerle işbirliği içinde olmakla suçladı.(11) İsviçre polis sözcüsü Alois Hafner, yaklaşık 1300 göstericinin gözaltına alındığını, polisin plastik mermi ve gözyaşartıcı bomba kullanmak zorunda kaldığını belirterek "Durumun bu noktaya gelmesini istemezdik. Ancak can ve mal güvenliğini de korumamız gerekiyordu," dedi.(12) Davos'a çağrılan "Yeryüzü Dostları/Friends of the Earth"ın Amerikalı Başkanı Dr. Brent Blackwelder, Seattle'da yapılan gösterilerin koşulsuz küreselleşmeye set çektiğini belirtirken;(13) Joseph Stiglitz'ın deyişiyle, "Davos toplantılarında yoksullara yer verilmedi"!(14)

"Ekonomi değil, toplum/ It's not the economy, it's the society" temalı toplantıyla başlayan DEF'in Davos zirvesi programında, bu oturumun konusuyla ilgili olarak şunlar yazılmıştı: "Küreselleşme, yatırımlardaki artan kâr talepleri, esneklik baskıları, halkı, sadece eknomik ön koşullar ve kıstaslara uygun olarak yaşamaya zorluyor. Eğer pazar ekonomisi mücadeleyi kazanmışsa, bugün üstesinden gelmemiz gereken, toplumun sadece bir pazardan ibaret olmadığını ortaya koyabilmektir. İçinde yaşamayı isteyeceğimiz bir toplumu nasıl besleyebiliriz?"(15)

Soru(n) acildi ama; Karl Polanyi, 1944 tarihli "Büyük Dönüşüm/The Great Transformation" başlıklı çalışmasında,(16) açıkca insanın geleceğini, sadece pazarın mekanizmaları ile yönlendirmenin toplumun tahribatı anlamına geleceğine işaret etmemiş miydi? Bu bilinmiyor muydu? Bilinmesine biliniyordu; ama "1999'daki DEF'nun son günlerinde, AFL-CIO'nun Başkanı John Sweeney şunları söylüyor: 'Hedefimiz, toplumları küreselleşme bakımından emin hale getirmek değil, fakat küresel sistemi, nezih toplumlar için emin hale getirmektir.' Küreselleşme kavramının asıl dolgu malzemesi olan uluslararası ticaretin ya da uluslararası pazarın, önce OECD arterlerinde hazırlanan, daha sonra Dünya Ticaret Örgütü'ne transfer edilen Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) taslağı bağlamında nasıl bir tasarıma sahip olmasına çalıştığı da biliniyor· 1) Yatırımcıların hakları. 2) Yatırım yapılan ülkenin yükümlülükleri. 3) Yatırım yapılan ülke yurttaşlarının bir takım haklardan yoksunluğudur... Bu küresel tasarımdaki dengede, insan lehine bir vurgunun önemsiz bulunması ya da konunun, 'güçlü olan hayatını kurtarır' anlayışıyla, ve adeta bu, pek özgür bir ilişkiler ortamına işaret ediyormuşcasına ortaya çıkması, hem o 'gücün' ne menem bir şey olduğu hem de 'güçlü' olmayanın hayatta kalmamasının peşinen kabulü anlamına gelmeyecek midir?"(17)

I-) TANSİYONU YÜKSELEN DÜNYA

"Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i"nin ("YDD") tam istim çalışan "Orman Yasaları"yla tansiyonu yükselen gezegeninin gerçeği, Davos'ta toplanan "Dünyanın Lanetli Efendileri"ni bir kez daha tekzip ederken; Japonya'nın ikinci büyük otomobil üreticisi Nissan'ın 3 yıl içinde 21 bin kişiyi işten çıkarma planını açıklaması üzerine 25 Ocak 2000'de 5 bini aşkın işçinin düzenlediği protesto gösterisi(18) yanında; "Japonya G-7'leri ürkütüyor"ken;(19) "Japon ekonomisi tedirginlik yaratıyordu.(20) Gözler Japon Yeni'nde"ydi!(21)

"İspanya'da Sosyalistler ve Komünistler, 1930'lu yıllardan beri ilk kez ittifak kararı alır"larken;(22) "Pinochet darbesinden 27 yıl sonra Şili'de 'sadık Allende yandaşı'(23) Ricardo Lagos başkan seçildi."(24) "Venceremos! Diye haykıran Şili'de Pinochet'ye karşı mücadelesiyle tanınan Lagos, 'Geçmişi unutmadan geleceğe bakacağım,' dedi."(25) Kimsenin inkâr edemeyeceği üzere, "Lagos'un zaferinin simgesel değeri çok büyük"tü.(26)

GSMH'nin 1998'de 20 milyar dolardan 1999'da 15 milyar dolara gerilediği; milli gelirin yüzde 10 oranında düştüğü; 1999'da 700 büyük şirketin kapandığı 12.5 milyon nüfuslu Ekvador'da halkının yüzde 60'ının ortalama aylık geliri 100 dolar civarındayken;(27) yani Ekvador nüfusun yüzde 60'ı yoksulluk sınırı altında yaşarken(28) ayaklandığı bir anda "Andlardaki huzursuzluk herkesi kaygılandırmalı," diyen Financial Times ekliyordu: "Uluslararası siyasetin mimarları ve yatırımcılar, bu durumdan kaygı duymalı. Kriz şimdilik çözülmüş gibi duruyor. Yüzeyde ise pek bir şey değişmiş değil. Darbe ve ertesindeki manzara, Ekvador'un birçok köklü sorununu da su yüzüne çıkardı."(29)

ABD-BDT geriliminin tırmanarak; "ABD, Rusya'yı fena kızdırdı."(30) "Tahran-Moskova yakınlaşması: Rusya, ABD'ye meydan okudu. ABD'yle yaptığı anlaşmaya karşın İran'a silah satacağını açıklayan Rusya, Washington'a sert bir mesaj verdi,"(31) manşetlerinin gazetelere taşındığı koşullarda; Mihail Gorbaçov, "Dünya bütün insanlara aittir, dünya sadece Amerikalılara ait değildir. Pax Americana teorisi dünyada global ekonomi hâkimiyetinde başarılı olamayacaktır,"(32) diye haykırırken; gittiği yere barış değil, sömürü-talan ve dehşet götüren(33) ABD İmparatorluğu'nun(34) "Hızla artan globalleşmeden yararlandığı kesindi. Doğu Avrupa, Orta Asya, Latin Amerika ve Afrika'da yoksul sayı-

sı artarken, ABD ekonomisi 1990'larda yıllık ortalama yüzde 3 büyüyüp, ihracatı yüzde 8 artmıştı."(35)

Benzer örnekleriyle patlayıcı biriktiren dünyada TÜSİAD, "2000 ABD yılı olacak,"(36) dese de "dinsel gericiliğin çok güçlü olduğu" Amerika'da(37) da işlerin yolunda gittiğinden söz edilemez. "ABD'de yasalardan çıkarılan ırkçılık, gündelik yaşamın çeşitli alanlarında sürüyor. Siyahlar ve azınlıklar, her an ayrımcı davranışlarla karşılaşabiliyor."(38) Örneğin "Amerikan iç savaşı sırasında köleliği destekleyen konfederasyon taraftarlarının bayrağının Güney Carolina eyalet binasında dalgalanması ABD'yi karıştırdı. 50 bin gösterici Güney Carolina'nın başkenti Columbia'da dev bir prostesto gösterisi düzenledi."(39)

Ayrıca ODTÜ öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Okyayuz'un deyişiyle, "Neo-liberal politikaların refah devletini küçülterek alt sınıfları yoksullaştırması, küreselleşmenin küçük yerel sermayeyi olumsuz etkilemesi ve Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan kimlik bunalımının etkisi Avrupa'da(40) ırkçılığı güçlendirdi"ği(41) koşullarda Avusturya'da Jörg Haider ile faşizm devreye girdi.(42) Bunun yanıbaşında "AB ülkeleri, Helsinki Zirvesi'nde, Finlandiya'nın önerdiği Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği rapor taslağını onaylayarak Avrupa Ordusu'nun yolunu açar"ken;(43) "Euro'daki gerileme tüm Avrupa'da tedirginlik yarattı."(44) Euro'nun düşüşü,(45) George Soros'a göre, "Wall Street için karanlık bir dönemin başlangıcı"ydı.(46)

I.1-) AVUSTURYA ÖRNEĞİ

Murat Belge'ye göre, "Avusturya'da yükselen sağ,(47) Avrupa'nın bütününde geçerli olan yönsemenin son göstergesi"ni(48) oluşturuyor. Toplumsal-ekonomik gerilimlerle sarsılan Avrupa'da, "Ocak 2000'in son haftasında İkinci Dünya Savaşı sırasında binlerce vatandaşı SS saflarında çarpıştığı halde uluslararası mahkemeler önünde hesap vermemiş İsveç, vicdanını aklamak için dünyanın dört bir yanından liderlerin akın ettiği bir Soykırım Konferansı'na ev sahipliği yapmaktaydı. Holocaust'un Avrupa çapında müfredatlara sokularak ders haline getirilmesi üzerinde uzlaşılırken, Nazi geçmişiyle hesaplaşarak uluslararası toplumun içine su serpmiş Almanya, Holocaust anıtının temelini atıyordu. Yani tarihini Auschwitz'den sonrası diye böldüğünü iddia eden Avrupa'da, artık hiçbir şey Auschwitz'den sonra eskisi gibi olamaz deniyordu. Ama; adı ironik biçimde 'Özgürlük' olan partinin Nazi hayranı lideri Jörg Haider'i her üç Avusturyalıdan biri seçerek, iddia tekzip edildi. İktidara tırmanışı, kitleleri peşinden sürükleyişi ve dört beş yıl gibi kısa bir sürede 6 milyonu Yahudi, 20 milyondan fazla insanı ortadan yok edişine akıl sır erdirilemeyen Hitler de bu Avusturya'dan çıkmamış mıydı?

1980'li yılların ekonomi politikalarının gelir dağılımında büyük eşitsizlikler yarattığı gelişmenin yarattığı işsizliğin yüksek oranda seyrettiği Avrupa'da mutsuz kitleleri peşinden sürükleyebilecek bir aşırı sağcı eğilim alttan alta kendini hissettiriyor. 1990'lardan beri Fransa'da Ulusal Cephe, Belçika'da Flemenk Bloku, İtalya'da Ulusal İttifak ve Kuzey Ligi gibi aşırı sağcı veya ayrılıkçı partilerin yükselişine şaşmamak lazım. Özgürlük Partisi'nin Avusturya'da iktidar ortağı olmasıyla Haider'in saygınlık kazanması, bu eğilimleri daha da güçlendirebilir."(49)

"AB'deki ırkçılığın, göçmenler ve mülteciler dolayısıyla sayıları yükselen yabancıların, sosyal güvenlik sistemlerini istismar etmesi; artan işsizlik ortamında ev sahibi işçilerin işlerini elinden alması; toplumda artan suçlara katkısından kaynaklandığı iddiaları doğru değil. Bunlar aslında mevcut ırkçılığın artmasına yol açan yardımcı nedenler.

Zengin Batılıların yüksek refah düzeylerini yoksul yabancılarla paylaşmak istememeleri anlaşılabilir bir şey. Bunu siyasi açıdan savunmak da mümkün. Ama bazı grupların yabancılara saldırmaları, dövüp yaralamaları; evlerini ve yurtlarını yakmaları; yabancıların gettolara itilmesi ve bazı yerlere sokulmamaları; çocuklarının düşük zekâlı sınıflara gönderilmesi; ILO'nun bir çalışmasında ortaya çıkarılan emek piyasalarındaki ayırımcılıklar; tutuklananların kötü muamele ve işkenceye maruz bırakılması; ordularda kurulan gizli örgütlerin soykırım eylemleri talim etmeleri; yabancıları aşağılayıcı şaka ve hikâyelerle temerküz kampı metaforlarının olağanlaşması; Yahudilerin Holokost'la yok edildiği yerlerde bile anti-semitizmin hortlaması ve mezarlıklara yapılan saldırılar, olayın başka ve vahim boyutları olduğunu gösteriyor. (...)

1984 yılı Ansiklopedi Britanica'da(50) yer alıp da sonraki nüshalarından çıkarılan makalede bu hastalığın sadece Batı'da olduğu yazılı. Batı bu hastalığın yalnız Nazi Almanya'sında(51) olduğunu, yenilgi ve onu izleyen demokratikleşmeyle ortadan kalkacağını sandı. (...) Haider dolayısıyla Avusturya'ya boykot AB'yi kurtarmaz. Çok daha derin bir tutum değişikliğine ihtiyaç var."(52) Ancak bu değişikliğin sermayenin Avrupası'nda (yani AB'de) gerçekleştirilmesi mümkün değil.(53)

"Haider'in yükselişi aslında Avrupa ülkelerindeki liderlerin ve demokrasilerin bir süredir içine düştükleri bir çıkmazın ürünü... AB ülkelerinde, iktidarda hangi parti olursa olsun (ki çoğunluğu sosyal demokrat), Haider'in yükselmesi onlarla yakından

ilgilidir. Çünkü, Avrupa'da hastalıklı bir siyasi-ideolojik ortam oluşmuş durumdadır. Demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi, siyasi iktidarların halkın gözündeki meşruiyetlerini korumaya devam edebilmesi için temsil ilişkilerini taşıyan, hükümetleri oluşturan siyasi partilerin ve muhalefetlerinin sürekli olarak seçenek üretmesi, geleceğe ilişkin umutlu hedefler sunması gerektiği halde, geçen 10-15 yıl içinde, Avrupa ülkelerinde iktidar ve muhalefet partileri arasındaki siyasi ideolojik ayrım, halklarına sundukları projeler açısından, giderek ortadan kalkmıştır.

Muhalefet ve hükümet bu kadar birbirine benzemeye başlayınca, 'muhalefet' yok oldu, buna bağlı olarak da 'vatandaş' kendinin, tek bir tür politikaya mahkûm edilmiş, seçenekleri elinden alınmış, dolayısıyla demokratik haklarını kullanamaz bir durumda olduğunu düşünmeye/görmeye başladı. Ek olarak, yakın zamana kadar, geleceğe yönelik bir proje, ütopya sunan sosyalist/sosyal demokrat partilerin (devrimci ya da reformist olması burada hiç önemli değil) bu kimliklerini terk ederek muhafazakâr partilere benzemesi, en belirgin şekilde 'sağ' ve 'sol' un 'sınıflara dayalı politikanın' aşıldığını ileri sürmeye başlaması, toplumda ileriye yönelik gelişme beklentisinin vektörünü kırdı. İleri doğru değişme olasılığının ortadan kalktığına ilişkin bir inancın yayıldığı bir noktada, toplum , içinde belirgin bir değişme olmadan sürekli dönüp durulan, adeta kanserli hücreler gibi büyümeye ve çürümeye devam eden bir organizma olarak algılanır. İleriye değil geriye doğru, nostaljik eğilimler su yüzüne çıkmaya, toplumsal hoşnutsuzluklarla ilgili olarak, toplum dışından kaynaklanan açıklamalar ilgi çekmeye başlar. Bu koşulları temsil eden partilerin sundukları seçenekler toplumun ilgi alanı içine girmeye başlar. Nitekim bu yeni 'sınıflar üstü' politika iddiası, toplumda, hem emekçi kesimlere hem de büyük sermayeye tepkili, son derecede muhafazakâr bir orta sınıfın ideolojik reflekslerinin, tüm Avrupa ülkelerinde siyasi reçetelerin başına geçmesine neden olmuştur.

Bu noktada, Avrupa'nın en zengin ikinci ülkesi Avusturya'ya yeniden dönersek, buradaki istikrarlı bir büyüme, düşük bir işsizlik altında yaşayan 9 milyonluk bir toplumun, bugünkü Avrupalı liderlerin adeta 'idealini' oluşturduğunu görebiliriz. Avusturya, bu ülkelerin ekonomik sorunlarla boğuşan liderlerinin, seçmenlerine vaat edebildiklerinin adeta bir üst sınırını (belki biraz daha zengin ve 'high tech' olabilir) oluşturuyor. Ama, Avusturya halkı sistemden mutlu olmayan, muhafazakâr ve sosyal demokrat yönetici tabakadan hızla bıkmaya ve yeni seçenekler aramaya başlayan ve ararken de, geriye dönük, yabancı düşmanı, demogojik, var olan kurallara uymamakla övünen Haider'i bulan bir ülke. Üstelik, tüm Avrupa ülkeleri 'pusuda' bekleyen Haider'lerle dolu!

Haider'in, Avrupa liderlerinin 'ortak bilinçaltında' kendini hissettiren ilginç bir özelliği daha var; Haider'in, bu kadar tepki çeken politik önerileri, aslında Avrupa ülkelerinin liderlerinin, Blair ve Jospin de dahil, bir süredir sistematik olarak uyguladıkları, savundukları politikaların adeta 'yüksek oktanlı' bir bileşkesi. Haider'in kitabında dile getirdiği, 'sağ ve solun ötesinde yeni ve özgür bir politika' yaratma iddiası, demokratik haklar yerine, onur, çalışma, sorumluluk üzerine yaptığı vurgu, 'yeni bir sınıfsız cemaat' yaratma merakı, Blair ve Schröder'in ortak manifestolarından alınmış gibi. Buna karşılık, bürokrasiye, 'devletten beslenmeye' karşı nefreti (bizdeki eski solcu, yeni liberallerin kulakları çınlasın), girişimci ruhuna, bu yolla elde edilen servete saygısı, refah devletine karşı, özelleştirmeci eğilimi, AB'ye tepkisi, belirgin bir şekilde Thatcher'cı. Haider ile diğer Avrupalı liderlerin politikaları arasında daha doğrudan benzerlikler de var, özellikle 'anti-göçmen' tutumlar söz konusu olduğunda![54] (...)

Özetle Haider,[55] bugün Avrupa'da, ortadan kalktığı ileri sürülen sağ ve sol ayrımına karşı, liderlerin aradıkları yeni bir merkezin, Tony Blair'in renkli deyişiyle 'radikal bir merkez' in, 'yeni politikanın' tam merkezinde yatan gerçeği ortaya koyan bir semptom. Diğer taraftan, Avrupa liderleri, Haider'ın önerilerinin, bir süredir izledikleri ekonomik ve toplumsal politikaların mantıki sonuçlarına doğru, çok değil, biraz daha itilmiş bir bileşkesi olduğunu da görüyorlar. Böylece Haider'e sert tepki göstererek, kendi ülkelerinde hem bu gerçeğin üzerini örtmeye hem de 'demokrat liderler olarak' meşruiyetlerini pekiştirmeye çalışıyorlar. Ne ki bu, bir geleceğe dönük olmayan, savunmaya dayalı bir demokratlık iddiası ve meşruiyet talebi. Diğer bir deyişle umut değil umutsuzluk, bezginlik kaynağı.

Tam bu noktada Troçki'nin geleceğe ilişkin toplumsal umutsuzluk, faşizm için çok verimli bir toprak oluşturur uyarısını hatırlamakta büyük fayda olabilir. Bu bağlamda, Haider'e karşı tepkiler söz konusu olduğunda, bunlarda geleceğe ilişkin bir umut ve güven arıyorsak, Avrupa liderlerinin içeriksiz tepkilerine değil, esas olarak sokaklara dökülen enerjiye bakmak gerekir. Çünkü, Avrupalı liderlerin basıncı ile Haider'in alelacele imzaladığı belgenin, Chamberlain'in Münih dönüşü uçaktan inerken elinde salladığı, Hitler'in Çek topraklarını almakla tatmin olacağını söyleyen anlaşma metni kadar bile değeri yoktur." (56)

Özetle, "Ekonomi siyasetin zembereğidir. Eko-

nomik zemberek boşalırsa, siyaset zıvanadan çıkar," diyen F. Engels'i doğrulayan gidişatta "YDD" eşitsizliğinin yoğunlaşarak yaygınlaşması, dünyanın tansiyonunu daha da artırmaktaydı.

I.2-) "YDD" EŞİTSİZLİĞİ

"Soğuk Savaşın sona ermesi ardından dünyanın ekonomik bütünleşmeye doğru gitmesi önplana çıktı. Önce büyükler kendi çevrelerinde gruplar oluşturdu, şimdi de bu gruplara yeni ülkeler katılarak genişletiliyor. Zenginleşme ve entegrasyonun dünya yüzeyine yayılması politikası, zengin-yoksul çelişkisinin gündeme bir kez daha net bir biçimde gelmesiyle sonuçlandı. Hem ülkeler arasında gelir dağılımı bozukluğu sorunu var, hem de aynı ülke vatandaşları arasında. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olanlar arasında zaten tam bir uçurum bulunuyor. Zenginler arasında kişi başına düşen gelir 20-30 bin dolar arasında değişirken, gelişmekte olan ülkelerde gelir birkaç bin dolar seviyesinde kalıyor. Vietnam, Kamboçya, Etiyopya gibi ülkelerde gelir seviyesi birkaç yüz dolara kadar iniyor. Financial Times'ta yer alan bir analizde şu bilgiler aktarılmış:

'XVIII. yüzyılın başında dünyanın en zengin ve en yoksul ülkeleri arasındaki kişi başına düşen gelir farkı altıda bir oranındaydı. 1900'de bu oran onda bire yükseldi. 2000'de ise 60'ta bire çıktı. Bugün dünyada kişi başına düşen gelir ortalama 6 bin dolar düzeyinde bulunuyor. En zengin ülkelerde rakam 29 bin dolara çıkarken, en yoksullarda 500 dolara kadar iniyor. Yüksek gelir grubuna dahil ülkelerde yaşayan 1 milyar kişi gelirin yüzde 60'ını elde ederken, orta gelir grubundaki 1.5 milyar kişi ise geri kalan yüzde 20'yi alıyor.'

Bu madalyonun bir yüzü. Bir de aynı ülke vatandaşları arasında gelir dağılımı sorunu var. Gelişmekte olan ülkeler için bu karakteristik bir sorun. (...) Gelir dağılımı sorunundan zenginler de şikayetçi. Bunların başında da ABD geliyor. Halkın yüzde 10'u yoksulluk sınırı altında yaşıyor. Yüzde 20'ye yakın Amerikalı'nın da sağlık sigortası yok."(57) "ABD'de 30 milyon kişi açken; yaklaşık her 6 çocuktan biri beslenme sorunu çekiyor."(58) GSYİH'sı 8 trilyon 950 milyar dolar olan(59) "ABD'deki gelir eşitsizliği 1970'lerin başından beri kötüleşiyor. 1979'dan itibaren, zenginler orta sınıftan çok daha fazla kazanırken, yoksulların geliri mutlak olarak düştü. Son araştırmalara göre, en zengin yüzde 1 (yıllık ortalama kazanç: 4 kişilik bir aile için 800.000 dolar) ABD'de 1977 ve 1989 arasında toplam hane gelir artışının yüzde 70'ini aldı."(60)

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) araştırmaları, dünya para piyasalarında her gün 1.5 trilyon dolar el değiştirirken 600 bini çocuk olmak üzere(62) 1.2 milyar insanın günde 1 dolar kazanarak yoksulluk kıskacında yaşam mücadelesi verdiğini ortaya koydu. 80'i aşkın ülkede kişi başına düşen gelirin 10 yıl öncesine göre daha da azaldığına işaret eden UNICEF, "Kadınlar ve erkekler eskiden de yoksuldu. Ancak bugün, dünya ekonomisi zengin ve yoksul ülkelerde zengin ve yoksul halklar arasındaki uçurumu daha da büyütürken kadınlarla çocuklar eskisinden de yoksul konuma düşmektedirler" dedi.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün tahminlerine göre, gelişmekte olan ülkelerde yaşları 5-14 arasında olan 250 milyon çocuk işçi vardır. Yaşları 5-11 arasında 50-60 milyon kadar çocuk da tehlikeli koşullarda çalışmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk da daha geniş kesimleri felç ediyor. Rusya Federasyonu'nda çocukların yüzde 26.6'sı, ABD'nin yüzde 26.3'ü, İngiltere'nin yüzde 21.3'ü, İtalya'nın yüzde 21.2'si, Avustralya'nın yüzde 17.1'i, İrlanda'nın yüzde 14.8'i, İspanya'nın yüzde 13.1'i, Fransa'nın yüzde 9.8'i, Avusturya'nın yüzde 5.6'sı, Norveç'in yüzde 4.5'i yoksuldur. Gelişmekte olan ülkelerdeki dış borçlar ise sağlık ve eğitime yeterli kaynak ayrılmasını engelliyor. Bu da çocuk-

DÜNYADA ZENGİNLİK VE YOKSULLUK (1800-1995(61)

YIL (Dünyanın GSYİH'sı ve Dünya nüfusu)	DÜNYA GSYİH'SINDA ZENGİNLERİN PAYI (yüzde)	DÜNYA GSYİH'SINDA YOKSULLARIN PAYI (Yüzde)	DÜNYA GSYİH'SINDA ZENGİNLERİN YÜZDESİ	DUNYA NÜFUSUNDA YOKSULLARIN YÜZDESİ
1800 (Dünya GSYİH'sı: 229.095.000.000 Dünya nüfusu: 994.000.000)	56'sı	44'ü	26'sı	74'ü
1950 (Dünya GSYİH'sı: 2. 626. 407.000.000 Dünya nüfusu: 2.417.000.000)	83'ü	17'sı	33'ü	67'sı
1995 (Dünya GSYİH'sı: 17.091 479. 000.000 - Dünya nüfusu: 5. 716.000.000)	80'i	20'si	20'si	80'i

ların esenliğini önemli ölçüde etkiliyor.

Kişi başına ortalama gelir 40 ülkede 1990 yılından bu yana her yıl yüzde 3 arttı. Ancak 55 ülkede kişi başına düşen gelir aynı dönemde azaldı. 80'i aşkın ülkede ise 10 yıl öncesinin altına düştü. Dünyanın en zengin beşte birinin toplam dünya gelirinden aldığı pay, en yoksul beşte birinin aldığından 74 kat daha fazla. Zengin ülkelerde yaşayanların yüzde 12'si de yoksulluğun etkisi altında. Ayrıca her yıl 585 bin kadın gebelik ve doğum komplikasyonları nedeniyle ölüyor. Gelişmekte olan 27 ülkeden sadece Belize, Burkina Faso, Namibya, Nijer ve Uganda, bütçelerinin yüzde 20'sini temel sosyal hizmetlere ayırıyor.(63)

Bu koşullarda "AB'nin dünya nüfusundaki payı yüzde 2, dünya hasılasından aldığı pay yüzde 26. ABD'nin nüfus payı yüzde 4.6, hasıladan aldığı pay yüzde 25. Japonya'nın nüfus payı yüzde 2.2, hasıladan aldığı pay yüzde 16. Almanya'nın nüfus payı yüzde 1.4, hasıladan aldığı pay yüzde 7.7 Türkiye'nin nüfus payı ise yüzde 1.1, hasıladan aldığı pay binde 7 Dünya nüfusunun yüzde 8.8'ini ancak oluşturan ABD, AB ve Japonya dünya gelirinin yüzde 66'sına sahip. Demek ki dünya nüfusunun yüzde 91.2'sini oluşturan diğer ülkeler hasılanın ancak yüzde 34'nü paylaşıyorlar. Küreselleşen dünya tablosu bu!"(64)

"Worldwatch Institute adlı araştırma örgütünün 'Dünyanın Hali 2000' başlıklı raporuna göre, 6 milyar olan dünya nüfusunun tam yarısı şişmanlarla zayıflardan oluşuyor. (...) Beslenme yetersizliği çekenlerin sayısı tarihte ilk kez bu kadar çok olup, dünyada 1.2 milyar aç varken (...) ABD vatandaşları dünyadaki şişmanlığın başını çekiyorlar. (...) Yılda 400 bini aşkın Amerikalı ameliyatla fazla yağlarının bir kısmını aldırıyor. (...) Bir araştırmaya göre, Hindistan'da yeni doğmuş çocukların yüzde 60'ı, California'da doğmuş olsa, hemen yoğun bakım odasına alınırmış. (...) Hindistan Cumhurbaşkanı K. R. Narayanan ise bir televizyon konuşmasında, 'Sabırlı ve çok çekmiş insanların hiddet ve gazabından sakının!,' diyor."(66)

I.3-) TEKELLERİN EGEMENLİĞİ (YA DA ŞİRKET EVLİLİKLERİ)

"Ekonomi ders kitapları, piyasalarda tam rekabet olmasını ister; onu över, göklere çıkarır. Buna karşılık tekeller çok olumsuz bulunur. Çünkü tekel demek aşırı kâr demektir. Tam rekabette ise aynı türde ürünün çok sayıda alıcı ve satıcısı vardır. Bu iki uç arasında da birkaç satıcının yer aldığı yarı tekelci piyasalar yer alır. Piyasalarda genellikle tekelci ve yarı tekelci yapılar egemendir. Tam rekabet, ünlü bir iktisatçının dediği gibi, kitaplarda kalan bir masaldır."(67) Bu bağlamda tekelci "Küreselleşme güçlünün diktatörlüğüdür. Güçlü ve dev şirketler güçlü devletlerle birlikte dünyayı tek başlarına yöneten soygunudur. (...) Küreselleşme örtülü faşizmdir. Faşizmin de adı ve biçimi değişmiş, küreselleşme olmuştur. (...) Küreselleşme anti-demokratik bir dünya devletidir. (...) Küreselleşme dünya pazarında güçlünün mutlak hâkim olmasıdır."(68) Bunun için de Türkel Minibaş'ın belirttiği gibi, tekellerin damgasını vurduğu "Üçüncü milenyumun ilk yüzyılın, eşitsizlikleri daha da derinleştireceği açıktır. XXI. yüzyılın serbest rekabet piyasası, şeffaflığın egemen olduğu, kapıları her girmek isteyene açık, bilginin kullanımının önündeki engellerin kalktığı bir piyasa modeli değil, aksine sermayenin güç birliğine gittiği, bilgi ve teknolojiyi tekelleştirdiği, dahası sadece fiyatını ödeyebilene sattığı bir modeldir!"(69)

Örneğin, "En büyük kablosuz telekom şirketi Vadofone Air Touch, 203 milyar dolara Mannesmann'ı

GELİR DAĞILIMI EN ADALETSİZ OLAN ÜLKELERDEKİ EN ALT DİLİM İLE EN ÜST DİLİMİN MİLLİ GELİRDEN ALDIKLARI PAY (yüzde) (65)

ULKE	EN ÜST % 20	EN ALT % 20	FARK
BREZİLYA	67.5	2.1	32.1
ŞİLİ	62.9	3.7	17
KOLOMBİYA	55.8	3.6	15.5
MEKSİKA	55.9	4.1	13.6
TÜRKİYE	55.0	5.0	11
PERU	51.4	4.9	10.5
FİLİPİNLER	47.8	8.7	7.3
URDUN	47.7	6.5	7.3
CEZAYİR	46.5	6.9	6.7
TUNUS	46.3	5.9	10.0
FAS	46.3	6.6	7.0
ENDONEZYA	42.3	8.7	4.8

satın alarak tarihin en büyük şirket devralmasını gerçekleştirdi"!(70) "İngiliz Glaxo Wellcome ve SmithKline'ın 182.4 milyar dolarlık birleşmesiyle dünyanın en büyük ilaç şirketi doğdu"!(71) "Citicorp-Travelers, NationsBank-Bank Americana, Exxon-Mobil, BP-Amoco, AT&T-TCI, DaimlerBenz-Chrysler'in XX. yüzyılın sonlarındaki birleşmeleri ardından, XXI yüzyılı da devasa şirket evlilikleri belirleyecek. Örneğin Americana OnLine (AOL) tam tamına 165 milyar ödeyerek Time&Wagner şirketini satın alıyor. Bu evlilikten doğan ortak şirketin yüzde 55 hissesi AOL'da kalacak.(72) Ortak şirketin piyasa değeri 342 milyar dolar. Bu rakam Türkiye'nin GSMH'sının 1.75 misli ve Meksika milli gelirine eşit"!(73)

DÜNYADAKİ DEV ŞİRKET EVLİLİKLERİ(74)
Americana OnLine ile Time&Wagner'ın 10 Ocak 2000'de gerçekleştirdiği 155 milyar dolarlık birleşme.(75)
MC WorldCom ile Sprint'in 1999 Ekim'inde gerçekleştirdiği 115 milyar dolarlık birleşme.
Farmakolojik ürün grupları Pfizer ve Wagner-Lambert'in 2 Şubat 2000'deki 85 milyar dolarlık birleşme planları.
Petrol devleri Exxon ile Mobil'in, Aralık 1998'de açıkladıkları 77 milyar dolar tutarındaki birleşme planları.
Citicorp ile Travels'in, Nisan 1998'de gerçekleştirdiği 70 milyar dolarlık birleşmeyle oluşturulan Citigroup.
SBC ile Ameritech'in, Mayıs 1998'deki 62 milyar dolarlık birleşmesi.
NationsBank ile BancAmericana'nın, Nisan 1998'deki 60 milyar dolarlık birleşme kararı.
AT&T ile kablolu televizyon işletmecisi MediaOne'ın, 56 milyar dolarlık birleşme anlaşması.
Vodafone ile AirTouch'un, Ocak 2000'deki birleşmesi.

'World Investment Report'un verilerine göre, 1991'de yıllık 85 milyar dolarında seyreden şirket birleşmeleri 1998'de 554 milyar dolara tırmandı. 1990-1999 arasındaki tüm birleşmelerin yüzde 50'sinden fazlası 1998-1999 yıllarında gerçekleşti. Küresel şirket birleşmelerinin yüzde 55'ini ABD, yüzde 33'ünü de Avrupa şirketleri gerçekleştirdi.(76) Bu birleşmeler sürecinin ardındaki mali makineye bakınca, yine benzer bir manzarayla karşılaşıyoruz: Örneğin 1996'da Merill Lynch, Goldman Sachs, Solomon/Smith Barney, Morgan Stanley/Dan Witter isimli dört küresel banka grubunun toplam piyasa içindeki payı yüzde 40'ı geçiyordu. Bunlara JP Morgan, Lehman Brothers, CSFB/BZW ve UBS/SCB Warburg'u eklediğimizde, ABD kaynaklı 8 yatırım bankasının küresel piyasalardaki toplam payı, yüzde 80'e yaklaşıyordu.(77)

Bu tabloda dünya sanayi üretiminin yüzde 54'ünü gerçekleştiren dev şirketlerin hâkimiyetine dikkat çeken "The Economist" çokuluslu şirketlerin patronlarını "siyahlar giymiş beyaz adamlar" olarak nitelerken, "çokuluslu şirketler şeytan gibi,"(78) derken; mikrobiyoloji (79) alanında uluslararası bir üne sahip Ken Alibek ise, Davos'ta yaptığı açıklamada ekliyordu: "Atom bombasıyla öldürülen her insan yaklaşık 1000 dolara maloluyor. Bu rakam kimyasal silahla ölüme gönderilen bir insan için 50 dolar. Biyolojik silahlar, örneğin özel bir virüsle öldürülecek her insan ise sadece birkaç dolarlık bir masraf kapısı anlamına geliyor. Birkaç kilo virüsle bir bölge halkı rahatça haritadan silinebilir. Ve bu virüsler biyoteknolojiye sahip firmalar tarafından(80) üretiliyor"!(81)

I.4-) "BİLGİ TOPLUMU" TİRANLIĞI

Siyasi tansiyonu yükselen; ekonomik eşitsizliği derinleşerek yaygınlaşan dünyada, "İnternet ilk kez yaşamımıza girmeye başladığında büyük bir heyecanla karşılandı. Hemen üzerine büyük teoriler kuruldu, ütopyalar inşa edildi: İnternet yeni bir çağın (bilgi çağının) başladığının en elle tutulur, reddedilemez kanıtıydı. Bu internet ütopyası, kendi ütopyalarını kaybetmiş eski solcularla internet'ten para kazanmaya hazırlanan yeni kapitalistler arasında(82) ve bu trene binmeye hazırlanan akademik çevrede büyük rağbet gördü. (...) İnternet, dünyanın her tarafında 'hepimizi' bir araya getirecek, eğitecek, aydınlatacak ve demokrasiyi güçlendirmeyecek miydi? (...) Kültürel kaynaşma, bilgi demokrasisi, bireyin özgürleşmesi bizi bilgi çağına taşıyordu artık. Karşımızda yeni bir üretim tarzı, yeni bir toplum vardı. Kapitalizm kendiliğinden, el çabukluğu marifet, öyle devrim, reform gibi siyasi enerjiye gerek kalmadan yerini 'bilgi toplumuna' bırakmaya başlamıştı! Ütopya beklemediğimiz anda kapıya dayanmıştı bile! Yalnızca, kimi dinozorlar bu ütopyayı, deyim yerindeyse, 'satın almadı' Oyun bozanlık edip inatla, her yeni teknolojinin, yalnızca gerekçesini ve kaynağını değil, işlevini de içinde doğduğu toplumun ekonomik, siyasi ve mülkiyet ilişkilerinden alacağını, internet'in kaderinin de, 1920'lerin radyosundan farklı olmayacağını, 'siber-uzayın' da kısa zamanda büyük şirketler tarafından sömürgeleştirileceğini savundular. Teknolojik ilerleme ile toplumsal ilerlemenin aynı şeyler olmadığına dikkat çektiler."(83)

Emperyalistlerin "Bilgi Toplumu" söylenceleri ile sarıldığı "internet söylenceleri" konusunda America OnLine Başkanı Steve Case ile Microsoft'un patronu Bill Gates, Davos'taki "Gelişmekte olan küresel ekonomiyi şekillendirmede internet'in rolü" temalı

toplantıda, internet'in zengin ile yoksul arasındaki uçurumu daha da artıracağını itiraf etmek durumunda kalırlarken; Steve Case, "Dünyada birçok ülkenin telefon gibi en basit teknolojilerden dahi yararlamadığı"nı; Bill Gates ise, "Dev Batılı kablo şirketleri hızlı internet bağlantısı için yollara kablolar döşerken, bu gelişmeler yoksul ülkeler için hayalden ibaret," olduğunu ifade etti.(84)

İNTERNET KULLANICILARI (1998 milyon kişi)(85)	
DÜNYA İNTERNET KULLANICILARI	159
KUZEY AMERİKA	88.3
GÜNEY AMERİKA	4.6
AVRUPA	37.2
AFRİKA	1.1
ORTADOĞU	9
ASYA/PASİFİK	27

KİŞİSEL BİLGİSAYAR KULLANIMI (1998 milyon adet)(86)	
ABD	129
JAPONYA	32.8
ALMANYA	21 1
İNGİLTERE	18.3
FRANSA	15.4
KANADA	11.8
İTALYA	10.6
ÇİN	8.3
GÜNEY KORE	6.7
İSPANYA	5.7
RUSYA	5.6
BREZİLYA	5.2
HOLLANDA	5.1
MEKSİKA	4.6

Yani Andrew L. Shapiro'nun deyişiyle, "Bilgi Çağı mürşitleri -devletler karışmadığı sürece- internet'in dünyadaki yoksulluğu azaltacağını, bireyleri güçlendireceğini, ticarette devrim yapacağını ve demokrasi ışığını yerkürenin yerkürenin en uzak köşelerine kadar yayacağını iddia ediyor. Dikkatli düzenlemeler yapılmazsa dijital teknoloji düşük gelirli toplumları mahvedebilir ve bireyin özel yaşamının gizliliğini yok edebilir. Baskıcı rejimler de halk üzerindeki güçlerini artırabilmek için internet'i kullanabilirler. (...) Liberal Batı devletleri bile internet'e pervasız düzenlemeler getirip, mantık dışı baskılar yapıyorlar."(87)

Gerçekten de, "Dünyada yaşayan 6 milyar insandan 2 milyarı, hayatları boyunca değil internete girmek, telefon konuşması bile yapmadı."(88) "1998 sonu rakamları, internet nüfusunun yüzde 54'ünü Kuzey Amerikalıların oluşturduğunu gösteriyor. Öte yandan, dünya üzerindeki her 100 kişiden sadece 8'inin ana dili İngilizce, ama internet nüfusunun yüzde 78'inin, e-ticaret sitelerinin ise yüzde 96'sının ana dili İngilizce"dir.(89) European Internet Commerce'in direktörü Theresa Thorris'in belirttiği üzere, "İnternet'teki malzemenin yüzde 70'i halen ABD kaynaklı"dır. Üç ABD internet şirketi Yahoo, Microsoft ve AOL Fransa, İngiltere ve Almanya'da en çok tıklanan 5 siteden 3'ünü denetlemektedir.(90)

ULUSLARARASI MEDYA PİYASASINI KONTROL EDEN 9 ŞİRKET(91)		
ŞİRKET	ÜLKE	DIŞ SATIŞLARIN TOPLAM İÇİNDEKİ YÜZDESİ
DISNEY	ABD	21
GENERAL ELECTRIC	ABD	43
AT&T	ABD	Bilinmiyor
NEWS CORP	AVUSTRALYA	26
SONY	JAPONYA	78
SEAGRAM	ABD	50
TIME&WAGNER	ABD	21
VIACOM	ABD	23
BERTELSMAN	ALMANYA	72

'The Observer'den Andrew Marr'ın belirttiği gibi, "Tek bir mega şirket, bir ABD'li dev, evinize kablo döşeyecek, bu kablodan size, kendi gerekli gördüğü entelektüel besini (kendi yaptığı filmleri, komedi programlarını, belgeselleri, haberleri, bilgi işlem hizmetlerini) sunacak, elektronik postanızı okuyacak, denetleyecek, konuşma odalarını (chat-rooms) dinleyecek, sizi bir yaşam boyu yetecek resim ve medya malzemesi içinde boğacak"tır.(92)

Durum budur! Bunun bir diğer artısı ise, ABD ve İngiltere'nin kurduğu casusluk şebekesi "Echelon"un, dünyadaki tüm iletişim kanallarını izlemesidir. Dünyanın dört bir köşesindeki her telefon konuşmasını dinleyebilecek, faks ve elektronik posta iletişimininin dökümünü alabilecek bir casusluk sisteminin varlığı doğrulandı! Avustralya hükümet, yetkilileri ABD ve İngiltere'nin tüm dünyadaki iletişimi izleyebilecek bir sistem kurduklarını açıklarken, bu iki ülke bu sistemi inkâr etse de; İngiltere'de Kuzey Yorkshire yakınlarındaki Harrogate tepelerinde ve ABD'de Menwith Hill askeri üssü çevresindeki devasa dinleme antenleri, kilometrelerce öteden gözükebilecek denli heybetli bir görüntü sergiliyor. Bu merkezler, dünyanın neresinde olursa olsun istihbarat sağlayabilecek, son derece gelişmiş bir teknolojiyle işleyen casusluk şebekesinin kalbini oluşturuyor. Bu üsler, aldıkları tüm bilgileri merkezi Maryland'daki ABD Ulusal Güvenlik Ajansı'na (US National Security Agency - NSA) bildiriyor. ***(Sürecek)***

1 Güngör Uras, Millıyet, "Davos'ta 'Duhuliye Ücreti' 5 Milyar Lira" 26 Ocak 2000, s.9.
2 Milliyet, 26 Ocak 2000, s.7.
3 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, 28 Ocak 2000, s.19.
4 Muharrem Sarıkaya, Hürriyet, "Ecevit'in Davos'taki Yeni Solu" 27 Ocak 2000, s.30.
5 Cumhuriyet, 21 Ocak 2000, s.5.
6 Radikal, 28 Ocak 2000, s.13.
7 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, 29 Ocak 2000, s.7
8 Klaus Schwab, International Herald Tribune, 25 Ocak 2000.
9 Cumhuriyet, 1 Şubat 2000, s.8.
10 Osman Çutsay, Cumhuriyet, 28 Ocak 2000, s.19.
11 Cumhuriyet, 30 Ocak 2000, s.9.
12 Cumhuriyet, 31 Ocak 2000, s.6.
13 Emine Karakitapoğlu, Cumhurlyet, "Dünya Dostları: Protestocuları Dikkate Alın", 31 Ocak 2000, s.1-6.
14 Joseph Stiglitz, Cumhuriyet, 29 Ocak 2000, s.7.
15 Turgut Tarhanlı, "Pazar mı, toplum mu?", Radikal, 27 Ocak 2000, s.11.
16 Karl Polanyi, Great Transformation: The Political end Economic Origines of Our Time/ Büyük dönüşüm: Zamanımızın Siyası ve Ekonomik Kaynakları, 1944, s.73.
17 Turgut Tarhanlı, Radikal, "Pazar mı, Toplum mu?", 27 Ocak 2000, s.11.
18 Yeni Binyıl, 26 Ocak 2000, s.9.
19 Cumhuriyet, 23 Ocak 2000, s.13.
20 Bak: Erol Emed, Radikal, "Japonya'yı Bekleyen Tehlike", 15 Ocak 2000, s.15; Tayyar Sadıklar, JeoEkonomi Dergisi, "Japon Mucizesi Devam Edecek mi?", No:1, İlkbahar 1999, s.50-53.
21 Cumhuriyet, 24 Ocak 2000, s.12.
22 Yeni Binyıl, 31 Ocak 2000, s.15.
23 Salvador Allende, 1973 faşist darbesinde hükümet sarayı 'La Moneda'da ölümü öncesinde, "Son sözlerim, acı değil, hayal kırıklığı dolu. Şili askerleri olarak ettikleri yemine ihanet edenler, silahlarla bizi esir alabillr ancak olacakların önüne geçemezler. Bilin ki, bir gün bu dev yol tekrar açılacak, özgür vatandaşlar daha iyi bir toplum yaratmak için yeniden harekete geçecekler." diye haykırmıştı!
24 Milliyet, 18 Ocak 2000, s.17
25 Yeni Binyıl. 18 Ocak 2000, s.15.
26 Vivet Kanetti. Yeni Binyıl. "Şili Sürprizi... 30 Yıl Sonra", 18 Ocak 2000. s.4.
27 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Davos'tan Ekvador'a", 24 Ocak 2000, s.12.
28 Yeni Binyıl, 23 Ocak 2000, s.15.
29 Financial Times, 26 Ocak 2000.
30 Cumhuriyet, 15 Ocak 2000, s.10.
31 Cumhuriyet, 20 Ocak 2000, s.8.
32 Mihail Gorbaçov, Özgür Bakış, 12 Kasım 1999.
33 "Kosova'da barışı korumakla görevli ABD'li çavuş Frank Ronghi önce bir çocuğu öldürüp, ardından da bir başkasına tecavüz etti." (Cumhuriyet, 18 Ocak 2000, s.7.)
34 ABD İmparatorluğu konusunda bak: Foreign Policy Türkiye Baskısı, No:2, Yaz 1998; Robert Kagan, "Alicenap İmparatorluk" s.22-32; Charles William Maynes, "Emperyal Amerika'nın (Ve Amerika İçin Emperyal Olmanın) Tehlikeleri", s.33-45; Devesh Kapur, "IMF: Dert mi Deva mı?", s.95-110; Jeffrey Sachs, İDEA Politika Dergisi, "IMF: Piroman İtfaiyeci", No:4, Güz 1999, s.122-128.
35 Servet Yıldırım, Yeni Binyıl, "Globalleşme mi? Amerikanlaşma mı?", 6 Şubat 2000, s.7
36 Radikal, 23 Ocak 2000, s.13.
37 ABD'de din çok güçlü bir kurumdur. (Kenneth D. Wald, Religion and Politics in the United States, s.7.) "Pledge of Allegiance/ Bağlılık Andı"nda, "One nation, under God, indivisible that stands for liberty and justice for all/ Tek tanrının emrindeki bölünmez ve herkes için özgürlük ve adalet demek olan tek ulus," diye haykırılan Amerika'da "Tanrı" sözcüğü sadece "Bağlılık Andı"nda geçmez. Doların üzerinde, ulusal mühürde, ulusal marşta, yasama organlarındaki yeminde, federal mahkemede edilen yeminlerde geçer.
38 Yeni Binyıl, 29 Ocak 2000, s.15.
39 Kasım Cindemir, Hürriyet, 19 Ocak 2000, s.18.
40 Anayasa Profesörü Erdoğan Teziç'e göre, "Avusturya ile birlikte AB'de kendini koruyan 'militan demokrasi' dönemi başlıyor." (Cumhuriyet, 3 Şubat 2000, s.11.)
41 Mehmet Okyayuz, Cumhuriyet, 4 Şubat 2000, s.11.
42 Bak: The Independent, "Haider'in Yükselişi", 29 Ocak 2000; Mensur Akgün, Yeni Binyıl, "Egemenliğin Sonu", 2 Şubat 2000, s.15; Doğan Özgüden, Özgür Bakış, "Bataklık Askerleri!", 30 Ocak 2000, s.6; Gündüz Aktan, Radikal, "Avrupa Ciddi mi, Ne?", 2 Şubat 2000, s.10; Erol Manisalı, Cumhurlyet, "Avrupa ve Avusturya Seçimleri", 6 Şubat 2000, s.7; Erdal Güven, Radikal, "Avusturyalılar Bunu Hep Yapıyor", 3 Şubat 2000, s.11; Soli Özel, Yenl Binyıl, "Şeytanla Vals", 3 Şubat 2000, s.15; Cumhurlyet, 4 Şubat 2000; Aydın Engin, "Avusturya Aynasında Bir Demokrasi Sorgulaması", s.5; Orhan Birgit, "Heil Haider!", s.9; Ömer Madra, Yeni Binyıl, "Tilki Saat Kaç", 4 Şubat 2000, s.13; Milliyet, 4 Şubat 2000; Metin Toker, "Irkçılık Paranoyası" s.17; Yalçın Doğan, "Yüzde 74 Haider'e Oy Vermedi", s.15; Fikret Bila, "Avrupa'ya Ne Oldu?", s.14; Doğan Heper, "AB, Avusturya ve Çifte Standart", s.14; Umur Talu, "Demokrasi Fil midir?", s.5; "Şartlı Faşizm", s.1; Yeni Binyıl, 5 Şubat 2000; Ferit Hakan Baykal, "Uluslararası Hukuk ve Haider", s.15; Okay Gönensın, "Sınırsız Bir Avrupa", s.3; Milliyet, 3 Şubat 2000; Hasan Cemal, "Hitler'in Hayaleti Avrupa'yı Rahatsız Ediyor", s.19; Taha Akyol, "Haider Deneyi", s.17; Sami Kohen, "Hedef Haider, Ama..." s.18; Derya Sazak, "Heil Haider", s.16; Nilgün Cerrahoğlu, "Haider Macerası Nereye Varacak?", s.4; Ali Bayramoğlu, Yeni Binyıl, "İki Fundamentalizm", 6 Şubat 2000, s.5; Türkkaya Ataöv, Cumhuriyet, "Artan Anti-Semitizm", 30 Ocak 2000, s.7; Radikal, 8 Şubat 2000; Murat Belge, "Avusturya", s.10; Turgut Tarhanlı, "Jörg Haider, Soykırım ve İç İşleri", s.12; Korkmaz İlkkorur, Yeni Binyıl, "Aman Kafanız Karışmasın" 8 Şubat 2000, s.9; Hasan Cemal, Milliyet, "Avrupa'daki O Kahverengi Mikroptan Kurtulmak İçin...", 6 Şubat 2000, s.19.
43 Özgür Bakış, 11 Aralık 1999, s.9.
44 Yeni Binyıl, 2 Şubat 2000, s.10.
45 Bak: Ercan Uygur, Yeni Binyıl, "Dolar ve Euro", 31 Ocak 2000, s.7
46 George Soros, Yeni Binyıl, 31 Ocak 2000, s.7
47 Bak: Murat Belge, Radikal, "Yeni Dönemde Yeni Sağ", 19 Aralık 1999, s.9.
48 Murat Belge, Radikal, "Avrupa'ya Karşı Yeni Sağ", 17 Aralık 1999, s.9.
49 Gülriz Ergöz, Radikal, "AB Geçmişe Bakıp Geleceğini Çiziyor", 7 Şubat 2000, s.10.
50 Macropedia V. 15 s.359-66.
51 Karl Gustave Jung, "Hitler niye Almanya'dan çıktı ve niye tanrılaştı? İnsanlar aslında Hitler'e tapmıyorlardı. Her Alman'ın bilinçdışında (collective unconscious) bir Hitler vardı. Çok doğal olarak da narsisist bir biçimde her Alman bilinçdışında kendine tapıyordu. Öyle bir sembol bulunca da sarıldı," diyor.
52 Gündüz Aktan, Radikal, "Irkçılığı Öğreniyoruz", 7 Şubat 2000, s.11.
53 "Fransa'da ırkçı skandal: Dordogne bölgesindeki bir ortaokulda idare 25 Türk öğrenciyi ayrı sınıfta topladı" (Mine G. Kırıkkanat, Milliyet, 22 Aralık 1999, s.18.)
54 AB'nin tüm hükümetleri yıllardır, göçmen girişini sınırlayan, 'sıfır göçmenlik' hedefleyen, siyasi sığınmacılığı adeta olanaksız hale getiren, sığınanların haklarını ortadan kaldırıp, onları adeta 'dilenci' konumuna iten politikaları birbiri ardına uygulamaya sokuyorlar. Daha somut olarak, Haider'in 'mevsimlik/geçici statülü yabancı işçi' önerisi halen İsviçre'de uygulanıyor.

Suç işleyip tutuklanan yabancıların tutukevinden çıkar çıkmaz sınır dışı edilmesi önerisinin kaynağı ise Almanya'daki uygulama; gençlerin yaşamlarının denetlenmesine yönelik, özellikle yoksul azınlıklardan gençleri etkileyen polisiye önlemler önerisinin kaynağı ise İngiltere. Haider'in önerdiği polltikalarla, ABD'de giderek gelişen siyasi atmosfer arasında da belirgin benzerlikler var. Haider'in yabancılara, küreselleşmeye ilişkin tepkilerinin 'Soykırıma' ilişkin şüphelerinin hemen hepsini ABD Cumhuriyetçi Parti'nin toplumsal omurgasını oluşturan, Hıristiyan İttifakı, silah lobileri gibi çevrelerde, üstelik de çok daha aşırı dozda bulmak mümkün. Bu bağlamda, geçen birkaç yıl içinde Clinton hükümetinin uygulamaya soktuğu, gümrük kapılarındaki görevlilerin yetkilerini olağanüstü arttıran yasaları da hatırlayabiliriz.

55 Jörg Haider'in, "Cezalandırma kampları" dediği başlıca Nazi toplama kampları ve ölüm sayısı şöyleydi: Polonya Auschwitz'de (1940) 1,5 milyon ölüm; Treblinka'da (1941) 700 bin ölüm; Belzec'de (1942) 600 bin ölüm; Sobibor'da (1942) 250 bin ölüm; Majdanek'de (1943) 200 bin ölüm; Almanya Dachau'da (1933) 32 bin ölüm; O. Sachsenhausen'de (1936) 100 bin ölüm; Buchenwald'da (1937) 56 bin ölüm; Flossenburg'da (1938) 73 bin ölüm; Ravensbruck'da (1939) 90 bin ölüm; Neuengamme'de (1940) 56 bin ölüm; Bergen-Belsen'de (1943) 53 bin ölüm; Avusturya Mauthausen'de (1938) 33 bin ölüm; Çekoslovakya'da Theresienstandt'da (1941) 110 bin ölüm; Fransa Alsace-Lorraine'de (1941) 12 bin ölüm. (Milliyet, 6 Şubat 2000, s.17.)

56 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Haider'in Hakikati", 7 Şubat 2000, s.5.

57 Murat Arın, Yeni Binyıl, "XXI. Yüzyılın Sorunu", 28 Ocak 2000, s.9.

58 Cumhuriyet, 21 Ocak 2000, s.6.

59 Abdullah Akyüz, Yeni Binyıl, "ABD'yi 'Yeniden' Keşfetmek", 7 Şubat 2000, s.7.

60 Nancy Birdsall, Foreing Policy Türkiye Baskısı, "Hayat Adil Değil: Dünyada Eşitsizlik", No:2, Yaz 1998, s.63.

61 Nancy Birdsall, Foreing Policy Türkiye Baskısı, "Hayat Adil Değil: Dünyada Eşitsizlik", No:2, Yaz 1998, s.61.

62 1991'de Irak'a karşı girişilen Körfez Savaşı sırasında uygulamaya konulan yaptırımlar, en çok çocukları vurdu. UNICEF'in Körfez Savaşı'ndan sonra ilk kez yaptığı araştırmaya göre, ülkede beş yaşın altındaki çocuk ölümleri iki kat arttı. Bağdat yönetiminin kontrolünde bulunmayan Kuzey Irak'ta ise çocuk ölümlerinde gözle görülür azalma olduğu kaydedildi. UNICEF'in araştırmasında, Orta ve Güney Irak'ta 1984-1989 yıllarında doğan beş yaşın altındaki her 1000 çocuktan 56'sı hayatını kaybederken, 1994-1999 yıllarında bu rakamın 131'e çıktığı görüldü. Bu oran da çocuk ölümlerinin son yıllarda yüzde 85 arttığını ortaya koyuyor. (Radikal, "Yaptırım Kefenleri Oldu", 13 Ağustos 1999.)

63 Ebru Toktar, Cumhuriyet, "Dünya Yoksullaşıyor", 16 Aralık 1999, s.3.

64 Fikret Bila, Milliyet, "Dünya Gelirinin Paylaşımı", 30 Ocak 2000, s.14.

65 Yahya Düzenli, Türkiye Nereye Götürülüyor?, Öz İplik-İş Sendikası Eğitim Yayınları, 1998, s.15.

66 Ömer Madra, Yeni Binyıl, "Açlarla Oburlar 1-1 Berabere", 27 Ocak 2000, s.13.

67 "Bu ortamda, ayrımsız piyasacılığın egemen olduğu, her tarafın piyasacı kesildiği bir ortamda, Türkiye ekonomisi uluslararası tekellere tam boy açılıyor. Başbakan'ın Davos'a götürdüğü yatırım arayışı listesi bunun küçük bir kanıtıdır. İletişim ve enerji başta olmak üzere, uluslararası ortaklıkların ülkede yatırım yapması isteniyor; ülke, uluslararası ortaklıkların oyun alanına dönüştürülüyor. Türkiye yepyeni bir sürece giriyor. (...) Kapitalist düzenin en aşırı savunucuları tarafından bile kaynak kullanımı süreçlerini bozduğu, öbür üretici ve özellikle de tüketicilerin zararına işlediği vurgulanan tekelci piyasa yapıları Türkiye'de egemen kılınıyor. (...) Tekellerle düşüp kalkmak hiç de kolay değildir; Türkiye bunu bilmiyor ve öğrenmek de istemiyor. Ülkeyi yönetenler, uluslararası tekelleri melek sanıyor ve kendilerini teslim ediyor." (Yakup Kepenek, Cumhuriyet, "Tekel Melekleri", 7 Şubat 2000, s.5.)

68 Erol Manisalı, Cumhuriyet, "Küreselleşme: Güçlünün Diktatörlüğü", 22 Aralık 1999, s.10.

69 Türkel Minibaş, Cumhuriyet, "Eşitsizlikler Derinleşirken...

24 Ocak 2000, s.12.

70 Yeni Binyıl, 5 Şubat 2000, s.9.

71 Zafer Arapkirli, Milliyet, 18 Ocak 2000, s.7

72 Bak: İsmet Berkan, Radikal, "Yeni Bir Dünya Kurulurken" 17 Ocak 2000, s.3.

73 Cüneyt Ülsever, Hürriyet, "XXI. Yüzyılın İlk Belirtisi Devasa Şirket Evlilikleri", 12 Ocak 2000, s.24.

74 Radikal, 5 Şubat 2000, s.16.

75 Bu konuda bak: Tanol Türkoğlu, Cumhuriyet Bilim-Teknik, "AOL-Time Wagner Evliliği", No:672, 5 Şubat 2000, s.16.

76 Wall Street Journal, 3 Ocak 2000.

77 The Economist, 13 Aralık 1999.

78 Cumhuriyet, 29 Ocak 2000, s.7

79 "Moleküler biyoloji alanında 1953 yılından bu yana ortaya çıkan hızlı gelişmeler modern biyo-teknoloji denilen yeni bir teknoloji dalının doğmasına yol açtı. (...) 1980'li yıllardan itibaren ürünlerini dünya piyasasına süren bir endüstri kolu konumuna gelen biyoteknoloji endüstrisi sektörü hakkında uluslararası bir finansman şirketinin yaptığı araştırmaya göre 1997 yılı itibariyle Avrupa'da biyoteknoloji alanında etkinlik gösteren ve toplam 39 bin kişinin istihdam edildiği 1.036 şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerin araştırma-geliştirmeye ayırdıkları yatırımın tutarı 2.2 miyar dolar civarındadır. ABD'de aynı alanda etkinlik gösteren firmaların 1998'deki istihdam ettiği personel sayısı 153 bin kişi, araştırma-geliştirme yatırımları ise 9.9 milyar dolardır. 2000'li yıllarda biyoteknolojik ürünlerin dünya pazarındaki yıllık ticaret payının 150-200 milyar doların üstünde olacağı öngörülmektedir." (Nazif Kolankaya, Cumhuriyet, "Biyoteknoloji, Biyogüvenlik ve Türkiye", 20 Ocak 2000, s.2.)

80 "Genetik gıdada ticari savaşı" başlarken; (Cumhurlyet, 25 Ocak 2000, s.5.) genetik olarak değiştirilmiş organizmaların ticaretiyle ilgili uluslararası düzenlemeleri sağlayacak "Biyogüvenlik Protokolü", ABD'nin muhalefetine karşın imzalandı. Kanada'nın Montreal kentinde 50 ülkenin çevre bakanı ve 130 ülkenin de hükümet yetkilisinin katıldığı toplantılarda görüş ayrılıkları nedeniyle tartışmalar yaşandı. ABD başta olmak üzere genetik ürünleri ihraç eden ülkeler Biyogüvenlik Protokolü'nün imzalanmasına muhalefet eden ABD'nın başını çektiği Miami Grubu'nda Kanada, Avustralya, Arjantin, Şili ve Uruguay bulunurken; diğer tarafta da sayıları 100'e ulaşan gelişmekte olan ülkeler yer aldı. (Cumhuriyet, 30 Ocak 2000, s.12.)

81 Ken Alibek, Cumhuriyet, 31 Ocak 2000, s.6.

82 Bak: Cemal Doğan, Özgür Bakış, "E-Ticareti Sınır Tanımıyor", 3 Ocak 2000, s.8.

83 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Kaybolan 'Ütopya': İnternet", 19 Ocak 2000, s.4.

84 Cumhuriyet, 1 Şubat 2000, s.8.

85 Foreign Policy Türkiye Baskısı, No:6, Yaz 1999, s.19.

86 Foreign Policy Türkiye Baskısı, No:6, Yaz 1999, s.19.

87 Andrew L. Shapiro, Foreign Policy Türkiye Baskısı, No:6, Yaz 1999, s.12-16.

88 Can Tüzüner, Milliyet, 2 Şubat 2000, s.11.

89 Akdoğan Özhan, Yeni Binyıl, "İnternet Kimin?", 5 Şubat 2000, s.6.

90 The New York Times, 11 Ocak 2000.

91 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Şirket Evlilikleri, Küreselleşme ve Hegemonya", 17 Ocak 2000, s.12.

92 Andrew Marr, aktaran: Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Kaybolan 'Ütopya': İnternet", 19 Ocak 2000, s.4.

ŞİİR KALKIŞMALARI

*İnsancıl Atölyesi'nde devam eden **Edebiyat** seminerlerinde katılımcılardan etkin olmaları isteniyor. Ekim ayında başlayan süreç meyvesini vermeye başladı. Arkadaşlar yalnızca dinlemekle yetinmediler. Kendileri de şairler üzerine çalışmalarını arkadaşlarına aktarma olanağı buldular. Şimdi de yeni bir girişimle biraraya geldiler. **"Şiir Kalkışmaları"** adıyla başlayan girişim İnsancıl Atölyesine asılan iki panoyla somut varlığını belirlemek üzere yerini aldı. Kalkışan arkadaşlarımız şiir üzerine çalışmalar yapmak üzere ilkelerini belirlediler*

*Aşağıda **"Şiir Kalkışmaları"** grubunun kendilerini anlattıkları ilke kararlarını bulacaksınız. Sonra da şiir üzerine yazılarını...*

İnsancıl okurunun bilgisine sunuyoruz. Sizlerin de katılımını bekliyoruz.

İnsancıl

İNSANCIL ATÖLYESİ BÜNYESİNDE BİZ **A GRUBU** ÖĞRENCİLERİ **ŞİİR KALKIŞMALARI** ADINI VERDİĞİMİZ ŞİİR GRUBUMUZU KURDUK

Şiir Kalkışmaları çalışmaları İnsancıl Atölyesi öğrencilerinin tüm çabalarına açıktır. İşte kendimizi ifademiz:

- Şiir kalkışmalarına; A grubu seminerlerinden en az ikisine gelerek katılım sağlanır...
- Eleştiri hakkı olmakla birlikte ilgili her ürün sunuma açıktır...
- Ürünlerin değerlendirilmesi A grubu eğitmenleri ve ŞİİR KALKIŞMALARI toplantılarına sürekli katılan arkadaşlarca yapılır.

Tüm toplantılar dahil, yazılar, ürünler, belgeler için iki adet arşiv dosya bulundurulacaktır.

- Şiir Kalkışmaları toplantıları bir önceki toplantıda gereksinime göre tarihlendirilir.
- Panoya ürün sunumunda bulunacak arkadaşların şiir hakkında en az yarım sayfa olmak üzere yazı vermesi gereklidir.
- Panoya asılı yazılar 1 ay, şiirler 15 günde bir değiştirilecektir.
- Şiir Kalkışmalarında grup üyesi olabilmenin koşulu sürekli katılımdır. Dört toplantıya katılmayan, grup üyeliğini yitirir. Yeniden dört toplantıya katılmakla aynı haklara sahip olur.
- Pano için ürün vermek isteyen arkadaşlar her ayın sonuna kadar ürününü sunmak durumundadır. Buna bağlı olarak her ayın 10'unda toplanılacaktır.

Esirgeme kendi kendini
düşünceni inanılmaya değer bir aydınlığa çıkarmak istiyorsan
önce çadırını yak!
Nietzsche

ŞİİR KALKIŞMALARI

KALKIŞMALAR

Kalkıştan Önce

Düzyazı anlatıları duru bildirimlerin candamarında oluşurlar. Aslında monotonluktan uzaklaşmak ve kavramlara "alan" kazandırmak için bazı kesitlerinde, yananlamlar da yüklenirler. Bu bağlamda, sessel ve anlamsal süslemelerle "estetik değer" kazanma iddiasındadırlar.

Okurla paylaşmayı istediğim bir olguyu, tadına vararak, coşkuyla anlatabilmek için böyle yananlamlara yöneldiğimde betimleyici olması açısından italik (yatık) yazı kullandım. Bunu ne denli başardım bilemem ama anlatacağım kesitten ben çok keyif aldım doğrusu. Dileyen tüm insanların numaralı koltuklara oturma hakkına sahip olduğu özel bir yolculuğa çıkmaya ne dersiniz şimdi?

İNSANCIL

Kalkış

Çok soğuktu...

Seneler sonra, hatırı sayılır şekilde üşümüştüm. *Pandora (1) parmaklarıyla dizlerimden yukarı doğru çimdik çimdik, ten sınırlarımı zorlayan bu garip ayazın itiş-kakışıyla,* kendimi 'insancıl dergisi'ne atmayı başarmıştım. O soğukta biz iki kişiydik aslında. Şimdi yazarken bile üşüme hissinin hâlâ etkin olduğu usumda, *donma noktasında kalan bir şeyler olsa gerek;* Soner'den bahsetmeyi unutmuşum.

O gün Taksim'de bir arkadaşımızla daha buluşacaktık. Soner ve ben, diğer arkadaşımızla sözleştiğimiz gibi, ramazan gününde, İstanbul iftar zamanı trafiğinin gazabına uğramış ve iki saatlik bir kör dövüşü sonrası Kadıköy'den Taksim'e, kararlaştırdığımız noktaya, *komando pentatlon sahalarına taş çıkaracak bir parkuru aşan uğraşlar içerisinde,* biraz gecikmeli de olsa varabilmiştik. Oh... nihayet cümleyi de tamamlayabildim; bizim yolculuk gibi uzun ve zorlu oldu...

Neyse biz, gecikmiş olmanın duyarlığıyla İstiklal Caddesi'nin Taksim girişinde *bıçak sırtı rüzgar'a* aldırmadan ilerlemiştik. Filiz yoktu ortalarda. Aslında vapurda karşıya geçerken telefonla görüşüp, anlaşmıştık... onun dergide (İnsancıl) olduğunu biliyorduk da; ne halt yemeğe doğrudan oraya gitmek yerine başka bir buluşma noktası planladığımızı pek şuurlu düşünmemiştik doğrusu. Sonraları, o gün oluşturacağımız ön kararların ardından nasılsa dergiye gidip *sosta beklemiş haliyle ızgaraya konan biftek gibi evire çevire pişirecektik* düşünsel hazırlıklarımızı. Şölen son biçimini almadan önce, zaman kazanmak için bilinçaltı bir karar vermiştik anlaşılan. Ama olmadı... Filiz dergide lafa dalmış, bizse dışarda onu beklerken, donma noktasının ön buzulunda gittikçe saydamlaşmaya başlamıştık o sıralarda. Eh! biz de fazla dayanamadık... attık kendimizi dergiye. Aaa! Filiz orada da yok. Ne var ki o da, az önce bizi beklettiğini anımsamış ve derhal dışarı fırlamış, fakat biz, o sırada içeri atlamakta olduğumuzdan ters yöne hareket eden cisimlerin artan hız ivmeleri gereği birbirimizi görememişiz. Sonunda, *dışarıda kılıç sallayan soğuk rüzgardan nasibini alıp,* hemen dergiye dönmüş... buluşabildik.

Ne gariptir ki, insan kimi zaman sürekli yaptığı şeyler esnasında bile bir bebeksi acemiliğe bürünüyor ve doğanın diyalektiğinde acaip aksamalar zinciridir oluşup ekleniyor birbirine... yani üçümüz yine "insancıl" çatısı altında buluşabilmiştik sonunda; tıpkı ilk tanışmalarımız gibi *keskin soğuğun yağmaladığı aksamaları* yine derginin sıcak havasında bütünleştirebilmiştik.

"Şimdi tüm bunlar nereden çıktı?" diyeceksiniz. Yok... nedensiz değil elbette. Amacımız için, hiç de zor sayılmayacak bu uğraşılar sonunda, biraraya gelişimizin asıl nedeni; *şiirden başlayan bir yolculuk. 'İnsancıl'da on yıldır süregelen bir 'düşünsel' ve 'ussal kalkışma' seferberliğini, kendi kimliklerimiz adına, geldiğimiz adresleri hiç umursamadan elele tutarak sarsmak, daha çok sarsmak, daha çok... ve çok sarsmak...* Artık moda dergilerin kuşe kağıtlarında silikleşen ussal değerleri, her anlayış, her konum ve her insan açısından yeniden hayatta kalmaya zorlamak... "Siz de kim oluyorsunuz?" diyebilirsiniz. Çok kısa bir yanıt var buna; *doğanın varlığında çoğu zaman şaşkın da olsa bi şuura sahip olan tek canlı 'insan'ın kimliğini anlamaya çalışanlarız bizler.* Diğer bir deyişle; *insancıl olma zorunluluğuna tarihsel süreç içinde doğan güneşlerin bugünkü seyircileriyiz (en azından bu bana göre böyle)...* "Seyir" diyorum 'şimdilik' çünkü hiçbir şey yapabildiğimi sanmıyorum hâlâ. Düşünürler beni hoşgörsünler ama içimde gönüllü bir ses yankılanıyor; yazmadan edemem: *"seyircilerin devinimlerinden eylemler doğdukça, evrim yaşamaya devam eder."*

O gün, Berrin (Taş), Soner (Parla), Filiz (...) ve ben, şiir atölyesinde başlatmayı düşündüğümüz bir etkinliğin kenar çizgilerini oluşturmak için yeni tasarımları ve kişisel önerilerimizi tartışacaktık. Odaya bir arkadaş daha geldi. Ama o, rastlantı eseri ziyaret amacıyla dergiye uğrayan bir arkadaştı. Tam konuya girecekken Ahmet Necdet hoca da gelmez mi?!.. Böylelikle bizim özel etkinlik planımız, şiir ve edebiyatın genel kavramlarına yansıyıverdi. Doğaldır ki, üç-beş kişiden fazla olup da, konular derinlik kazanırsa, küçük gruplar halinde kişisel söyleşiler başlar. Biz de sonradan odaya giren yeni tanıştığımız arkadaşla iki laf arasında, uzun seneler önce İtalya'nın Perugia kentinde bulunduğumuzu ve bir çok ortak dostumuz olduğunu keşfediverdik birdenbire. Hayri Erdoğdu'yla yaklaşık yirmi sene önce kesişmek üzereyken teğet geçen yollarımız işte böyle bir günde, böyle bir çatı altında buluşuvermişti. Çok uzun konuşmadık ama farklı noktalardan geldiğimiz yolun evrenselliği, *yükseklerden akan bulutların, oluşumlarında bulunan su zerrecikleri kadar benzer yoğuştu;* tanış ediverdi bizleri de.

Anlattığım onca şeyin ardından, kesin kararlar alamamış ama o denli önemli bir soruyu yeniden kendimize sorar bir şekilde ayrıldık dergiden. Soru şuydu: kendi açılarımızdan şiirden ne bekliyorduk, neden yazıyorduk ve ne anlatmayı düşlüyorduk?

İşte bundan sonrasında ben kendime dönmeliydim. Biz kendimize dönmeliydik. Hepimiz kendi emeğimizin sorgusuna katlanmalıydık ve daha öte

yandaşlarla yoldaş, karşıtlarla kardeş olmayı anlatmalıydık.

Yükseliş

Emekleme sakarlığı hoşgörülmelidir; "Göz kararı el yordamı" İmge devirsek de... bu bir lirik kalkışmadır. Ne şair anlatısı, *ne müziğin yaldızıyla donanmış süslü dizeler*, ne de çok bilmişlik ahkâmı. Bu kalkışma iki ayak üzerine doğrulma çabası güden insan yavrusu kadar sakarlık taşıyabilir. Ama hepsi bu kadar... insanoğlu doğrulur ve yürür sonunda. Ya da yarış sonu *koşmaktan hızını alamamış bir atletin bariyerlere çarparak durabildiği bir an* olabilir. Ama her şeyden önce nice ustanın anlatısında zaten varolan şiirin nesnel koşulları değil, en öz ve şimdilik tartışmasız, bendeki çıkarımlarıdır söz konusu olan. Benden olduğu için tartışmasızdır, sizden oldukça tartışılabilir. Oradan yine bana başkalaşıp taşınabilir. Yani çok renkli, çok sesli, çok darbeli bir olgudur bu; yani 'nesnel'e ait olan, bana ulaşıp, yanımda getirdiklerimle biçem kazanarak yeniden nesnelleşebilen şeylerdir. Şiir gibi... *'tıpkısının başkası birşeyler'*dir;

İmge kavramını yoklarsak **"Bir duyumdan kalan iz. Bir duyumun sağladığı ve o duyum ortadan kalktığında da varlığını sürdüren biçimsel öge. Bir duyulur nesnenin zihindeki biçemsel karşılığı..."** (2) şeklinde *kavramların mumyalanmasına benzer bir okült formülle karşılaşıyoruz.* Nevzat Çelik'in şu sözlerinde örneğin, **"Mart 1982. Bütün ayların adı Eylül..."** usumda *yosunların öldüğü bir kıyıya iyot kokusu bulaştırıyor* bu sözler ve sonra devam ediyor Çelik, **"Ne içlerine karışıp haykıracağım kalabalık ne de başımı göğsüne koyup ağlayacağım bir sevgili... Şiir umuttur. Şiir bilerek umuttur!"**(3)

Rota: Umut Bilinci, Sorunlar, Sorgular ve Dönen Dünya

İnsan zor zamanlarında duygusallaşır. Savaş yıllarında, özgürlük mücadelelerinde dirilten güç olarak üretime çağrılır şairler. İnsanın usunda, kıtlık çektiği anlarında beliren sıcak bir nokta vardır... oraya sığınılır sanki. Belki askere gidene kadar hiç şiirle ilgilenmemiş bir genç, aklında kalan şarkı sözlerine benzer de olsa 'asker mektup'larında dize-satırlar karalar bu nedenle. Ya da oturup enikonu şiirler yazar. O zor ve kaygılı anlarda gereksinim duyduğu şeydir; müziğini duyamadığı ama ruhunda bangır bangır hissetiği bir ezgidir şiir. İyiki askerden önce şiirle ilgiliymişim. Öyle olmasaydım askerlik yaparken birkaç bin şiir yazardım sanırım. Oysa tek satır yazamamıştım. İçimdeki şiiri o koşullara sığdıramadığımdan olsa gerek yazamamıştım işte. O zamanlar onunla flört ediyorduk... henüz aynı yastıkta yatmamışlığın çekincesi olsa gerekti. Şimdilerdeyse en mahrem yerlerimde kolayca gezinebiliyor şiir.

Şiir bir sorumluluk bilincidir bende.Ancak söylem gücü olağanüstü bir inceleme, sorgulama gerektirir. Bir de, her şey bir yana o denli doğru çıktılara ulaşabilme zorunluluğu gerektirir. Zor iştir, sözün özü. Ama o kadar da 'vazgeçilmez'dir.

Hermetik (kapalı) şiiri hiç desteklemedim ama kimi zaman çok yüzlü bir anlatı içerdiğini de farketmişimdir bu türün. Ama beni bu bağlamda ilgilendiren şey, şiirin "neden" yazıldığıdır? O halde ben hermetik şiir yazsam "neden" yapardım bunu? Ya gizlice anlatmak istediğim bir şeyler vardır, ya da bir kavram dizesi oluşturmak istiyorumdur. Bir özeleştiri yapmak gerekirse; yazdığım şeylerin çoğunlukla *bağırmasını* istemişimdir. Şiirin yanına yaklaşmam, belki de biraz anlamın serenadından hoşlanmamdandır. *"Şan derslerim sürüyor hocam..."*

Kimi insanlar şölenlere bayılır. Kimileri yalnız ve sessizlikte kalmaya... kimileriyse nerede ve nasıl olduğuna değil, güçlü olup olmadığına yoğunlaşır Burada kullandığım 'güç' kavramı, tinsel bir güç değildir. 'Erkler'dir anlatmak istediğim. Lirik anlatılarsa 'insan' içerir. Tinsel olgular da taşır bir ölçüde. Belki çok eski bir anlayış gibi gelebilir ama varolduğunu yadsıyamayacağım... sanki, Aristotales'den gelen 'kendini bilen bilgi' biçiminde bir şeyleri de taşır. Buna uzak kalanlar hep kapital gücünü varlık sebebi sayan "alt ben"de sıkışıp kalmış insancıklardır nedense... Bir de yeri gelmişken açmalıyım ki; 'insancık' kavramı bir 'acıma' olarak alınmamalıdır. Ben insanın böylesine öfke yükleniyorum.

Şiir öfkedir. Hırpalanmaktan inanılmaz 'haz' duyulan bir öfkedir benim için. Şiir bir sopa olsaydı mazoşist yanımın varlığını kesinlikle kavrayabilirdim. Belki de vardır da... hepimizde olduğunca. "Öfkem şiir'dir" önermesini ilk kez, bir filmde 'hıncını alamadığı için durmadan arabasını tekmeleyen adam'ı seyrederken yapmıştım. "Neden ben arabam bozulunca çıkıp onu tekmeleme dürtüsüne sahip değildim" bir hayli düşünmüştüm... cevap bulamamış, sonra unutmuştum. Öfkemi yüzüme vurduğumda, tıpkı coşkumu da 'şiir'de bulduğum gibi, hem soruyu hem de cevabı anımsamıştım bir gün; *savaşıyordum. Savaşım tanksız tüfeksiz, yıkım yerine, yaratıcı öfkelerdi. Öyle çok tekmelenmiş öyle çok tekmelemiştim ki...*

Anlaşılan binbirsurat bu şiir; şimdi herşey falan demek geliyor içimden ama hemen kendimi toparlıyorum. Olur mu herşey?! Canım bir şey vardır her şey olmadan önce. Yani her şeye başlangıç oluşturan bir şey... ne bileyim! örneğin "big bang" falan.

Evet böyle bir şeyi kendimde bir tek olguya bağlayabiliyorum kısaca; 'anlamların gerçekliği'ni sorgulama sanatına. Ama öyle bir sanat ki bu: benim duyumsadığım şekliyle; tüm yanlış yolları özümseyip, gözledikten sonra sonuca bağlayabilecek bir sanat. İmge sanatı... asla düşçılgını (onurist) değil ama...

İmgenin *ayağının kaydığı yerler* gözlemlerim. Öyle ki, bir idea'lar çılgını kesilirsiniz. O denli gerçektirler ki, gerçekliğin kaosu oluşabilir. Yani bir bakarsınız öznel simgeleriniz nesneler gerçeklerin yerini alıvermiştir... "kandırmaca" gerçeğin yerini dolduruvermiş ve yabancılaşma başlamıştır. Bu nedenle imge doğa benzeşimli, dışsal ama o kadar da gerçek yansımalarla kurulmalıdır. Şiirde 'im'... o soğuk günde buluşmalar gibi bıçak sırtı. Benimse yol çizgilerim.

Merhaba

Bu yalnızca bendim. Çıplak ve evrimin kimbilir kaç yerinde kırağı çalmış kimliğim. Doğanın yansıttığı bedende sapmaların sızdırdığı ışıklar yakalıyordum. Sanat, salt gerçeğin sapma noktalarında kimlikleniyordu. Barbarların okları, bakır kap-kacaklar, kaba parşömen kağıtları, kanson paspartularına düşen suluboya lekeleri, sahnelerde kalan 'hoş seda'lar bir şeyler söylüyorlardı. Öncekileri duyanlar oldu. Duyulanların gürzüyle parçalanan duvarlar oldu. Ya benim sesim?! Ya sesimiz... seslerimizde haykıran aryalar! Duydunuz... anlaşılır olmayabilir; bu benim suçumdur. Ya siz düşündünüz mü?.. "Hayır"sa... düşününüz... şimdi başlayınız, ilk gördüğünüz kapıdan içeri girerek; hani üzerinde "merhaba" yazılı olandan! İçeri girince selam vermeyi unutmayınız... böylelikle yazılan en güzel şiirlerden birini yazmayı başardınız demektir işte...

Ömer SERDAR

Dayanaklar

1. A.Erhat, Mitoloji Sözlüğü, 8.basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.
2. A. Timuçin, Felsefe Sözlüğü, 2.baskı, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1998.
3. Halil Korkmaz, Şiir Hangi Sözcüklerle Yazılmalı ki, Yon Yayıncılık, İstanbul 1993, s.51.

ŞİİR ŞAFAĞI

"Uyanışım, şafak sökende. Fırlayıp ardına kadar açışım penceremi. Şehir, alacakaranlıkta ak boynunu doğrultan bir kadın. Gözlerini gördüğümde-ki çivit mavisi- alıp başımı vuruşum sokaklara. Aşksayışım çırılçıplak. Yüreğim. Bir hançer aralıksız işliyor onu soluğuma. Delişmen bir Dionysos gürül gürül dans ediyor içimde. Döşümü yırtıp kanat çalacak özgürlüğüne, denize varsam. Parmak uçlarımdan sızan kan, bütün şehri tutuyor. Sevişmek istiyorum onunla. Çiçek yüzlü çocuklar doğurması için döllemek. Tan kırmızısı güneşler mavi ay şafakları. Bir ırmak hep akıyor yanımsıra.

Ellerimi daldırdım mı, şiir."

Şiiri varolanın, yaşananın dışında ülküsel bir olgu olarak düşünmek ona haksızlık etmek olurdu gibi geliyor bana. Şiir işçiliktir; oluşum süreci içerisinde kendini sürekli aşan yenileyen bir duyarlığın nakış nakış işlenmesi. Ayrıca herhangi bir zanaatta olduğu gibi tekniğin dar kalıplarına indirgenemez. Başka bir deyişle bir aşkı nasıl yaparım da benden önce belirlenmiş, sınırları çizilmiş ve genel geçer olarak kabul gören aşk kavramına ya da kalıbına uydurabilirim diyerek şiir yazılmamalıdır. Sanatta tekniğin önemini elbette yadsımıyorum. Ancak ozanın kendi özgün şiirini kurabilmesi süreci hesaplaşmalarla, içinde ve dışında yaşadığı çatışmalarla belirgindir. Doğaçlamanın önemi işte bu noktada açığa çıkar. Söylemeye çalıştığım doğadaki herhangi bir görünümü ya da nesneyi alıp iyi niyetli duygularla betimlemeye çalışmak değil kuşkusuz. Anlamı dışlaştıran ögeler olarak kabul ettiğimiz simgelerin-ki imgelem bu tür ifadelerle dışa vurulduğunda dil ozan için ilk etapta ciddi bir hapishane gibi algılanacaktır- ezgisel bir akış boyunca birbirleriyle örgülenmesi diyebiliriz buna. Ozan, dili araç olarak kullanmaktan uzaktır. Sözcükler ona yabancıdır, bir anlamda onun nesneleridirler. O, amacı kendinde olan uğraşı içerisinde kavradığı gerçekliğe koşut, ondan türeyen ancak hiç bir zaman mutlak olarak ona indirgenemeyecek bambaşka bir gerçeklik YARATIR. Bu gerçeklik ise şeylerin karşılıklı ilişkilerine, durumlarına, algı süzgecinden geçerken aldıkları çeşitli biçimlere bağlı olarak değişmektedir. Bu düşsel biçimleri "imgeler" olarak adlandırabiliriz. Günlük dilde konuşurken rastgele, bir amaca ulaşmak için kullanılmak üzere sarılınmış gereçler olarak im'ler (işarctler) ya da sözcükler, sözkonusu imgesel anlatıma uyacak, onu karşılayacak bir düzende biraraya gerilmezler. Ozan içinse sözcükler, bütün çokanlamlılıkları yeniden keşfedilecek, yaban toprakta fışkırmış otlar gibidir.

Sanat güzel arar. Güzelse büyük büyük laflar etmenin, çıkarcılığın avuçlarında istenildiği an esnetilebilen ahlak kurallarının, öğretici nutukların ötesinde bir şeydir. Belki de şimdiye dek yanıbaşımızda bizimle birlikte yaşayan ve yaşantılarımızı onların belirleyiciliğine göre düzenlediğimiz sömürgen değerlerin yenilenmesi kavgasıdır. Bu kavga ister istemez karşıt değerlerin çatışkılı birlikteliğini görmemizi sağlar. Bu açıdan bakıldığında Güzel,

birbirini doğuran çelişkilerin alanı olarak karşımıza çıkacaktır. İşte şiir de bu çatışkılı birliktelikten devşirecektir kanatlarını. Başı ve sonu olmayan verimli bir ırmağa benzer o. William Blake'i düşünelim: "Cennetin ve Cehennemin evliliği" Kısaca yaşam. Hergün yüzyüze geldiğimiz görünümlerin, katlanmak zorunda kaldığımız acıların, ne olursa olsun yaşama sevincinin kenetlenmiş, biri diğerinden koparılamaz bütünlüğünü açınlıyor bu başlık. Karşıtlıklar olmadan ilerleme de olmaz.

Öpüşmek, deniz kıyısında oturmak, yürümek, olur olmaz bir gülümseme, hepsinde şiir vardır. Ozan olmak herşeyden önce insanı araştırırken evrene ozanca yönelmek demektir. Şiir yazıldığından çok yaşandığında şiirdir. O bir yanıyla Dionysos'un bir yanıyla Promete'nin çömezidir. Esmer boyacı çocuklarının kirli çatlak avuçları şiirdir. Henüz halat çözmüş bir vapurun maviye dağılan dumanı şiirdir. Bir işçinin peynir ekmek yiyişi, sabah çaylarının buğusu, yüzlerdeki anlam, tezgâhlarda dokunan alın teri...

İnsanı anlatıp, insan sorunsalını irdeledikçe şiir, asla BİTMEZ. Yaşam gibi. Çünkü ozan yanılsadıkça yaşadığını duyan kişidir. Yaşam dediğimiz o sonsuz akışa doğru yaptığı her atılımda gerçekliğin içine daha bir yerleştiğini duyar. Kılcal damarlarını sımsıkı geçirir ona. Eylemiyle mutlu Sisyphos'tur o. Şiir taşını bırakmadan usanmadan doruğa çıkarmaya yazgılıdır. Hiçbir zaman oraya, o kusursuz maviliğe varamayacağını bilerek.

Algının dışında güzel yoksa, önce algının kapılarını kırmak...

Önce bu!

Soner PARLA

ŞİİR NEYİN NESİDİR?

Şiir tereyağından çekilmiş bir kıldır. Pürüzsüzdür. Sürtüşmesiz, beklemesiz aydınlık bir gün gibidir. Apaçık. Düz yazı ve müzik arası bir şey. Şiir ne bir düz yazıdır, ne bir müzik parçasıdır. Sözcüklerin müzikle buluştuğu bir dans pistidir. Bu pistte binbir çeşit sözcük ve melodi buluşur. Çok çeşitli dans şekilleri çıkar ortaya; valsler, halaylar, horonlar, twistler, tangolar... Bazen bir sevinç gözyaşını bulursunuz. Bazen bir sevgilinin akıttığı hüzünlü gözyaşlarını, bazen acılı bir ananın akıttığı gözyaşını, bazen de bir devrimciden akan kanı bulursunuz. Bazen de bir halkın çığlığını duyarsınız şiirde.

Sözcükler ve melodiler nerede nasıl buluşur? İşte bu da şairin işidir. Peki şair sözcükleri ve melodileri nasıl buluşturur? Şairin kulağı çok iyidir, bilir melodileri. Kalemi çok iyidir bilir sözcükleri. Nerede nasıl dans ettireceğini bilir. Zaten sözcüklerle melodiler birbirlerine aşıktırlar dünya kurulalıdan beri. Şair de en iyi çöpçatandır bunları birleştiren.

Şiir zaman zaman bir milletin tarihini dökmüştür ortaya çünkü iyi bir tanıktır yüzyıllar öncesinden gelen, ağızdan ağıza. Kimi zaman şairin aynası olmuştur, kimi zaman doğanın.

Şiir bir kere okunup rafa kaldırılacak bir yazı türü değildir. Yazılıp sayfalar arasına sıkışmamıştır hiçbir zaman. Dilden dile diyarlar dolaşmış, farklı insanlar tarafından benzer duygularla paylaşılmıştır. Yunus'un söylediği şiirler hafızalara nesiller boyu işlenip günümüze kadar gelmemiş midir. Belki farkında değil Anadolu insanı, ama şiiri ve ozanlarını çocukları gibi sevip ölümsüzleştirmişlerdir. Bu yüzden Köroğulları, Karacaoğlanlar, Pir Sultan Abdallar hâlâ yaşarlar aramızda. Şiir söylemişler ömürleri boyunca, halkın sesi olmuşlar, aşkı söylemişler, acıyı söylemişler, kavgayı söylemişler, emeği toprağı söylemişler, şiir söylemişler... Hiç yazmamışlar bunları zaten okuma yazmaları da yokmuş bir çoğunun ama şiir söylemişler. Halkın dile getiremediklerini şiirle getirmişler halkın önüne. Sevdalıların, aşıkların birbirlerine söyleyemediklerini, şiirlerinde söylemiş ozanlarımız. İnsanlar kendi yaşamlarını bulmuş ozanların şiirlerinde. İşte bu yüzden halk, şiiri ve ozanı böylesine sahiplenmiş ve yıllar boyu ağızdan ağıza, dilden dile taşımış.

Hâlâ da öyle değil midir? Şiir tutkunluğumuz bundan değil midir? Yalnızlığımızı, acılarımızı, aşklarımızı, emeğimizi, alınterimizi, insanların yüreğini, bir serçenin çırpınışını, bir ağacın tutsaklığını, tutsaklığımızı şiirde bulmuyor muyuz? Şiirde birleşmiyor mu yüreklerimiz?

Filiz SÖNMEZ

ŞİİR... İNSANIN İÇİ

ŞİİR içimdir benim, içidir insanın şiir... anlatılamaz dünyanın içsel anlatımı! Bu yüzden çağa sığmıyor ya şiir!

Dünyanın hiçbir gürültüsünü duyurmayan görünmez duvarların yıkıcısıdır şiir. Bir tanımın kapsayanıdır şiir... açıklayabilirsek ama herhangi bir imgenin oturduğu anlamı. Somut değildir oysa imgenin içeriği, imlediği kavram gibi somut değilken imge... nasıl sığdırılır tek bir anlama.

Bir tek tanıma sığmaz işte şiir de... felsefi boyutlu olduğundan. Felsefeyle beslendiğinden. Arka planında felsefe olan şiirin şiir kadar somut bir tanımının olmadığını söylerken bir çok tanımından yalnızca birini yapmış oluyoruz. Her şiir tanımıdır aynı zamanda şiirin. Her dizenin yaratılışı, her imgenin var ettiği anlam, şiire bir tanım bir açıklama katmakta.

Şiir ifade edilmez... ifade eder. O. PAZ.

Bütünsel bir tanım değilse de bir bölümünü anlaşılır hale getiriyor PAZ. Oysa birbirini tutmayan birbirine karşıt o kadar çok tanımı var ki şiirin. Hiçbirine "bu tanımı değildir şiirin" diyemiyorum.

İşte bazı örnekler·

"Aklın yarattığı her şeyde şiir vardır." S.John PERSE

"Şiir bir mantığın saçmalığıdır" T.UYAR

"Şiir ormanları düzene sokmaktır" Y.YEVTUŞENKO

"Şiir dağınık benlikte dünyanın yansıması, benliğin dünyaya cevabıdır." Hermann HESSE

"Şiir düşüncelerimizi doyurmaz, allak bullak eder." MONTAIGNE

"Şiir zarif bir düşünceyle kaynaşmış musikidir" E.ALLAN POE

"Şiir kavgadır, zulümdür, özgürlüktür..." Ahmet ARİF

"Şiir umutsuzluktur." Can YÜCEL.

İşte birbiriyle tartışan şiir tanımları ve daha yukarıya sığmayan başka ifadeleri şiirin. Hangisine değildir desek o içerikte estetik, toplumu içeren, yaşamsal, gerçekliğe uygun ve ötesinde şiir dediğimiz bir şiir yakalarız.

Çeşitli konuları günlük dilin sözcüklerine özel anlamlar yükleyerek işleyen, duygu, düşünce, izlenim gözlem vb. bir takım imgelere, simgelere uyan, kimileri biçim bakımından özgür olan edebiyat türü: koşuk.

Bu tanım yukarıda yazdıklarımın yadsınması mıdır?

Şiirin tanımı... toplamıdır tüm şiirlerin! İnsanın ve evrenin içidir şiir.

AVA

Hüsnü Aksoy

MARKSİZMİN TEMEL KAVRAMLARI

Eleştirel-Çözümleme
Genişletilmiş 3. Basım

TOHUM YAYINLARI
Tel. 0212 245 554 24

HAYAT BU

Gün olur
takılı kalır ufukta gözlerimiz
yüzümüz
toplar hüzünlerini anıların
eski bir dost sesi özler
yaslanacak bir omuz
yüreğimiz.

Şarkılarda türkülerde seçici
hayatın hep
kuytu yerlerini arar dururuz
bir kuş görsek şakıyan
gülen bir yüz
ve çiçek açmış bir ağaç
ağrılar girer düşlerimize
kabuslar
üzülür
kahroluruz.

Bizimde güzel günlerimiş olmuştu oysa
çiçekler açardı gülüşlerimiz
kuşlar sesimizi kıskanır
bal toplardı ellerimiz.

Sonra
bir bakarsınız
yeniden yüzünü dönmüş size güneş
coşkular sarmış her yanınızı
hüzünler, acılar unutulmuş
sevgi yuva seçmiş yüreğinizi
yaşadıklarınız
dudağınızın kenarında hafif
bir gülümseme olarak sinmiş.

Hayat bu
nisan yağmuru gibi geçer ömrümüz
çarçabuk ve alaca
benden söylemesi çocuklar
aşka, insana ve emeğe tutunun
o vakit
üzülmezsiniz!

Abdullah İLTER

AYDIN MISIN?

İkbal KAYNAR

Ben Yılmaz Güney'in lümpen mi değil mi tartışmalarından yola çıkarak aydın olma olgusuna değinmek istiyorum. Beni bazı kendini bilmezlerin Yılmaz Güney'e lümpen, maço, katil demeleri fazla rahatsız etmiyor. Onlar meydanı boş buldular, nasıl olsa aydınlar birbirlerini yiyorlar diye gündem oluşturmaya çalışıyorlar. Yılmaz Güney'in ne denli bir usta olduğu dünyaca kanıtlanmıştır. Onların Güney'i yargılamalarına ya da ona ilişkin karar vermelerine hiç gerek yok.

Tıpkı Nazım Hikmet'e yıllarca vatan haini damgası vurulup kendi yurdunda yasaklıyken şiirlerinin tüm dünya dillerine çevrilmesi, tüm dünyaca bilinmesi, çoğumuzun şiirlerini ezbere bilmesi, hatta; Alparslan Türkeş'in bile bazı yerlerde onun şiirlerinden okunması gibi. Elbette onlar da gün gelecek kendi yurtlarında sürgün olmayacak ders kitaplarına girecek adları. İlkokula giderken önlüğümüz kara diye geleceğimiz de kara olmayacak elbette.

Geçenlerde duyduğum, izlediğim iki olay benim için çok acıydı. Birisi Zülfü Livaneli gibi aydın sıfatı almış bir kişinin Ciguli sanatçı mıdır, değil midir tartışmalarında Ciguli'ye sonunda "sanatçı" demesiydi. İkincisi Orhan Pamuk'un İbrahim Tatlıses'le ilgili fantazileri. Galiba aydınlarının da! biraz değişiklik istediler. Ben Zülfü Livaneli'den Ciguli tartışmalarında "sanatçı" tablosu çizip Ciguli bu tabloda yer alır mı, almaz mı sorusunu insanlara bırakmasını beklerdim.Çünkü Ciguli'ye sanatçıdır deme lütfunu gösterdikten sonra bütün gün Kral TV'den, Paparazilerden, Televolelerden izlediğimiz yetmiyormuş gibi akşam da dizilerle karşımıza çıkanlar, hepten sanatçı. Ne çok sanatçımız varmış meğer! Oysa İdil Biret "ben sanatçı değil, yorumcuyum" diyor.

Orhan Pamuk da İbrahim Tatlıses'le bir klipte oynamanın, birlikte rakı içmenin, o güfte yazarken Tatlıses'in beste yapmasının kendisi için vazgeçilmez bir fantezi olduğunu söylüyor.

Bu örnekleri verirken "Sanatçı kimdir?" sorusuna değinmek değil amacım, zaten bu konuda daha önce *Cumhuriyet*'te yazmıştım. (Dinazorluk mu Dersiniz? 1 Mart 1999) Değinmek istediğim konu kendine "aydınım" diyenlerin açmazları, kendi aralarındaki çelişkileri, örgütsüzlükleri, "ben" kavgaları, kıskançlıkları. Sen ki öyle ya da böyle bir zamanlar güzel bir dünya adına mücadele ettin uğrunda mahpuslar gördün şimdi nerde hani sevgi, dostluk, dayanışma, kararlılık? Bir araya gelmeye bile tahammül edemiyorsun. Bu günkü sanat alanındaki düzeysizlikten yakınıyorsan neden alternatif bir şeyler üretmiyorsun?

AYDIN MISIN?

Kilim gibi dokumada mutsuzluğu
Gidip gelen kara kuşlar havada
Saflar tutulmuş top sesleri gerilerden
Tabanında depremi kara güllelerin
Duymuyor musun

Kaldır başını kan uykulardan
Böyle yürek böyle atardamar
Atmaz olsun
Ses ol ışık ol yumruk ol
Karaylller başına indirmeden çatını
Sel suları bastığın toprağı dönüm dönüm
Alıp götürmeden büyük denizlere
Çabuk ol

Tam çağı işe başlamanın doğan günle
Bul içine tükürdüğün kitapları yeniden
Her satırında buram buram alın teri
Her sayfası günlük güneşlik
Utanma suçun tümü senin değil
Yırt otuzunda aldığın diplomayı
Alfabelik çocuk ol

Yollar kesilmiş alanlar sarılmış
Tel örgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına
Korkuluk ol

DELİ KAN
(Işığı Ak Zamanların...)

"Aşk şarkıları"nı fısıldama bana
Sus
Sus ki günbatımları'nda ben varım
Kaçışını görüyorum bulutların
Pul pul parlayacak yıldızlar
Orda...

Kimi günler sıkılır da konuşmayız ya
Okuyamaz oluruz kitapları
Kan sıcaktır
Kan deli
Kan yalan söylemez o anda...

Kir tortu pas
Su çürümüş, şu kokan güneş mi
Dilleri yok insanların
Eleri
Unutulmaz acılarla ilkyaz'da...

Yaşadın
Yaşat gönlünce onlar'ı
Onların da bil
Biter tüm kargışları
Işık ışık yükselen yaşanmış günlerin
Ak zamanlarında...

İsmet Kemal KARADAYI

Bir TV kanalı açmanın, ana sınıfından üniversiteye kadar savunduğun eğitim sistemini uygulayan alternatif okullar açmanın, bir bilemedin iki yıl sonra ekonomik nedenle ya da dinamizmi sağlayacak insan yokluğundan kapanan yerler değil, kalıcı, profesyonel yeni yeteneklere yer veren onların gelişmelerini sağlayan kültür merkezleri açmanın zamanı geldi de geçmiyor mu? Kimse bize Köy Enstitülerini uğraşmadan geri vermez. (1)

Benim güzel seslim Unkapanı çarkına teslim olmamalı ya da "Klibim yok, bu piyasaya ayak uyduramıyorum" diye kendini üzmemeli. Benim demokrat insanım yeri gelince eleştirdiği halde bir konser, gece zamanı insanlar medyatik birilerini arıyor diye dişiyle, tırnağıyla bir yerlere gelen kendi arkadaşlarını görmeyip, düşüncelerniden ödün vermemeli.

Haydi! Sıyrıl artık salt eleştiri, muhalefet kaosundan. Bunlar o kadar zor şeyler değil. Yeter ki adım atılsın, adımlar çoğalsın, çoğalsın. Ses veren, el veren çok olur. Çok olmazsa, yan çizerlerse, bana necilik, hem mangalda köz bırakmama hem de köşe dönme politikalarını söndürürlerse kendine hiç aydınım demesin, kendini yargılasın, ayıklasın kendini güzel olanlardan. Süleyman Nazif gibi "dilimi ısırdım beni kuduz hastanesine götürün" deme yüceliğini göstersin.

Haydi o zaman Rıfat Ilgaz'ın "Aydın mısın?" şiirini okuyalım.

1. Çünkü Nihat Behram *İnsancıl*'daki bir söyleşisinde, "Aydın olabilmek için insan o toplumun karanlığından nefret edip, o toplumun karanlığından acı duyup, kendi toplumunun insanlarının içine düştüğü kötü durumlardan azap duyup bunlardan kurtulmanın yollarını gösteren insan olabilmektir. Aydın insanın bunun sadece görmesi, göstermezi yetmez, harekete geçmesi gerekir." diyor.

TINLAYAN ZAMAN (3)

Hakan ŞENSOY

"Önemli haber, Biaritz, Fransa 20 Eylül 1908; ünlü kemancı P. de Sarasate kıskanç metresi tarafından öldürüldü."

Evet, 1908 yılında bile *tabloid* (magazin) gazetelerinin bir ünlüden bahsederken kullandıkları yol bugünküyle fazlasıyla benzeşiyordu. Fakat bu başlığın altında sözü edilen konu, şöhretli kemancı ve besteci Pablo de Sarasate'nin yaşam öyküsü ve sanat anlayışıydı.

Sevgideğer *İnsancıl* dergisi okurları bugün sizlerle büyük İspanyol kemancı ve besteci Pablo de Sarasate hayat paletinin renklerini paylaşacağım. Çağımızın belki de keman edebiyatı ve sanatçılarını en çok etkileyen bu önemli sima, 10 Mart 1844 yılında Pamplona'da doğdu (İspanya) ve Martin Meliton Sarasate olarak vaftiz edildi. Babası bir taşra şehri olan Navarra Askeri Alay'ının bandosunu yönetiyordu. Sarasate'nin ölümüne kadar uzanan kemancılık serüveninin başladığı ilk nokta, Calle San Nicolas isimli dar bir caddenin alçak gönüllü evlerinden biridir. İlk derslerini hırslı bir amatör kemancı olan babasından aldı. Adını daha sonra Pablo olarak değiştiren 4 yaşındaki Martin, babasının sınırlı ilerlemesine gösterdiği/göstermediği hoşgörüsüzlükle büyüdü. Kemana başladıktan kısa bir süre sonra babası, hem kendi yetersizliği ve hem de oğlunun derslerdeki laubaliliği nedeniyle Sarasate'yi belki de en iyi yaptığı şeyle yalnız bıraktı ***"kendi kendine keman öğrenmek".*** Pablo, sadece 5 yaşındaydı ve bu olay, baba ile oğulun aralarında ömür boyu sürecek olan düşmanlığın başlangıcıydı. Sarasate, babasının askeri görevle İspanya'nın değişik şehirlerine tayin olması nedeniyle sürekli yolculuk ederek büyüdü. Babasının kendisini serbest bırakmasından sonraki ilk hocası, La Coruna şehrinde José Courtier oldu. İlk kez bu şehirde sahneye çıktı. Çaldığı eser piyano için yazılmış bir fantezi (1) idi ve kendine aitti.

1854 yılında Sarasate ile annesi, hocası Manuel Rodriguez'le eğitimine devam edeceği Madrit'e yerleştiler. Burada küçük bir dahi olarak görülen kemancının tüm giderlerini Kontes de Espoz karşılamaya başladı. Hocası Rodriguez'in devlet erkanından çok yakın ilişkileri vardı, bunun sonucu olarak çok kısa bir zaman zarfında Kraliçe II. İsabella ve çevresinin odak noktası haline geldi. Kraliçe küçük kemancının tüm eğitim giderlerini üstlendi. Hatta çoğu yazılı kaynakta, Sarasate'ye ait olan 1724 yapımı ***Stradivarius*** (2) kemanın kraliçe tarafından kendine armağan edildiği belirtilmektedir. Fakat Sarasate'yi daima sinirlendiren bu öykünün aslı şöyledir; sanatçı bu kemanı 1866 yılında ünlü Fransız ***Luthier*** (3) Jean Baptiste Vuillaume'dan (4) 6000 FF (5) karşılığı satın almış ve bu parayı da konserlerinden kazanarak geri ödemişti. İlginç olanı 1866 yılında 6000 FF borçlanarak keman alan sanatçının 33 yıl sonra, 1889 yılında gerçekleştirdiği 100 konserlik Amerika turnesi karşılığında 300.000 FF alıyordu.

Madrit-Paris arasındaki sürekli yolculuklar; Madrit'e yerleştikleri 1854 yılından itibaren utkulu konser turneleriyle başladı. Bayonne'da ki konseri çok kötü geçmiş olsa da diğerleri daima olağanüstü ilgi gördü.

Pablo'nun annesi aynı günlerde kalp krizi geçirerek (bazı kaynaklara göre koleradan) öldü. Genç kemancı ise koleraya yakalandı. Bunun üzerine İspanya'nın Fransa büyükelçisi Ignacio Garcia, Sarasate'yi iyileşesiye kadar bizzat kendisi tedavi etmiş, hatta sağlığına kavuştuğu güne kadar odasını, kutsal emanetlerin saklandığı bir özel bölmeymiş gibi dış etkenlere karşı özenle korumuştur.

Tüm bu talihsizliklerden sonra Pablo, Madrit'e döndü ve konservatuvarda Delphin Alard'ın (6) keman sınıfına girdi. Babasıyla aralarındaki kırgınlık devam ettiği için de eğitimi sırasında konservatuvar müdürü Thedore Lassabatphi'nin evinde kalıyordu. Zamanla Lassabathi ve ailesi Sarasate'yi kendi oğulları gibi benimsemiş ve O'na gerçek bir aile olmuşlardır.

Pablo, Alard'ın denetiminde inanılmaz bir ilerleme gösterdi ve sadece bir yıl sonra, çok ender olarak verilen, oybirliğiyle keman bölümünün birincilik ödülünü aldı. Bunun karşılığı olarak da kendisine Gand'ın (7) yapısı bir keman hediye edildi. (Bu çalgı 1874 yılında bir yangında mahvoldu. Akabinde Gand & Bernard'el firması aynı ölçülerde ve görünümde bir başka kemanı, içindeki efsanevi etiketi ve sertifikasıyla kemancıya hediye ettiler). Fakat bundan çok daha değerli bir başka ödülü saygın hocası Alard küçüğe layık gördü. Bu ilginç hediyenin öyküsü ise şöyleydi; Birincilik ödülünü aldığı gün hocası O'na ne isterse alabileceğini söylediğin de "bir kurşun asker seti cevabıyla karşılaştı" ve bu

arzu o gün yerine getirildi. Daha sonraki yıllarda Sarasate bu armağana, çeşitli vesilelerle asalet sahipleri tarafından kendine verilen pek çok ödül ve nişandan daha çok değer vermiştir.

1858 yılında Henri Reber'in sınıfından da armoni ve kompozisyon dalında birincilik ödüllerini kazanarak mezun oldu. Daha sonraki yıllarını, her ne kadar bazı otoritelerce "ot gibi geçtiği" söylense ve her ne kadar Rossini suarelerinde düzenli konserler verse de, gözlerden uzakta çalışmaya ayırdı.

O günlerdeki repertuarını, pek çoğu hocası Alard tarafından keman-piyano için düzenlenmiş opera aryaları oluşturuyordu. Uzun süre kendisi için seçilmiş ve oluşturulmuş bu eserleri çalmayı tercih etti. Çünkü; asıl tanınmasına sebep olan kendi bestelerinin seviyesi, çağının henüz gerisinde seyretmekte idi. Neredeyse günümüzde hiç bilinmeyen bir eserini asıl adıyla bestelemiş olduğu, Martin Sarasate'ye ait "Fantasy Caprice"dir ve erken kompozisyon dönemine mükemmel bir örnek olan bu eser ancak 1982 yılında basılmıştır. Diğer gençlik eserleri ise "La forza del Destino", "Der Freischütz" "Le Rève" ve "Hommage à Rossini" fantezileridir.

Sarasate'nin kariyerindeki en önemli nokta, repertuarının geçen yıllar süresince nasıl değiştiğidir. Pek çok eleştirmen stilini, kusursuz ve pürüzsüz ama yapmacık buluyor ama kendisini yine de bir yıldız değil iyi bir konser partneri olarak görüyordu. Bu ilkeyi doğrular gibi O'da konserlerine, muhtemelen kendinin kısalttığı bir barok sonatla başlar ve konser daha sonra yıldız bir şarkıcının aryasına eşlik ederek devam ederdi. Konserin sonuna ise seyirciler için, ya Alard'ın kendisi için düzenlediği bir opera aryası ya da kendi kreasyonlarından birini saklardı. Fakat bu repertuar anlayışı daha sonraları radikal bir değişim gösterecektir.

O günlerde Fransız besteci Charles Camile Saint-Saens (8) genç kemancının şöhretinin varacağı boyutları tahmin ederek Sarasate'ye iki erken dönem eseri, 1 numaralı keman konçertosu ve Introduction, Rondo et Capriccioso'sunu ithaf etti.

Konserler ve çalışmayla geçen bu süre içerisinde Sarasate ilk ve son kez aşık oldu. Çünkü gönlünü verip nişanlandığı Marie Lefèbure Wèly, aralarındaki ilişkiyi aniden ve tek taraflı bitirerek bir başka talibiyle evlendi. Hocası Alard delikanlıyı **"keman senin eşin ama hiçbir zaman bir kadın olamaz"** diyerek teselli etmeye çabaladı.

Sarasate'nin kariyeri 1870'lerde biraz duraladı. Bu süre içerisinde stili yakın arkadaşları Saint-Saens, Bruch (9), Lalo'dan (10) ve rakibi büyük kemancı Joseph Joachim'den etkilenerek değişti. 10 yıla yakın bir sürede Beethoven, Mozart, Mendelsohn ve Wieniavsky'nin konçertoları ve Bach, Beethoven, Mozart, Raff, Weber ve Schubert gibi bestecilerin sonatlarını zaten çok geniş bir dağara sahip repertuarına kattı. Ayrıca, besteledikleri arasında en çok gurur duyduğu Beethoven'in Re majör konçertosu ile Mozart'ın 5 numaralı konçertosuna ***kadanslar*** (11) yazdı.

Fakat büyük Brahms'ın konçertosunu hiçbir zaman çalmadı. Bunun sebebini ise konçerto hakkındaki kendi sözlerinden anlıyoruz. **"Bütün ikinci bölüm boyunca asıl melodiyi obua çalarken ben sahnenin ortasında dikilip duramam!!"** Bilindiği gibi konçertonun ikinci bölüm temasını obua sunar ve keman daha sonra müziğe katılır. Fakat yine de Brahms'ın oda müziği eserlerini çok defa konserlerinde çalmıştır. Olgunluk dönemindeki konser programları genellikle bir Bach ya da Mozart sonatla başlar daha sonra da Schubert *Fantasy* veya Beethoven'in Kreutzer Sonatı'nın birinci bölümü ile konserin ilk yarısını bitirirdi (günümüzde bu ağırlıkta program bir resitalin tamamına yayılabilmektedir). İkinci yarıda ise daha çok kendi eserleri ve düzenlemelerine yer verirdi.

Pek çok konçerto ve konser parçası Sarasate için yazıldı ve kendi tarafından defalarca sahnede seslendirildi. Bunlar arasında; Bruch'un üç konçertosu, İskoç Fantezisi, çeşitli solo eserleri, Lalo'nun İspanyol Senfonisi ve diğer kemancıların aksine Sarasate'nin çok sevdiği 1 Keman Konçertosu ve Norveç Fantazisi, Saint-Saens'in 1 ve 3. Konçertoları, *Introduction Rondo et Capriccioso*'su, *Havanais*1 (havanez), konser etüdü ve iki keman sonatı, Wieniavsky'nin 2. Keman Konçertosu, Goldmark'ın Suiti, Joachim'in Mi minör çeşitlemeleri, Emile Bernard'ın konçertosu, Mackenzie'nın Pibroch Süiti ve konçertosu, Svendsen'in Romansı ve Raff'ın tüm sonatları, süiti ve *"La Fée d'Amour"* adlı eseri ilk akla gelenlerdir.

Geç 1870'ler Sarasate'nin İngiltere'yi, Fransa'yı, Hollanda'yı, Belçika'yı ve baştan başa İspanya'yı adeta fethettiği bir dönemi içermektedir. Tüm bu başarılar sanatçıya Almanya ve Avusturya'da da şansını deneme cesaretini vermiştir. Öyle ya büyük Joachim'in adeta hegemonyasında olan Viyana ve Bavyera'da ne derece başarılı olabilirdi. Her ne kadar ilk konserlerinin beğenilmesinden sonra dahi, taraflı eleştirmenler, konserlerin Sarasate tarafından iptal edildiğini yazsalar da soğukkanlılığını koruyan kemancı Almanya ve Avusturya turnelerini başarıyla tamamladı. Bu konserlerin başarısı uluslararası şöhretini daha da perçinledi. Baena Dukası (ki genellikle İspanya'nın İngiltere büyükelçisi olurlardı) tümünü izlediği bu konserleri hatıralarına, sanatçının ***"izleyiciyi adeta hipnoz***

ederek kendinden geçirdiğini" şeklinde yazmıştı. Zaten dinleyicinin bu anlamlı reaksiyonu daha sonraki yıllarda bu ülkelerde daima zevk duyarak çalmasını sağlamıştı. İspanya'da ise dinleyici Sarasate'ye sahnede çalmayı bıraktıracak kadar büyük tezahüratta bulunur ve hissiyatını bu tür taşkınlıklarla dışa vururdu.

Sarasate'nin şöhreti 1890'larda doruğa çıktı. İngiltere ve İskoçya'daki birbirinden başarılı konserler 1889-90 sezonunda piyanist Eugen d'Albert'le birlikte yaptığı Kanada, Birleşik Devletler ve Meksika'yı içine alan büyük bir konser turunun başlangıç noktasını oluşturuyordu. Bu ikili aynı sahneyi paylaştıkları gibi turne boyunca da orkestralarla da solo konserler yaptılar. Bununla birlikte Sarasate sonat programlarını çalarken genellikle Fransız piyanist Barthe Marx Goldschimitt ve virtüöz programlarında ise Otto Goldschimitt'i tercih ederdi. Yüzyıl kapanırken Sarasate'nin çalışı artık kötüleşmeye başlamış fakat sanatı bir büyük gelenek olarak, belki de büyük Paganini'nin gerçek devamı niteliğinde çağına ve ilerisine damgasını vurmuştur.

1904 yılında 68 yaşındayken ardarda yaptığı 9 kayıt formunun makul bir seviyede olduğu bir döneme denk gelir. Sol el her ne kadar süratini ve çevikliğini kaybetmiş ve çok coşkulu görünmese de kemandan çıkardığı ton unutulmazlar arasına girmiştir.

Sarasate'nin sanatı hakkında Albert Spalding (12) şu çok dikkate değer kelimeleri sarf etmiştir. **"Sarasate büyüleyici bir kemancıydı. Kendisinin şaşılacak derecedeki teknik kolaylığı tarif edilmesi olanaksız olan elegansiteslyle birleşmişti. Tonu, gümüş gibi parlak ve insanın içine işleyen bir tatlılıktaydı. Beethoven konçertoyu, majestelerinin söylediklerine kayıtsız kalan süslü, parfüm kokan bir saraylı gibi çalardı. Fakat ne zaman kl Raff'ın "La Fèe d'Amour" ya da kendi İspanyol danslarından birini çalmaya başlar, o zaman sahnede an be an büyüyen bir abide halini alırdı. O, sanatını sadece pastel renklerle yaratan bir ressam edasıyla çalar ve yayından hiçbir zaman agresif, çok volümlü, kavgacı ses çıkartmazdı."**

Sarasate'nin 1724 yapımı Stardivarius kemanı Paris Konservatuarı ve 1723 yapımı Stradivarius kemanı ise Madrit Konservatuvarı kolleksiyonlarındandır. Madrit'teki keman aynı zamanda Kraliyet Opera Evi'nde halka da gösterilmektedir. Materyali farnenburg (bir çeşit gül ağacı) bağ ve altın olan Jean Baptiste Vuillaume yayı ise kendisine Zaragoza Pilar kilisesi tarafından hediye edilmiş ve söz konusu yay -Fabergé tarafından pırlanta, yakut ve altın işlemeyle dizayn edilmitir. Sarasate'nin diğer kemanları, Gand ve 3/4'lük olanı, bugün Pamplona şehir müzesinde bulunmakta fakat güvenlik nedeniyle kilit altında tutulmaktadır.

Bir ömür boyu süren sigara ve puro tutkusu, 1908 yılı 21 Eylül günü Mozart'ın 16 numaralı piyano-keman sonatını Biaridtz'teki Villa Navarra adlı evinde çalarken ölümüne neden oldu. Ardında 54 adet opus numaralı eser, Milli İspanyol Müzik okuluna ve çağdaş keman sanatına olağanüstü katkılar bıraktı. Özellikle bestelediği zarif İspanyol danslarıyla anıldı. Bugün bile çalınması çok güç olan Bizet'in Carmen Operası'dan keman ve orkestra için düzenlediği **"Carmen Fantasy"** ile ilginin odak noktası oldu. Belçika'lı büyük kemancı ***Ysaye*** (daha sonra bu satırların hatırlı bir konuğu olacaktır) Almanya'da bir müzik devrimi yapacak kadar inanılmaz bulunan Mendelsohn'nun meşhur mi minör konçertosunu sanatçıdan dinledikten sonra **"Sarasate, benim için kemal çalmak demektir"** diyecek kadar kemancıyı ilahlaştırmıştır.

Evet sevgideğer okurlar büyük İspanyol kemancısı ve besteci Pablo de Sarasate'nin sanat öyküsünü sizlerle paylaştığı serinin ilk hissesinin sonuna geldik. Önümüzdeki ay tekniği, kayıtları ve bu gök kubbeye bıraktığı sedasını anlatmaya çalışacağım. Hepiniz iyiliklerle kalın...

1. Fantezi (fantasy): Solo bir çalgı ya da değişik çalgı grupları için bestelenmiş, sonat gibi kendi içinde gelişme kuralları olmayan genellikle tek bölümlü ve net ifadeli eserler. (yazarın kendi notu)

2. Antonio Stradivarius: Cremona'lı keman yapımcısı (1644?-1737) Keman yapımcılığının en büyük ustası olarak kabul edilen Stradivarius bir başka usta Nicolo Amati'nın (1596-1684) yanında yetişmiştir. (Müzik, Ansiklopedik Sözlük, sayfa 658, Vural Sözer, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996)

3. Luthier: Ağaç bazlı telli ve yaylı saz yapan usta (yazarın kendi notu)

4. Jean Baptiste Vuillaume: Paris 1798-1875. Ünlü keman yapımcısı V. Claude Vuillaume'ın oğlu ve öğrencisi. Stradivarius kemanları mükemmel olarak benimseyip aynı ölçülerde kendi kemanlarını yapmasıyla adını duyurdu. Paris'te tanınmış bir yapımcı olduğunda henüz 19 yaşındaydı. (An Encyclopedia of the Violin, Alberto Bachmann, sayfa 46 Da Capo Press, New York 1966)

5. FF: Fransız Frangı (yazarın kendi notu)

6. Delphin Alard: 1815-1888 Fransız kemancı ve besteci. (a.g.e. sayfa 336).

7. Charles-François Gand: 1787-1845. Fransız keman yapımcısı. Kemanları eski İtayan ustalarınınkiyle karşılaştırılacak kadar kaliteliydi. (a.g.e., sayfa 25).

8. Charles Camile Saint-Saens: 1835-1921, Fransız besteci, org çalar ve piyanist. Fauré, Messager ve Gigout öğrencileridir. Saygon'dan Kaliforniya'ya, Kanarya Adaları'ndan Buenos Aires'e kadar tüm dünyada konserler verdi ve tanındı. 1921 yılında Cezayir'de öldü. (Müzik, Ansiklopedik Sözlük, sayfa 605, Vural Sözer, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996).

9. Christian Friedrich Max Bruch: 1838-1920, Alman

YALNIZLIKLAR BIÇAKLANSIN

(Melis'e)

Ben senin yüreğini seviyorum,
yüreğinin gücünü ve güzelliğini
Lale tarlasında sahipsiz kalan ellerime,
sen sahiplik ediyorsun, sen
ki senin ellerinin sahibi de benim
ben

Kör olası o yalnızlık kokusu sinen yüreğime,
unutulmuşluk çöreklenmeyecek ve
karlar yağmayacak artık
Sen yağacaksın, yani yüreğinle sen
Ve yalnızlıklarımız bıçaklanacaksa eğer,
senden de, benden de bıçak yarası almalı
O hain yalnızlıklar canevinden vurulmalı
Ve sevgiye dair bir hükmün olmalı senin
Umut yarının kardeşi değil mi?
Körelmesin umudun senin
Mutlu ol ve küstürme umudunu

Öztürk TATAR

besteci. Çağının müzik gelişimiyle ilgilenmeden eserlerini daha çok romantik dönemin etkisinde yarattı. (yazarın kendi notu)

10. Edouard Lalo: 1823-1892, İspanyol asıllı Fransız besteci. Milli Müzik okullarının doğup yaygınlaşmasında en ön saflarda yer almıştır. Keman ve orkestra için yazdığı İspanyol Senfonisi adlı eseri en tanınmış yapıtlarındandır. Çalgılama ustalığı nedeniyle Fransız senfoni okulunun yaratıcıları arasında anılır. (Müzik, Ansiklopedik Sözlük, sayfa 417, Vural Sözer, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996)

11. Kadans (Cadance): Çalgıcının çoğu zaman bölüm sonlarında (kimi değişik yerlerde) solo olarak yorumladığı bir çizgiye kadans denir. Genellikle 5. derecenin 6/4 akorunda kalınarak çalgıcının virtüözitesini sergilediği bölüme geçilir Bu esnada orkestra susar. Daha önceleri doğaçlama olarak da çalınan kadanslar 19. yüzyıl ortalarından sonra yazılı olarak yorumlanmaya başlamışlardır. (yazarın kendi notu)

12. Albert Spalding: 1988-? Amerikalı kemancı ve eğitmen. (yazarın kendi notu)

BİRTAKIM İNSANLARIN YAZARI SAİT FAİK

Adnan ÖZYALÇINER

Sait Faik, çağdaş öykücülüğümüzün kurucularından sayılır. 11 Mayıs 1954'te yitirdiğimiz Sait Faik Abasıyanık, 23 Kasım 1906'da Adapazarı'nda doğdu. İlkokulu Adapazarı'nda bitirdikten sonra orta öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'yle Bursa Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1931'de üniversiteyi yarım bırakıp İsviçre'ye okumaya gitti. İsviçre'den sonra bir süre Fransa'nın Cronoble kentinde okudu. 1935'te öğrenimini yarıda kesip yurda döndü. Bir azınlık okulunda kısa süre Türkçe öğretmenliği yaptıktan sonra babasının işi olan zahire ticareti işine girdi. Bir süre de Haber gazetesinde Adliye muhabirliği yaptı. Daha sonra annesiyle birlikte Burgazada'daki köşkte yaşamaya başladı. Geri kalan yaşamı burada geçti. Bu köşk, 1964'te *Sait Faik Müzesi* oldu.

Lise sıralarında şiirlerle ilk öykülerini yazan Sait Faik'in basılan ilk yazısı "Uçurtmalar" 9 Aralık 1929'da İstanbul'da *Milliyet* gazetesinde çıktı. Öykülerini, 15 Nisan 1934'ten başlayarak *Varlık* dergisinde yayınlamaya başladı.

1944'te yayınlanan *Medarı-ı Maişet Motoru* (2.baskısı *Birtakım İnsanlar* adıyla 1952) ve 1953'te basılan *Kayıp Aranıyor* adlı iki romanı vardır.

Şiirleri 1953'te *Şimdi Sevişme Vakti* adlı kitapta yayınlanmıştır. Öyküleri ise on üç kitapta toplanmıştır. Sait Faik'in on altı kitap tutan roman, öykü, röportaj ve şiirlerinden oluşan Bütün Eserleri, daha sonra, Muzaffer Uyguner tarafından, dergilerde kalan öyküler, yazılar, çeviriler, mektuplar, bitmemiş öykü ve oyunları da eklenerek Bilgi Yayınevi'nce onbeş cilt olarak yayınlandı.

Ölümünden sonra her yıl, adına bir öykü ödülü verilen Sait Faik, "modern edebiyata hizmetlerinden dolayı" 1953'te ABD'deki uluslararası Mark Twain Derneği'nce onur üyeliğine seçilmiş ilk ve tek Türk yazarıdır.

Salt Falk'In Öykücülüğü

Sait Faik'in öykücülüğünün en belirgin özelliği, Türk öykücülüğüne yaşanılanı getirmiş olmasıdır. Yaşanılan, düşünülen ve gözlemlenenlerden ayrılır. Düşünülen, tasarlanan yaşamın dışına taşabilir, hayallere karışabilir. Gözlemlemede ise yaşamaya seyirci olarak dıştan bakmak vardır. Yaşanılansa yaşayışla içiçe olmak, yaşamayı kendinde duymaktır. Yaşamayı kendinde duyuş, Sait Faik'in öykülerinde anlattığı bütün kahramanlarının yaşamalarını da kapsar.

Salt Falk'In İnsanları

Sait Faik, öykülerinde genellikle kenti ve kent insanlarını anlatmıştır. Bu insanlar yoksul ve sıradan insanlardır. Onun öykülerinde bütün bir İstanbul vardır. Adalar'ı, denizi, Beyoğlu'su, Karaköy'ü, Köprü'sü, Sirkeci'si, Eminönü'sü, Balıkpazarı, Beyazıt'ı, Şehzadebaşı'sı, Aksaray'ı, Fatih'i, Atikali'si, Karagümrük'ü, Edirnekapı'sı, surları ile içi dışı bütün bir İstanbul ve işçisi, memuru, esnafı, meyhanecisi, kahvecisi, balıkçıları ile mahalle insanları, namuslusu da namussuzu da dahil olmak üzere, bütün halkı yer alır.

Sınırsız bir insan sıcaklığı ve sevgisiyle anlattığı bu insanlar "bir takım insanlar"dır.

"Adam konuşuyordu. Tatlı munis bir Anadolu şivesiyle:

- Ağabey, dedi, buradan bana benzer birtakım adamlar geçti mi?

Bana benzer adamlar... Bütün insanlar birbirine aşağı yukarı benzemez mi? Bana benzer adamlar ne demekti.

Evet adamın hakkı vardı. Ona benzer adamlar, ötekilerinden kolaylıkla ayrılabilirdi. Kış günü bir şehirde insanlar palto, şapka giyer, ayaklarında fotin vardır. Belki paltolarının renkleri, şapkalarının kurdelaları ve alamerikan yahut alaturka şapkalarıyla birbirinden ayrılabilirler icabederse.

Bu adamın ne paltosu, ne şapkası, ne de ayakkabıları vardı. Buna mukabil sırtında mor pamukları yer yer, parça parça dökülen bir hırkası, belinde ipi, ayağında yazlık, tüy gibi bir pantalonu ve ayaklarında yine iplerle bağlanmış çuvalı...

İstanbul'un bir yüzü buysa, gurbetçi işçilerin haliyse, öteki yüzü "Haritada Bir Nokta" olan adadır. Adanın yoksul insanlarıdır: balıkçılar, manavlar,

arabacılar, garsonlar, ırgatlar, Adanın yaşlı ve kimsesiz yerlileri. Gerisi "Türk Ülkesi" öyküsündeki gibidir: "Bir garip tabiat zevki ve insan zevksizliği ile uçup giden bir gemiye benzeyen ada." Burada yazlıkçıların eğlencelerinden sıkılır, şarkılarından, raspalarından hazetmez. Adada balıkçılarla mutlu olmuştur Sait Faik. Kendisine mutluluk veren bu adada balıkçıların yaşayışı hiç de öyle değildir. Sait Faik, "Pay" öyküsünde emeğinin karşılığını almak için direnen bir balıkçıyı anlatır:

"Reis:

- O benim adamımdır. Tayfaya o karışır. Gelme dedi miydi, gelemezsin. Yarın sabah görmemeyim seni.

N'olacak? İhya mı ediyorsunuz sanki. Başka bir kayığa giderim. Ama bugünkü hakkımı da isterim. Ufacık çocuklarla bir tutmayın adamı. Ben donunu bağlayamayan Hasan'la bir miyim? O da bir buçuk lira alsın ben de, bu hak mı?"

Haritada Bir Nokta

Sait Faik, gördüğü, ama ses çıkarılmayan bu haksızlığa karşı başkaldırışını "Haritada Bir Nokta" öyküsünde bütün ayrıntılarıyla anlatır. Kendi düşlediği ada-yaşamıyla gerçek yaşamın uyuşmadığını da aynı öyküde belirtir:

"İşte çocukluğum ve ilk gençliğimin haritalarındaki adalar beni, sonunda bir gün özlediğim gibi bir adaya tesadüfen bırakıverdiler. Yaşım orta yaşı bulmuştu ama nihayet asıl yuvama dönmüştüm. Sanki on dört yaşında sarışın bir oğlanken basıp gitmiştim. Bir motör beni alıp büyük şehirlere götürmüştü. Yaşamıştım. Cebim para görmüştü. Kadın görmüştüm. Şehvet tatmıştım. Kumar görmüştüm. Hırsızlık, mapusane görmüştüm. Kerhane görmüştüm. Yankesicilerle, hırsızlarla arkadaşlık etmiştim. Sulanmışlar, sulanmıştım. Aç yatmıştım. Para çalmıştım. Irza geçmiştim. İşte bitkin, işte yorgun, işte hepsini hepsini yitirmiş; gittiğim motorla yine geri dönmüştüm.

Şimdi namuslu insanların arasında başım önüme eğilmiş, gülmeden, eğlenmeden, müsamaha dolu, kötülüğü göz kırpışından anlayınca cesaretten canavar kesilecek bir insan haliyle sessiz, sakin, ağzına vur lokmasına al bir halde balığa çıkacak, iyiliklere hasret duya duya ömrümün sonunu burada kesik bir son nefesle bahtiyar bitirecektim.

(...)

Onların arasına seyirci sıfatı ile sessizce karışarak oldukça mesut yaşadım. Şehre bile inmiyordum. Her şey tahayyül ettiğim gibiydi. Yalnız pay meselesinde çirkin hadiseler geçtiğini işitiyor, onu da duymamazlığa geliyordum.

Bir sabahtı. Kayık, hülyalarımdaki gibi balıktan dönmüştü.(...) Biraz sonra, işlerini bitirmiş olacaklar, hepsi orta parmaklarına birer dülger balığı takarak çekip gideceklerdi. Umduğum gibi dülger balığı çorbası çok evlerde tütecekti.

Kayığı temizleyenler sekiz kişi idi. Yedisi bizim adadandı. Sekizincisi zayıf, sarı, hastalıklı adamı hiç görmemiştim. Ne kadar dostça, ne kadar içten bir sevgi ile çalışıyordu.

(...)

Adam da bir dülger alabilmek, bu balığı hak edebilmek için elinden geleni yapıyordu.

Nihayet iş bitti. (...)

Üçer tane alanlar oldu. Dışarıdan gelen bir tane versinler diye bekledi. Yüzünde tatlı bir gülümseme ve çalışmaktan doğabilmiş hafif bir kırmızılık vardı. Bu kırmızılık pay dağıtan adamın elinde tek balık kalıncaya kadar adamın yanağında durdu. Sonra birdenbire uçtu. Yüzündeki gülümseme önce tehlikeli bir halde dondu. Sandım ki böyle, bütün ömrünce böyle donuk bir tebessümle kalıverecek adam. Gülümseme yüzünde birdenbire bir meyve gibi çürüyüverdi. Gözleri hayretle büyüdü.Son balığı kayıktaki adam rıhtıma fırlatmıştı. Adamın yüz ifadeleri nerede ise yine eski, temiz, memnun halini, taze meyve halini alıverecekti. İki adım attı. Elini balığa doğru uzatmak üzere eğildi. Ama ötekilerden baş parmağına irisinden bir tane dülger balığı takmış birisi, kocaman çizmeli ayağını dülger balığının sırtına bastı.

- Ne o? dedi, hemşerim. Dur bakalım. Dağdan gelip bağdakini kovmayalım. (...)

Kayıktakilerden hiç biri kalkıp da:

- Ayıptır yahu, ver adama, demedi.

Bir ikisi, en umduklarım konuşacak gibi oldular. Bekliyordum. Şimdi umduklarımdan birisi payına düşen balıktan birini, en küçüğünü adama doğru fırlatacak diye bekledim.

(...)

Söz vermiştim kendi kendime: Yazı bile yazmayacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sakin ölümü bekleyecektim. Hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum tütüncüye, kalem kağıt aldım. Oturdum. Adanın tenha yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tutup öptüm. Yazmasam deli olacaktım."

İnsanlığın Hali

Sait Faik'in öykülerinde, anlattığı yoksul insanların uğradıkları haksızlıkların nedeninin emek-sermaye çelişkisine dayandığını "İnsanlığın Haline Doğru" öyküsünde bütün açıklığı ile görebiliriz. "Sevgilime Mektuplar" üst başlığını taşıyan dört öy-

küden oluşan bu bir demek öyküde sevgilisine röportaj yapmak için gittiği Kazlıçeşme'deki deri fabrikalarını, burada çalışan işçileri, uğradıkları haksızlıkları, patronların ikiyüzlülüğünü, işçi ve işveren çelişkisini, ücret ve mesai sömürüsünü apaçık ortaya koyarak "insanlığın hali"ni anlatır. Dün olduğu gibi bugün de değişmeyen insanlığın halini:

"... İşte fabrikalar! İnsanoğlunu selamete götürecek, ölü deriyi canlandıracak, kurtlu deriyi pabuç yapacak büyücüler.

Ne güzel gözüküyorlar uzaktan: Dumanları, pencereleri, düdük sesleri, kaynaşan insanları, kömürü, isi ile...

(...)

Şimdi, öyle yerlere gireceğim ki, oralarda insanoğlu, insanoğlu için ter döküyor, hakkını alıyor, keyfini sürüyor; ellerinde, derisinde hâlâ yaş sığır derisinin yapışkanlığı, zırnığın, asidin, iç yağının, lağımın kokusu ile akşam üstü evine memnun dönüyor... Kokunun, o vıcık vıcıklığın ne zararı var! Fabrikanın sabunu da, suyu da boldur. Hele duş, hiç olmaz olur mu bu koskoca fabrikada? İnsan için çalışan insanı, akşam üstü evine tertemiz döndürecek tesisat bir fabrikada bulunmaz olur mu? Kaç paralık şey!

(...)

- Angarya, angarya, angarya! En aşağı bir saatten fazla çalıştırır her gün; insafına! Bir gün artık burama dayandı. Söylenecek oldum. Ertesi gün; sana burada iş yok dedi. Derdimi dökmeye çalıştım, dinlemedi. Şikayet edeceğimi söyledim; güldü: "Ben, dedi senin yüz liran için bin lira harcarım. Seni haksız çıkartırım. Başa çıkamazsın benimle. Şimdiden sonra seni dünyada işe almam. Geçmiş ola!"

(...)

Karşıdaki adamlardan birine soruyorum:

- Kaç yaşındasın hemşerim?

İki berrak göz, yüzüme çocukça bakıyor:

- On beş.

- Kaç saat çalışırsın?

- Sekiz saat.

- Fazla mesai yapar mısın?

- Yapmasam ne halt ederim. 6 yevmiye yerine haftada 10, 12 yevmiye yapıyorum.

- Fabrika sahibi yemek veriyor mu?

- Güya veriyor. Birlik'in yemeği. Adama yetmez ki. Doyulmaz ki onunla

(...)

Duşları gezdik, dedim a, inanmal .

Üç tane duş yeri var. Senelerden beri buralara su akmadığı besbelli. Çinkolar yepyeni. Biraz evvel de deriler kaldırılmış olsa gerek. Kokuları kalmış.

(...)

Sonra musluklara baktık; sekiz musluk. 400 amele çalışıyor. Birer dakikadan hesaplasan, sonuncu amele altı saat sonra paklaşır. Hatta altı buçuktan da fazla eder.

(...)

İşçilerin ne kontratı var, ne saati. Her zaman yarım saat, bir saat fazla çalıştırılmak... Hasta olunca umursanmamak. Hiç bir şeylerini düşünmemek... Yalnız, yalnız kesesini doldurmak... 12 yaşında çocuklar çalıştırmak, bunları okutmamak... İşte işverenin zihniyeti!"

Sıkıyönetimce Yargılama

Bu yüzden Sait Faik de, gerçekleri yazan, haksızlıklara karşı çıkan, çelişkileri gösteren kuşağının bütün öteki yazarları gibi yargılanmaktan kurtulamaz. 1940'ta yayınlanan **Şahmerdan** adlı kitabında yer alan "Çelme " adlı öyküsü dolayısıyla, orduya hakaret gerekçesiyle, Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandı. Sonuçta aklandı. Öykü, İkinci Dünya Savaşı yıllarında küçük bir kasabada, kasaba ileri gelenleriyle yönetici memurların eşlerinin pikniğe gidişlerini anlatır. Eşi subay olan kadının yanında topal bir emir eri vardır. Aç olan kasaba halkı bunlara saldırır. Çelmeyle topal askeri yere düşüren kalabalık, piknik yemeklerini yağmalayarak uzaklaşır.

Buna rağmen Sait Faik, doğruları söylemekten vazgeçmeyecektir. 1944'te *Medar-ı Maiçet Motoru* adıyla yayınlanan ilk romanı Sıkıyönetimce toplatılır. 1952'de *Birtakım İnsanlar* adıyla yeniden yayınlanır.

Güzelliklerin Örtemediği Gerçekler

Sait Faik, anlattığı insanların acıları ile sevinçlerini içiçe verir. Anlatımında sıcak ve şiirsel bir hava vardır. Onun öykülerinde bütün çirkinliklere karşılık insan ve doğa güzellemelerini bulursunuz. Ama öykülerindeki bu güzellikler arasında gerçeği göstermeden edemez. Sait Faik'in asıl anlatmak istediği, söylemek istediği hep bu gerçekler olmuştur. Yaşanılan gerçekler. Gerçekliği de buradan gelir:

"Kar, mavnaları, motorları, kayıkları doldurmuştu. Kapkaranlık suyun içinde bu bembeyaz, canlı, ışıltılı masal mahlukları sakin bekliyordu. Beyazlar giyinmiş bir düğün alayı, yumuşak lastikten ayaklarla mavnalara dolacaktı. Cinlerin düğünü olacaktı. Galata Köprüsü ile Gazi Köprüsü arasında periler elele tutuşmuş sallanacaklardı.

Fahri ile genç kız bir dakika bile bu manzarayı seyretmediler. Fakat Fahri bu cin düğününe karışmış gibi idi.

- Aman ne güzel! dedi.

Biraz evvelki münakaşayı, yarı kavgayı unutmuşlardı. Mavnaları seyrettiler. Yakın bir mavnanın içinden köprünün yukarısındaki seslere doğru bir

karanlık delikten bir insan, başını çıkarıp baktı, tekrar çekilip gitti. Cin düğünü yerini derhal mavnaların içinde yatmaya mahkum insanların soğuk, zatürreli yerine terketti."

(Birtakım İnsanlar, s.110)

Sait Faik Diyor ki

Yazıcının Sorumluluğu:

" bugünün yazıcısının üzerine büyük bir sorum yüklenmiştir. Bu sorum yalnız ve yalnız doğru görüp doğruyu yazmaktır. Kimsenin hatırı, keyfi için yazı yazmadım ama kendi keyfim için çok cümlem var."

(Yeditepe, 16 Mayıs 1950)

Sanatçının Düşüncesi Hudutlanmaz:

"Şu karşıki sandalı görüyor musunuz? Bakın sahile yaklaşıyor. Onu yürüten şey nedir? Kürekleri değil mi? Ya şu uçan martılar! Kanatları yolunsa artık uçabilirler mi? Düşünce de böyledir. Dört duvar arasında kapatılmak istenirse kanatsız kuş, kürek-siz sandal oluverir ve bütün manasını kaybeder."

(Akşam, 1949)

Nasıl Bir Dünya?

Nasıl bir dünya mı? Haksızlıkların olmadığı bir dünya... İnsanların hepsinin mesut olduğu hiç olmazsa iş bulduğu, doyduğu bir dünya... Hırsızlıkların, başkalarının hakkına tecavüz etmelerin bol bol bulunmadığı... Pardon efendim! Bol bol bulunmadığı ne demek? Hiç bulunmadığı bir dünya...

Sevilmeye layık, küçücük kızların orospu olmadığı, geceleri hacıağaların, minicik kızları caddelerden yirmibeş lira pazarlıkla otellere götürmediği, her genç kızın namuslu bir delikanlı ile konuşabildiği, para için namus, ar, haya, hayat gece gündüz satılamadığı bir dünya... Sokaklarda sefillerin bulunmadığı bir dünya. Kafanın, kolun çalışabildiği zaman insanın muhakkak doyabildiği, eğlenebildiği bir dünya... İçinde iyi şeyler söylemeye, doğru şeyler söylemeye selahiyetler kıvranan adamın korkmadan ve yanlış tefsir edilmeden bu bir şeyleri söyleyebildiği bir dünya..."

(Havada Bulut, Ay Işığı, s.101)

Sonuçta emeğin gücünün egemen olacağı mutlu bir geleceğe inanan Sait Faik, "Semaver" öyküsünde, bu mutlu geleceği bir fabrika işçisi olan Ali'nin gözünden şu satırlarla yansıtacaktır:

"Kızarmış ekmek kokan odada semaver ne güzel kaynardı. Ali semaveri, içinde ne iztırap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi. Orada yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (sabahın mutluluğu üretilirdi)."

SENİ SEVİYORUM

Bir gün yokolup gidersem
Kumlara yazılan şiir gibi denizin
köpüğünde
Birgün yokolup gidersem canım benim
Gözlerinin rengiyle yıka benden kalan ne
varsa sana
Bütün yumuşaklığını sar
olan olmayan herşeye dokun... eşyayı dirilt
Birgün kapısı içerden kilitlenmiş
bir odacığa dönüşürse kalbim
Birgün yokolursam yani canım benim
bütün sularını aç içinin
ve her zamanki sesinle parçala betonu
bildiğin bütün şiirleri oku
teninle bestele
seni seviyorumun bütün güllerini aç
bütün tomurcuklarını çiğlen
Seni seviyorum canım benim
Ama olur da birgün yok olursam
Sokaklarını gez bütün şehir kenarlarının
Ve bütün kirlenmiş çocuk yüzlerini topla
getir
Yıka ve ellerinle doyur canım benim.

Arzu KAYA

ADI SANAT OLAN

Suna ARAS

Müthiş bir baş ağrısıyla uyandı. Gecesi kabusla uyku arası bir devinme içinde geçmişti. Yorgun ve yalnız hissediyordu kendini. İçinden dışına taşmak isteyen ama bir türlü yolunu bulamayan bir çağlayan vardı sanki. Toprağın karnında biriken enerji gibi, kıvrandıkça çoğalan, kabına sığmayan, kabuğunu çatlatmaya çalışan, bir türlü başaramayan bir sancı. Belki de kabuğunu parçaladığında kendini bile yok edecek, bir çığlık, bir patlayış gerçekleşecekti.

İki yumruğunu gözlerine bastırarak kendini koltuğa bıraktı. Uzun uzun, damarlarını kopartırcasına gerinip iç geçirdi. Göğsü uzun bir koşudan dönen atın göğsü gibi inip inip kalkıyordu. İçinde böylesine büyüyen bu sıkıntıyı, bu adını bir türlü bulamadığı, bu patlamak üzere olan şişkinliği dışarı akıtıp kurtulmak istiyordu. Ama bir türlü beceremiyordu.

Ellerini midesine bastırıp kasıklarına doğru, acıtırcasına sıyırdı, sıyırdı. Kolları kendiliğinden yorulup durduğunda midesiyle kasıklarının arası, kırmızı bir yazmaya bürünmüştü.

"Kendimi bir çuval gibi ters çevirip, duvarlara vura vura silkeleyebilseydim" diye dudakları belli belirsiz kıpırdandı. Tekrar iç geçirerek, sağ elini pijamasının içine sokarak acıyan karnında dolaştırdı. Midesinde bir yanma, iç organlarında acıma hissediyordu.

Evin içinde bir süre ne yapacağını bilemeden dolaştı. Fotoğrafların geçmiş zamanında uzun yolculaklara çıktı. Raflardaki kitaplarda dolaştırdı gözlerini. Çiçeklere dokundu, bahçedeki ağaçları izledi. Ağaçlar neredeyse bütün yapraklarından soyunmuşlardı. Ağaç diplerinde, bahçenin bazı bölümlerinde, rüzgarın da etkisiyle, ölü yaprak kümeleri oluşmuştu.

"Besledikleri toprağın özünden süzülüp baharla birlikte tekrar doğacaklar" diye yüksek sesle konuşmaya başladı. "Siz insanlardan daha şanslısınız. Kimbilir kaç bahara sevinçle gözlerinizi açacaksınız. İnsan ömründe kaç bahar yaşıyabiliyor ki. Bir sonsuz koşuda,düşe kalka, tükenip giden ömrü içinde, kaç baharı var insanın?" Gözlerini bahçenin sarı ve çıplak hüznünden alıp, gökyüzünün sonsuz derinliklerinde dolaştırdı. Öbek öbek beyaz bulutların arasından, gökyüzü alabildiğine mavi görünüyordu. Camı açıp yarı beline kadar sarkarak, güneşe bakmak istedi. Binaların gri rengi buna izin vermedi. Söylenerek camı kapatıp banyoya yürüdü. Giysilerini parçalarcasına çıkardı. Duşu sonuna kadar açıp altına girdi. Gözlerini kapatır kapatmaz, gür ormanların içine saklanmış bir şelalenin altında buldu kendini. Dudaklarından yüzüne doğru, huzurlu bir gülümseme yayıldı. Ne kadar zaman geçti bilmiyordu, kapının ziliyle gözlerini açtı. Gözleri klozetteki su sarılığına takıldı. Bornozuna sarınıp klozetin başına çöktü. Kapının zili ara ara hâlâ çalıyordu. Ovdu, ovdu, ovdu. Aylardır klozetten çıkaramadığı su pasını kazıyıp çıkarmıştı. Alnında kuruyan su izlerinden, ter akıyordu şimdi. Klozetin ışıyan beyazlığına sevinçle son bir kez daha bakarak, bornozunu sıyırıp tekrar duşun altına girip gözlerini kapattı.

Ömrünü hayat kavgasıyla, sözcüklerin kavgasının arasında geçirmişti. Sözcüklerin büyülü çağrısına gönlünü kaptırdığında çocuk yaşlardaydı.

Yüzünde hüzünlerin kırık dökük gülümsemesi dolaştı. Bilgisayara baktı uzun uzun. Sonra gözlerini kaçırdı. Kahvesinden bir yudum alıp aynaya doğru yürüdü. Gözlerinde korkuyla direncin ihtirası, alev alev yanıyordu. Kuyruklarının üzerinde sevişen yılanlara benziyorlardı. Bir ara bilgisayarın başında buldu kendini. Şaşkınlığını yutkunup üzerinde çalıştığı romanın sayfalarını açtı. İlk satırlara biraz göz gezdirdikten sonra, elli ikinci sayfaya inerek yazmaya başladı. On yedinci satırda "ben gülgelinin gözlerinin içini hiç beyaz görmedim" diye yazdıktan sonra, bitirdiğini düşündüğü son şiiri dinlenmeye çekildiği yerden kalkarak, beyninden yüreğine kayıp bütün bedenini ele geçirdi.

Beyninden yüreğine, yüreğinden bütün damarlarına doğru çelik bir yay geriliyordu. Parmak uçlarının tuşlardaki coşkusuna, bir durgunluk gelip oturdu. Ruhuyla bedenini gizli bir güç parçalayarak birbirinden koparıyordu.

İçindeki o patlamaya hazırlanan volkan, yattığı yerden tekrar başını kaldırdı. İçini bir bulantı kapladı.

Gözleri uzun bir yolculuğa çıkmış gibi, son sözcükte takılıp kalmıştı. Beyninin duvarlarını binlerce sözcüğün vızıltısı acıtıyordu. Sanki dünyanın bütün arıları beyninin içinde voltaya çıkmışlardı.

"Yeter" diye hırsla kalktı yerinden. "Yeter be" diye bağırdı. Aylardır canımı çıkardın. Senden başka hiçbir şey düşünmemi istemiyorsun. Senden başka hiçbir şeyin, aklımın kıyısına bile uğramasına asla tahammülün yok. Yüreğimi damla damla eriterek içtin. Ruhumun özünü emdin be özünü. Anlıyor musun. Kurumuş bir böcek kabuğu gibi hissediyorum kendimi. Özsüz, ruhsuz, cansız bir yaratığa döndüm. Yeteeeeer"

Kapıları çarpıp mutfağa geçti. Kapıyı sıkıca ka-

pattı. Bu hareketine acı acı gülümsedi. İçtiği sigaralar ağzında zehir gibi bir tad bırakmıştı. Ne yaptığını bilmeden bir kahve yaptı. Bütün hayatı hızla gözünün önünden geçiyordu. Her günü hemen hemen aynı kavganın içinde geçmişti.

Yıllardır sözcüklerin evreninden, bir an bile yere inmemişti. Hayatının her anını onunla an an paylaşmışlardı. Biten bir şiirin o inanılmaz sevinciyle yeniden doğuyormuş gibi olsa da, sevincini, içine iyice sindirmeden, başka bir şiir giriyordu hayatına.

Bu şiir, o şiir; bu yazı, o yazı derken, ömrü savrulup gidiyordu. Sözcükle zamanın o inanılmaz yarışının çarkında. Bu sefer çetin cevize çatmıştı. Bu şiir hiçbir şiirine benzemiyordu. Ne kendine son noktayı koyduruyor, ne de araya başka bir şey girsin istiyordu. Aylardır üzerinde çalıştığı şiir, bitti diye dinlenmeye aldığını düşünürken, o çıkıp gelip bütün hayatını altüst ediyordu. Önüne koyduğu bütün programları bozulmuştu. Ne okuyabiliyordu, ne başka bir şey yazabiliyordu. Yazmaya çalıştığı romana, bu şiirden bir yıl önce başlamıştı. Şiir araya girmiş, romanın içinden doğmuştu. Bu yetmiyormuş gibi ne zaman roman dese, içinin derinliklerinden biri ansızın başını kaldırıp "şiiir" diye bağırıyordu. İşte o zaman bütün kuşları ürküp kaçıyordu. Yapraklarını hazan almış bir ağaç gibi, yapayalnız ve korunaksız hissediyordu kendini. Korkuyordu.

Birden otuzbir yıl önce yaşadığı o güne çıkıp gitti. Yüzünün bir tarafını kazanmanın gururu, bir tarafını mücadelesinin yorgunluğu, çilesi, bitmez tükenmez yaşatılan acılar ve yoksunluk kapladı.

Bir gözü gülerken, bir gözü ağlıyordu.

"Ne garip bir tesadüf" diye düşündü. Çocuk yaşlarındaydı. Oğlu yeni yeni adım atıyordu. Kızı birkaç hafta önce doğmuştu. İki çocuğun bakımı ev işlerinin o tüketen sığlığı içinde boğulup kalıyordu. Bunlar yetmezmiş gibi bitip tükenmeyen baskılar. Çocuk annenin içindeki volkandan, gözlerindeki ateşten kaynaklı şüphe dedikoduları. Adını kendisinin bile koyamadığı arayış. Boğazında sürekli büyüyen o yumruyla evlere, hatta dünyaya sığamadığının nedenini kendisinin de bilemediği, her gün biraz daha çoğalan o boğuntu.

Yine böyle bir anında, eli radyonun düğmesine uzandı. Çok uzak bir ülkede yaşayan bir kadın yazarın hayatı anlatılıyordu. Yazarın, kendisini nasıl yoktan var edişinden, mücadelesinden, başarısından sözediliyordu. İşte o an kadının elinden toz bezi yeri düştü. "Buldum" diye fırladı. "Ne aradığımı buldum"

Büfenin çekmecelerini karıştırarak bir kalem aldı. Sevdiği türküleri, şarkı sözlerini yazdığı defteri çıkarıp, temiz bir sayfa açıp, radyonun düğmesini kapattı.

O kadar çok heyecanlanmıştı ki bütün bedeni titriyordu. Bir süre ellerinin titremesinin geçmesini bekledi. Sevincinden ağlıyordu. Yıllardır kaybettiği bir şeyi bulmanın çılgın sevincine kaptırmıştı kendini. "Evet, buldum" diye hıçkırdı. "Ben de yazacağım(!).."

Sanki aklının bir tarafına sakladığı şu dizeler kendiliğinden döküldü defterin ak sayfasına. Titrek ve korkak bir yazıyla.

Senin aşkın bir zehirdir taslar dolusu elimde
Çekinmeden bu zehiri yudum yudum içiyorum
Korkuyorum öldürmüyor süründürecektir beni
Fırtınalı bir gündeyim sokak sokak geziyorum.

Arıyorum her an seni uçurumlar kenarında
Alnımda kara yazılar umutsuzlar diyarında
Yaralı bir kuş gibiyim ölüm kalım arasında
Gömülmüşüm aşkına ben kara sevda çekiyorum.

Sararmış bir yaprak gibi sürünüyorum yerlerde
Bulamadım yâr aşkı ben aranıyorum ellerde
Zehir oldu bana hayat geçmek bilmeyen
günlerde
Atamadım aşkını ben bu gönlümde saklıyorum.

Evet, acılarda büyük duran, bu çocuk şiirini, bu ilk göz ağrısını hiç unutmadı. Bir daha elinden kalemi hiç bırakmadı. Ateşin içinden çaldığı sözcüklerle yazdı, yazdı, yazdı...

Şiir bilerek yaptığı bir seçim değildi. Kendiliğinden, içinden taşıp, bütün hayatını ele geçirmişti. Bu sevdada Aslı ile Kerem'in aşklarının payı var diye düşünürdü zaman zaman.

Şiire sevdasının bedelini çok ağır ödemişti. Ama hiçbir baskı ve zulüm, bu inanılmaz sevdasının önüne geçememişti. Bu sevdanın çilesinden asla şikayetçi değildi. Bu güne kadar, içindeki yanardağ, ateşinden hiçbir şey yitirmemişti. Külünden doğmayı bir yaşam tarzı haline getirmişti. Sürekli yaralanıyordu. Yaralanan yerlerine şiir bağlıyordu. Şiirden başka hiçbir şey iyileştirmiyordu onu. Dizelerin uçuşan şenliği, tohumunu sayfalara saçtıkça, bütün sıkıntılarını unutturuyordu.

Garibine giden şey, yıllar önce bir uzak ülkeli yazarın hayatından etkilenip yazarlığa soyunmasıydı.

Yıllar sonra yine aynı uzak ülkeli, başka bir yazarın çocuk kahramanının gelip şiirine girmesiydi. Hatta ona adını vermesiydi.

Bu tesadüfleri düşünürken "bunda garip olan hiçbir şey yok" diye gülümsedi. Gözlerindeki acı ve hüznün yerine, ışıltılar içinde bir umut gelip yerleşti. Yüzü ak güllerin dinginliğine büründü.

"İnsan" dedi "insan, ne kadar çok birbirine benziyor. Acısında, kavgasında, aşkında. Sanatın evrensel güzelliğinde pat diye buluşuveriyor bir gün. Aşkı, acısı, sevinci bütünleniyor. Ağır sancılı doğumlardan, çok gülüşlü bir kahkaha yayılıyor dünyaya. Adı sanat olan..."

Christina Georgina ROSSETTI

YANKI

Gecenin sessizliğinde gel bana,
Konuşan sessizliğinde düşlerin.
Bir akarsuya vuran gün ışığı gibi
Parlak gözlerinle gel,
Göz yaşları içinde.
Anılarım, umutlarım ve bitmiş
yıllarımın aşkı.

Uyanışı cennette olmalıydı
O güzel düşlerin.
Aşk dolu ruhların yaşadığı,
Özlem içinde susamış gözlerin
Baktığı sesiz kapı.
Açılıp içeri alan,dışarı bırakmayan bir daha.

Gene de düşlerle gel bana,
Yaşayabilmem için hayatımı yeniden.
Ölümün serinliğinde olsam da,
Düşlerle gel.
Soluğa soluk verebilmem için
Sessizce konuş, eğil bana,
Eskiden olduğu gibi aşkım benim
Çok, çok eskiden.

ŞARKI "MUTLULUKLA"

Ben öldüğüm zaman sevgilim
Hüzünlü şarkılar söyleme benim için.
Baş ucuma güller ekme,
Gölgeli selvi ağaçları dikme.
Sadece yeşil çimen ol üstümde
Yağmurlarla, çiğ damlalarıyla ıslak.
İstersen unut beni,
İstersen hatırla.

Gölgeleri görmeyeceğim,
Duymayacağım yağmuru.
Acı çekermiş gibi şarkı söyleyen
Bülbülü işitmeyeceğim.
Ne alçalan, ne yükselen
Alaca karanlıkta düş görürken,
Mutlulukla hatırlayabilirim,
Ve unutabilirim mutlulukla.

Türkçesi: Anıl MERİÇELLİ

İNSANCIL ATÖLYESİ

FELSEFE GRUBU ATÖLYE ÇALIŞMASI: DOSTLUK

Arkadaşımız Fidan Eroğlu'nun İnsancıl Atölyesi'nde sunduğu ***Dostluk Üstüne*** *bildiriyle, bu bildiriye katkı yapan arkadaşlarımızın ürünlerini yayınlıyoruz. Bu sunuma katkı yapan arkadaşların ürünlerini gelecek sayı yayınlayacağız.*

BİR BAŞKA BİZ: "DOST"!..

Fidan EROĞLU

İKİ YÜZLÜ SİSTEM

Gelecek çağın çocukları
Okurken şu dargın satırları
Bilin ki bir zamanlar, sevgiyi,
O güzelim sevgiyi suç saydılar.
W. BLAKE

İnsan benzeri ilk varlıkların yırtıcı bir hayvan gibi, doğada bulduğu yiyecekleri yiyerek yaşamını sürdürmeye çalışırken, kendisine benzeyen başka bir canlıyla birlikte hareket etmeye başlaması, yani onunla yan yana ve bilinmez bir serüvene doğru yolculuğa çıkması; insansı varlıkların yaşamında, birlikte hareket etmenin ilk adımını oluşturur.

O günden bugüne insanlığın ortak birikimi ve eylemliliğiyle oluşan dostluk, bugün bilincimizde nasıl şekillenmiştir? Yaşantımızda bu paylaşıma ne denli sahip çıkıyoruz? Yaşadığımız çağda içi bomboş bırakılmış, anımsanması zor bir kavram mı? Yoksa insani değerlerini korumaya çalışanların yaşamaya çalıştığı ilişki biçimi mi?

Yaşantılarımızın, paylaşım ve üretimlerimizin, emeklerimizin sonucu oluşan dostluk ilişkisi, felsefi anlamda, kavram olarak nasıl tanımlanıyor? Yaşadığımız dostluk ilişkileri kavramlara uyuyor mu? Yoksa kavramlarla mücadele edip, onları aşarak daha da zenginleştiren ilişkiler mi yaşıyoruz?

Felsefe Sözlüğü'nde (A.Timuçin) dostluk kavramı şöyle tanımlanıyor: "İki kişi arasındaki duygu ve düşünce yakınlığı. Dostluğun temelinde kafa ve yürek yakınlığı vardır. Dostluk genellikle aynı cinsten insanların arasında yaşanır ve cinsellikle bağlantılı olmayışıyla (genellikle) aşk'tan ayrılır. Karşı cinsten bireylerin dostluğu aşka dönüşmeye eğilimlidir. Aşk'ta tutku, dostlukta anlayış geçerlidir."

Bu tanımlamalardan sonra aklıma sorular takılıyor;

1. Tutku ve anlayış bir arada olmaz mı?
2. Aşk ve Dostluk bir arada yaşanamaz mı?
3. Aşk'a dönüşen bir Dostluk ilişkisi zarar mı görür?

Bu durumda şöyle yapalım, aşkı, aşk, dostluğu dostluk yapan özelliklerini, niteliklerini inceleyelim, karşılaştıralım.

Dostlukta anlayış geçerlidir, anlayış bir bireyin düşüncelerini ve davranışlarını belirleyen inanç öğelerinin toplamıdır. Yani, bireyin ortaya koyduğu düşünceler ve davranışlar. Dostlukta duygu yakınlığı, düşünce yakınlığı vardır ve genellikle cinsellikle bağlantılı değildir. Kant dostluğu şöyle tanımlıyor: *"En yetkin biçimde ele alındığında dostluk, karşılıklı bir aşkla ve eşit saygıyla birbirine bağlanmış insanın birliğidir."* Pisagor: *"Dostluk uyumlu bir eşitliktir"*, derken Francis Bacon: *"Dostlar zaman hırsızlarıdır"* diyerek tanımlıyor dostluğu. Montaigne, dostu Etienne De la Botie için şunları söylüyor: *"Onu niçin sevdiğimi bana söyletmek isterlerse. bunu şöyle anlatabilirim. Çünkü o oydu, ben de bendim..."*

Montaigne'nin söylediği ne anlama geliyor? Onu o olduğu için sevdiğini söylerken, kişinin kendisi olabilmesinin ne denli zorlu bir mücadele olduğunu da anlatmıyor mu? Buradaki "ben" olma duygusu o kişinin bilinçliliğiyle bağlantılı. Kendisinin, yaşantısının, eylemliliğin farkında olan insandan söz ediliyor. Kaçımız kendi içimizde varolan güçleri ortaya çıkarabilecek bilinçliliği taşıyoruz. Ben, bana doğru bilinçli bir yolculuğa çıkarsam orada nelerle karşılaşırım? Ben kendim olabilirsem, ancak o zaman kavrayabilirim derinlikli ilişkileri. Aşk izin vermiyor mu kendime ve başkasına doğru çıkılacak bir yolculuğa? Mülkiyet ve sahiplenme duygularımız mı yönetiyor bizi?

Aşk'ın tanımına gelince; Bir kişiye ya da nesneye tutkuyla yönelme. Aşk sevginin tutkulu biçimidir. Aşk çeşitleri içinde: evlat aşkı, vatan aşkı, aile aşkı, para aşkı gibi aşklar da vardır.Ancak, bunlar arasında sevgi duygusundan belirgin biçimde ayrılan yalnızca "cinsel aşk"tır.Aşkın kökeninde eksik-

siz adanmışlık duygusu vardır ve aşk duygusunda tutku egemendir. Bu tutku da aşkı, sonuçlarına göre tasarlanamayan, sonuçları göz önünde tutularak gerçekleştirilemeyen bir kapılma haline dönüştürür. Aşkın yapıcı ve yıkıcı iki yanı vardır. Aşkın yıkıcı yanını destekleyen şey tutkularımızdır. Bir nesneye büyük bir istekle ve heyecanla yöneliş olarak tanımlanan tutku, hem yoğun bir duygusallık içerir hem de tüm bilinç alanına yayılarak onu ele geçirecek ve kendinden başka her şeyi bulandıracak ve etkisiz kılacak kadar yoğun ve güçlü bir duygu durumudur. Bazen tüm enerjimizi yönetecek, davranışlarımızı belirleyecek kadar etkilidir. Tutkuda her zaman abartma ve gerçeklikten uzaklaştırma vardır.

Bir kapılma, kendinden vazgeçme, yoğun bir etkilenme alanı olan aşk, bilinçli bir paylaşım olan dostlukla bir araya gelmekte zorlanır. Çünkü bilinç ve tutku bir arada olamazlar. Tutku verimli hale getirilebilir. Eğer tutkuyu bilinç alanına çekebilirsek onu verimli kılabiliriz. Ancak bilinçle denetlenen bir tutku, tutku olmaktan çıkacak ve denetleyebildiğimiz, yönlendirebildiğimiz bir eyleme dönüşecektir.

Tutku için şunları söylüyor Ribot: *"Heyecan ilksel ve kaba bir durumdur, tutku ikincil ve daha karmaşık bir durumdur. Heyecan doğanın ürünüdür, varlığımızın doğrudan doğruya bir sonucudur; tutku bir ölçüde doğal, bir ölçüde yapaydır, düşüncenin ürünüdür, içgüdülerimize ve eğilimlerimize uyarlanmış düşünmenin ürünüdür."*

Sait Faik'in **Öyle Bir Hikaye** adlı öyküsünde bir adam vardır: Hidayet. Hidayet susam helvası satarak sürdürür yaşamını, akşamları da iki tek atar küçük bir meyhanede. Hidayet, Pakize'ye aşıktır.Öylesine tutkulu bir biçimde bağlıdır ki Pakize'ye, ne zaman iki tek atsa "Pakize dikiliverir karşısına, capcanlı, sıcacık." Biri bir şey istese Hidayet'ten, biri "bu yol nereye gider" diye sorsa, kafasında Pakize'yi düşünüp de onun cevabını almazsa, konuşamaz, cevap veremez. Hidayet bu denli aşıkken, deli olurken Pakize'ye, Pakize:

Susam helvası karın doyurur mu? Susam helvacıya varamam a!.. diyerek, Hidayet'in, Pakize'den oluşmuş, susam helvası konan dünyasını tuzla buz eder. Ve Hidayet, misler kokan, canı gibi sevdiği Pakize'sini pırıl pırıl bir inşaat çivisiyle, hem de "ta kalbinden" vurarak öldürür. Hidayet'in aşkına inanalım mı? Hidayet'in içgüdülerine saplanıp kalmış tutkusunu nasıl sevsln Pakize? Pakize, susam helvası satan değil, susam helvası "alan" birini düşlüyor. Hidayet Pakize'yi düşlüyor. Birbirlerinin düşlerinden habersizler. Kendi yaşamlarının bilincini taşıyorlar mı? Pakize ve Hidayet dost olabilirler miydi? *"Dost bir başka biz demektir"* diyen Aristoteles'i duyabilseydi, anlayabilseydi Hidayet, böyle bir cinayeti işler miydi?

Gelecek Çağın Çocukları adlı kitabında William Reich, kadın ve erkek arasındaki dostluk ilişkisinden söz ediyor. "Gençler arasında dostluk" adlı bölümde dostluk, aşk, cinsellik üzerine şunları sorguluyor:

Nedir geleneklerin ve sistemin dostluktan anladığı?

Eğer gerçekten "iki yüzlü cinsel düzeni" simgeliyorsa, iki cins arasında dostluğun olabileceğini kabul etmez.

İkiyüzlü sistem, ikiyüzlü cinsel düzen çocuklukta ve yetişme çağında gençleri kendi kalıplarının içine hapseder. İkiyüzlü gelenekler erkeğin kendi çevresindeki kızlara sarılmasını, yakınlaşmasını engeller. Kadına da çevresindeki erkeklerden uzak durmasını öğütler. Toplumsal ilişkilerin her aşamasında kadın ve erkeğin birbirlerine insani bir duyguyla yaklaşmasını engeller. Bu duygu ve düşüncelerle büyüyüp, artık belli şeyleri hissedecek yaşa gelmiş gençler birbirlerine sağlıklı bir şekilde yaklaşamazlar. Erkek sevdiği kızla sevişemez, seviştiğini de sevemez olur. Eğer sevdiği kız, onunla evlenmeden önce sevişirse "iyi" bir kadın değildir. Kadın evlenmeden önce sevişirse değer yitimine ve cinsel sömürüye uğrayacağını düşünür. Erkek cinsel etkinliğini sevgisiz de olsa yaşayabilirken, kadın cinsel duygularını bastırarak sevecenlik ve anacıl duygularını öne çıkarır. Böylece, sevecenlik ve tenzel hazzın birliğinden oluşan cinsellik, kadın ve erkeğin kafasında ve eyleminde ikiye ayrılır. Bu birbirinden ayrılmış duygu ve düşünceler; kafayla-beden, sevecenlikle-cinsellik, sevgiyle-aşk arasındaki karşıtlıklar insanları, cinsel ilişkilerin yadsınmasına dek götürür. Böylece kadınla erkek arasındaki duygusal ilişki hastalanmış, dostluk ilişkisi yok edilmiştir. Bu durumda dostluk, kadınla erkek arasında, genellikle, yaşanamayan bir ilişki olurken; insani duygulara aykırı düşse de; sevişme ayakyoluna gitmeye benzer bir hale gelmiştir. Cinsel doyum açısından bu türlü bir cinsel yaşamın "beş paralık değeri yoktur!"

Toplumumuzda bu durumun aşılmaya başladığını söylesek de bunlar bireysel çabalardır ve yığınların yaşamını etkilemezler. Evdeki ve okuldaki eğitim bugünkü gibi kaldıkça, iki cins arasında gerçek dostluk kurulamaz. Reich, dostluğun ve cinselliğin bir arada olması gerektiğini söylüyor ve diyor ki:

-"Cinsel yaşamının çarpıtılmadan gelişmesine izin verilmiş kişi, aralarında kişisel, dostça, yumuşak bir ilişki kurulmadan kimseye cinsel arzuyla sarılamaz. Cinsel çekiciliğin insanı dostluğa ya da dostluğun bedensel yakınlığa götürmesi gerekir."

Reich, insanın duygu ve düşünce olarak ikiye

ayrılamayacağını, kendinde bu bütünlüğü oluşturmadıkça sağlıksız ve mutsuz ilişkiler yaşayacağını vurguluyor. Kendi toplumumuza baktığımda kendisiyle yüzleşemeyen insanların, nasıl çaresiz bir biçimde ikiyüzlü ilişkiler yaşadığını ve yabancılaşmanın içinde kaybolduğunu düşünüyorum. Yüzleşmek için göze almak gerekiyor mutsuzluğu. Ancak bu bilinçli bir eylem olacağından bilinçli bir mutsuzluk, bilinçsiz bir mutluluktan daha insanca bir çizgiye götürecektir bizi. Sokrates'in dediği gibi *"Korku, bilinçli cesarettir. Bu korkuyu, bu mutsuzluğu seviyorum."*

Yetkin Dostluk

Aristoteles (M.Ö. 384-322)'in "Gezinenler Okulu"na gidip de onun hüzünlü bakışlarıyla karşılaşınca daha da arttı mutsuzluğum.

- Söyler misin, bilginle cahili birbirinden ayıran nedir?

- (Aristoteles) Yaşayanları ölmüşlerle birbirinden ayıran neyse odur!..

- Dostlarımıza nasıl davranalım?

- Dostlarımız bize nasıl davransın istiyorsak öyle davranalım.

Yüzünde alaycı bir gülümseyiş, bakışları rüzgarlı ve sesleniyor:

- Dost yoktur dostlarım!

Aristoteles insanı başkalarıyla ilişkisi içinde ele alır. İnsan varlığı amaçladığı mutluluğa başkalarıyla ilişkisi içinde ulaşacaktır. Kişi kendini toplumdan soyutlayamaz, ayrıca topluma karşı yükümlüdür. Bu bakımdan dostluk Aristoteles'te önemli bir yer tutar. Aristoteles şöyle söylüyor:

"İnsanın dostlarına duyduğu ve çeşitli dostlukları tanımlamaya yarayan dostça duygular, sanırım insanın kendisine karşı duyduğu duygulardan çıkmıştır. Gerçekten, yalnızca sevdiği kişinin yararı için iyilik isteyeni ya da iyilik yapanı dost diye tanımlayabiliriz. Ya da yalnızca dostunu sevdiği için dostunun yaşamasını ve iyi durumunda olmasını isteyen kişiyi dost diye tanımlayabiliriz. Çünkü dost bir başka biz demektir."

Aristoteles üç çeşit dostluk belirler. Bu belirlemeyi şöyle açıklar:

"Genel olarak herşey sevilmeye değmez. Yalnızca sevilesi olan sevilmeye değer. Sevilesi olan da iyi, hoş ve yararlı olandır. O halde, sevilesi nesne sayısı kadar dostluk vardır."

1 Yarar dostluğu

2. Zevk dostluğu

3. Yetkin dostluk

Yarar üzerine kurulan dostluklarda kişiler karşılarındakini "O" olduğu için değil birinden öbürüne gelebilecek yarar açısından severler. Yarar dostluğunda, yarar olarak bilinen şey ortadan kalkınca dostluk bozulur. Bunlar birbirlerinin değil karşılıklı çıkarlarının dostlarıdır.

Zevk dostluğunda da durum benzerdir. Bunlar ortak paylaştıkları bir zevkten dolayı biraraya gelirler ve amaçları, zamanlarını hoşlandıkları bir şeyleri yaşayarak geçirmektir. Bunlar, birbirlerinin şahsını değil zevk veren yanını severler. Ortak yaşanan zevk üzerinedir dostlukları. Zevk için sevmek kendi zevki için sevmektir. Paylaşılan, paylaşıldığı sanılan bu zevk ortadan kalktığında dostluk yaşanamaz olur.

Aristoteles, bu tür dostlukların yaşandığını ancak kalıcı olmadığını söylüyor. Ona göre dostluk iki varlığı bir tek ruh haline getirir. Böyle bir dostluk sürekli ve derin bir duyguyla devam eder. Dostluğun esası sevmektir ancak gelecek yararları ya da zevkleri sevmek değil o kişiyi, o olduğu için yani kendisi için sevmektir. Sevmenin kaynağı o kişinin kendisidir.

Aristoteles böyle bir dostluğun kurulabilmesi için iyiliğin, erdemin ve yetkinliğin varolması gerektiğini söylüyor.

İyilik üzerine şunları söylüyor; insan birtakım yatkınlıklarla dünyaya gelir; açgözlülük, taşkınlık, aşırılık, hırs, korkaklık, öfke vb. Bir insana bu yatkınlıkları taşıdığından dolayı kötü diyemeyiz. Ancak bu özelliklerin farkına vararak onları usuyla dengeleyen insana iyi diyebiliriz. İnsan tutkularını usuyla dengelediğinde bilinçli bir edimi gerçekleştirmiş ve iyiye yönelmiş olur. Dostluğun temelinde iyilik vardır. Dostlar birbirlerinin iyiliğini isterler.İyilik aşırı olmamaktır, ılımlı olmaktır. İyi kişi, yaptığı şeyle yapmak zorunda bulunduğu şey arasında uygunluk olan kişidir. Aristoteles, yaptığımız her iyi davranışın bizi yetkinliğe götüreceğini söylüyor. İnsanın iyiliği; ruhun yetkinliğe göre yapmış olduğu faaliyettir. Erdemli davranış bilinçle gerçekleştirilen iyi davranıştır. Aristoteles "iyi"yi ve "erdem"i birbirinin tamamlayıcısı olarak görür. Erdemlerimiz ne doğadan gelir ne de doğaya karşıdır. Erdem elde edilmiş, kazanılmış bir değerdir. Erdemlerimiz istemle gerçekleştirdiğimiz yetkin ama ılımlı davranışlarımızı karşılar. İyi'ye yönelen erdemli olur, erdemli olmak yetkinliğe ulaşmamızı sağlar, diyerek bu üç kavramı birbirine bağlıyor.

Ancak erdemli insanlar dost olabilir; diyen Aristoteles erdemli insanda bulunması gereken başka bir özellikten söz ederek bizi şaşırtıyor: Bencillik! Erdemli insan bencil olmalıdır. Filozoflar o güne dek varolan kavramları aşarak onlara yeni bir içerik kazandırırlar ya da ortaya yeni bir kavram çıkarırlar. Aristoteles de böyle yapıyor ve bencillik kavramının içeriğini değiştirerek şöyle açıklıyor: Bazı

insanlar, zenginlikler, onursal, bedensel zevkler söz konusu olduğunda en büyük payı almak için uğraşırlar. Bunu yapan insanlara bencil deriz. Kendi çıkarlarını başkalarınınkinden üstün tutan, başkalarını hiçe sayan bu insanları bencillikle suçlarız. Oysa isteklerini ve çabalarını bunlara yöneltenler, kendini açgözlülüğün ve tutkuların yani ruhun usdışı bölümüne bırakarak kötü şeyleri kendine istemeyi ve uygulamayı yaşar. Böylece kendini aşağılık duygulara ve tutkulara kaptırarak hem kendisine hem de başkalarına zarar verecektir. Kendisine almaya çalıştığı şeyler dışsal şeylerdir ve onu yetkinliğe değil usdışına götürür. Böyle bir insanın kendini düşündüğünü nasıl söyleyebiliriz? Kendini düşünen kişi aşağılık duygularına kapılarak kendine zarar verir mi? Oysa birey, yetkin birey bir başkasına adanmıştır ve bu adanmışlığın temelinde bencillik yatar. Bencillik aşağılanması gereken bir duygu değildir. Bencillik başkasına adanmışlığın temelindeki itkidir. Erdemli insan, sürekli olarak daha iyiye ulaşma konusunda bencildir, daha çok adalet, daha çok ölçülülük, daha çok bilgi, daha çok güzellik... Kendinde toplamaya çalıştığı bu erdemlerle güzel eylemlerde bulunarak hem kendisine hem de başkalarına olumluluk kazandıracaktır. Bütün insanlar güzel eylemleri gerçekleştirmek için yarışsalardı, daha çok bilgi için çaba gösterselerdi, toplumun kendisine gereken herşeye sahip olduğunu ve özellikle herkesin en büyük iyilikleri elde ettiğini görürdük.

Böylece, Aristoteles bencillik kavramını bulunduğu anlamdan çıkartarak onu yetkin bireyin hizmetine sunuyor.

Yetkin dostluk erdem yönünden birbirine benzeyen iyi insanların dostluğudur. Dostunun iyiliğini dostu için isteyenler iyi dostlardır. Onlar kendi yapılarından ötürü dostturlar, rastlantısal değil. Aristo'ya göre dostluğun esası sevmektir. Sevmek bir istek değil eylemdir. Hareket etmek, varolmak, yaşamak, kendi hayatının bilincinde olmak demektir. Kendimizden çıkmak, başkalarıyla gerek fikir, gerekse duygu olarak ortak yaşamayı sevmek demektir. Aristoteles şöyle devam ediyor: *"Bu insanlar erdemli kaldıkları sürece dostlukları devam eder, erdem de kalıcı bir şeydir. Elbette bu tür dostluklar çok az bulunur, çünkü böyle kişiler azdır. Böyle bir dostluk uzun zaman gerektirir. Uzun zaman denenmiş bir dost için herhangi birinin söyleyeceği söze inanmak güçtür; tersine bu insanlarda güvene ve birbirlerine haksızlık etmemeye, kısacası gerçek dostluğun getirdiği her şeye rastlanır."*

Aristoteles, çıkarcı duygulardan, yarardan, tutkudan insana zarar verebilecek duygulardan kurtulmadıkça derinlikli bir ilişki yaşayamayacağımızı söylüyor. İnsanca bir ilişki için kendimizi eğitmemiz gerektiğini söyleyen Aristoteles, bugün ona dair birşeyler yazan ya da anlatan kadınları gördüğünde hüzünlü gözleri öfkelenir miydı acaba? Bütün bu anlattığı ilişkilerin içine kadınları ve köleleri almıyor Aristoteles. Ama şunu söylüyor. Mekkiler kendi kendine işlemeye başladığında kölelik ortadan kalkar.

Aristoteles dostlukla adalet kavramını birleştirirken, dostluğu ve aşkı birbirinden ayırıyor. Aristoteles'e göre; insan için ilk duygulanma dostluktur, erdeme dayanır. Dostluk karşımızdaki insanın karakterine bağlıdır ve erdemli bir dostluk derin ve sürekli bir ilişki olarak yaşanır. Oysa aşk, aşağı bir dostluktur, çünkü geçici bir niteliğe bağlı olan güzelliğe dayanır. Aşk keyif ve hevesle ilgilidir çünkü hazza bağlıdır. Bu da çabuk geçer ve değişir. Dostluk gibi kalıcı bir ilişki yaratamaz.

Dostluk birlikte sahip olunan şeyle ölçülür... Dostluk ancak eşitlikle devam eder.

"Bir siyasal toplulukta mutluluğu sağlamakta ya da sürdürmekte katkısı olan şeye "Adalet" denir. Yasaya uyan ve eşitliğe saygı gösteren kişi adaletli kişidir. Dostluk ve adalet her insan topluluğunda varolan kavramlardır ve insan ilişkilerinin düzenliliğini sağlarlar. Sevmek paylaşmayı bilmektir, sevdiğimiz insan haklarını elde etsin isteriz; dostluk birlikte sahip olunan şeyle ölçülür, adaleti de ölçen budur. Dostluk ortaklaşmada yatar. Her toplulukta dostluk da vardır adalet de, ancak bazı durumlarda daha çok ortak şeyler vardır, bazılarında daha az. Çeşitli dostluk biçimleri ayrılıklar gösterdiği gibi adalet ilişkileri de ayrılıklar gösterir. Çünkü haklar;

- *Ne ana-babalarla çocuklar arasında,*
- *Ne kardeşler arasında,*
- *Ne arkadaşlar arasında,*
- *Ne yurttaşlar arasında*

aynıdır. Adaletsizlik edimleri de her toplulukta ayrı olacaktır. Bu edimler, dostlara yöneltildikleri ölçüde ciddi edimler olacaklardır. Örneğin; paraya ihtiyacı olan biri çaresiz kalıpta bir yerden para çalsa; sıradan bir yurttaşın parasını çaldığında mı yoksa dostunun parasını çaldığında mı daha çok suçluluk duyar?

Doğal olarak adalet, dostlukla birlikte gelişir Bunlar aynı kişide bulunurlar ve aynı uzanımdadırlar. Aristoteles adaletin tüm toplumda yaşanabilmesi için "Yurttaş dostluğu"nu önerir. Dostluk yurttaşlar arasında gerçek birliği sağlar ve bütün insanları da içine alabilir. Böyle anlaşılan dostluk adaleti de kapsar hatta onun şartıdır. İnsanlar dost olduğu zaman adalet zorunluluğunu kaybeder çünkü birbirlerini seven insanlar kanunsuz yaşayabilirler."

İki Erdemli İnsan

İnsan ilişkilerine toplumsal, psikolojik ve kurumsal açıklamalar getiren Aristoteles birçok şeyi ince ayrıntılarına dek incelerken bize de çok şey düşündürüyor. Aristoteles'in yetkin dostluğuna bir örnek olabilecek, aynı zamanda içinde aşkın da yaşandığı bir ilişkiden, bir bütünlükten söz etmek istiyorum: Rosenbergler!

Ethel ve Julius Rosenbergler 19 Haziran 1953'de, New York'taki Sing-Sing cezaevinde elektrikli sandalyede idam edildiler. Katledildiklerinde Ethel otuzsekiz, Julius otuzbeş yaşındaydı.

Suçları: Rusya'ya atom bombasının formülünü satmak. Casusluk!.. Suçları hiçbir zaman kanıtlanmadı. Aksine suçsuz oldukları biliniyordu ve aleyhlerine tek bir kanıt yoktu. Amerika'da 1950'li yıllarda soğuk savaş dönemi yaşanıyordu. II. Paylaşım savaşından çıkalı henüz çok olmamıştı. Kore Savaşı, aşırı silahlanma, ırkçılık ve gericiliğin egemen olduğu bir dönem yaşanıyordu. Toplumsal muhalefet sürekli hareket halindeydi ancak FBI da boş durmuyor en ufak bir kıpırtıda saldırıya hazır halde bekliyorlardı. O dönem bilinen otuzbin FBI ajanı görev başındaydı. Toplumsal muhalefetin önünü kesemedikleri bir noktada birilerine ders verilmesine karar verildi. Ethel ve Julius Rosenbergler bulundukları alanda mücadelenin içinde yer almışlardı. Daha güzel bir dünya için, aşklarına olan inançları gibi mücadelelerine de inanıyorlardı.Evliydiler, iki çocukları vardı. Casusluk suçuyla tutuklandıktan sonra iki yıl aynı cezaevinde, ayrı koğuşlarda kaldılar. İki yıl sürekli mektuplaştılar. Birbirlerini haftada bir kez, demir parmaklıkların ardından görebiliyorlardı. Katledilmeden birkaç saat önce bir araya gelip sarılmalarına izin verildi. Onların inançlarını, bilinçlerini, aşklarını ve dostluklarını gösteren mektuplarından kısa örnekler vermek istiyorum.

Tutuklanmalarından hemen sonra Ethel'in, Julius'a yazdığı kısa not: *"Sevgilim, birbirimize yabancılaşmamalı ya da çocuklarımızla teması yitirmemeliyiz, kendi kendimizi yadsımamalıyız."* Julius'un ölüsüne karşılık, Ethel'in yaşamının "bağışlanması"na Ethel'den yanıt: *"Son haftalarda çok çirkin bir şey gelişti. Julius elektrikli sandalyede can verirken, kadın ve anne olarak, ölüm cezamın insani kaygılardan ötürü müebbet hapse çevrileceği söylentisi yayıldı. Kadınları eve ve ocak başına hapsetmek isteyen bu "kahramanlar"ın bana uzattığı ipe sarılmalı ve arkama bakmadan Julius'u, suda boğulmaya terketmeliymişim. Sınırsız bir hiddet duyuyorum ve iğrenmekten kusacağım geliyor. Çünkü bu sahte vakarlı kurtarıcılar, bu iğrenç domuzlar gerçekten de bana; içinde yaşayamayacağım ve ölemeyeceğim korkunç bir anıtkabir dikmemi öneriyorlar."*

Julius'un Ethel'e mektubu: - *"Sevgilim, seni gördüğümden beri sanki çok uzun bir zaman geçmiş gibi geliyor. Her şey çok garip ve uzak. Ve bir kez daha sevgilim, bil ki, seni tüm varlığımın her zerresiyle seviyorum. Sana duyduğum duygu derin ve fevkalade güzel ve senden ayrı olmak benim için en büyük özveri."* Ethel ve Julius'un basın açıklamalarından: -*"Genciz ve ölmek istemiyoruz. Fakat, yaşamak uğruna bizden istenen bedeli kabul etmeyeceğiz."*

İdam kararının kesinleşen tarihinden sonra Ethel'in, Julius'a mektubu: -*"Sevgili Julius, ölüm cezasını bilmek ve bu konuda bazen kaygılanmamak mümkün değil. Fakat herşey insanın buna nasıl baktığına bağlı. Bir otonun bizi ezip öldürebileceğini biliyoruz. Fakat bu, sürekli araba kazası korkusuyla yaşamamız anlamına gelmez. Bizim durumumuza böyle bakıyorum, olgunlaşmamış da olsa bu konudaki düşüncelerimi seninle paylaşmak istedim. Seni seviyorum."*

Onlar katledildiklerinde çocuklarından büyüğü dokuz, küçüğü yedi yaşındaydı. Çocuklarına şöyle söylüyorlar - *"Başlangıçta çok üzüleceksiniz ancak sonunda siz de yaşamın yaşanmaya değer olduğuna inanmak zorundasınız. Sizi bağrımıza basıyor ve hararetle öpüyoruz."*

Ethel ve Julius iki erdemli insan. Birbirlerine karşı duydukları sevgiyle yaşama duydukları sevgi iç içe geçmiş. Onlar "genellikle" dostluk kuramayan kadın ve erkeğin anlayışını aşarak insan olmanın derinliğini yaşıyorlar. Ethel ve Julius birbirlerini bilerek ve isteyerek seçmişlerdi yaşam yolculuğunda. Çocuklarına yazdıkları mektup daha uzun, ancak oradan alınan birkaç cümle bile onların anne-baba, çocuk ilişkisine nasıl baktıklarını anlatıyor. Çocukların yaşları çok küçük olmasına karşın, Ethel ve Julius'un onlardan istedikleri şey büyük sorumluluk gerektiriyor. Kendi hayatlarına sahip çıkmaları isteniyor çocuklarından. Ethel, Julius ve çocuklar... Dördü bir bütünü oluştururken, tek tek kendi bütünlüklerini de koruyorlar. Ethel ve Julius çocuklarının yanında olabilseydi dostluk kurabilirler miydi?

Ailede Dostluk

Dostluk ilişkisinin kurulmasının çok zor olduğu bir birim var: Aile... Hugh La Follette adlı Amerikalı bir felsefecinin **Kişisel İlişkiler** adlı kitabında, biyolojik bağlarla, dostluk ilişkisini karşılaştırdığı bir bölüm var. Oradan bazı bölümleri aktarmak istiyorum.

Bazı yakın ilişkiler karşılıklı olmaz. Ana-babalar gönüllü olarak bir çocuk istemişlerdir ama "bu çocuğu değil" Çocuğun nasıl biri olacağını doğmadan önce bilemezler ve dolayısıyla onun "kim olduğuna" ilişkin hiçbir bilgimiz olmamasına karşın onu

isteriz. Ana-babalar çocuklarını, şu ya da bu özelliklere sahip olduğundan değil, kendi çocukları olduğu için severler. Bir caninin ya da bir işkencecinin anne-babası, onun yaptığı korkunç şeylere rağmen çocuklarını severler. Sevgileri onun "karakter" özelliğinden değil, onunla olan "kan bağlarından" kaynaklanır. Anne-baba çocuk ilişkisinde çocuk, dünyaya gelmeden önce o anne-babayı seçme hakkına sahip olmadığından ilişki daha baştan karşılıksızdır. Çocuğun yapacağı şey ne olursa olsun, aralarındaki kan bağından dolayı varolan sevgi sabittir, organizmanın kendisine duyulan sevgidir. Anne-baba vermeye, çocuk da almaya koşullandırılmıştır; bu nedenle bağımlı bir ilişkidir. Toplumsal baskılar, gelenekler, tabular ve anne-babanın konumu çocukla olan ilişkilerinde duygu ve düşünce rahatlığını engeller, birbirlerine yeterince "açık" davranamazlar.

Dostluk ilişkisi bağımsız bir ilişkidir. Karşılıklıdır. Dostlarımız neyseler onları "o" olarak seçeriz. Karşılıklı ilişkiye dayanır ve bilinçli bir seçimdir. Dostumuzu bildiğimiz özelliklerinden dolayı severiz, kendisi için severiz, kendimiz için değil. Kayıtsız şartsız, sabit bir ilişki değildir. Dostlarımız, görür, eleştirir, yetişip olgunlaşmamızı sağlar, yönlendirir verimli bir yakınlıktır. Her koşulda sevmek gibi bir sabitlik taşımaz. Bir dostumuzu tüm olumsuzluklarına karşın seviyorsak ancak olumsuzlukları dönüştürmek için gösterdiğimiz çabalara karşın değişmiyorsa, dönüşmüyorsa ve biz onu hâlâ seviyorsak, bu onun "karakterini" değil sadece "varlığını" sevdiğimiz anlamına gelir. Dostluk gelişmeye, geliştirmeye açık bir ilişkidir. Toplumsal baskılara, geleneklere, sınırlamalara karşın dostumuzla duygu ve düşüncelerimizi paylaşabilme rahatlığını ve güvenini yaşarız. Dost ilişkisinde birinden diğerine, görünen "doğrudan" bir yarar ve beklenti olmadığında, güvensizlik yaşanmaz. Dostluk ilişkisi beklenti ve yarar üzerine kurulamaz ancak bu yakınlıktan doğacak çeşitli yararlar doğacaktır, bu ilişkinin sonucundandır. Ailedeki gibi mülkiyet duygusu taşımaz. Hugh La Follette, bağımlılık nedeni ne olursa olsun, bağımlı ve sınırları olan ilişkilerin dostluk ilişkisini yaratamayacağını söylüyor. Dostluk ilişkisini yaratan nedenin "karakter" özellikleri olduğunu vurguluyor.

Sosyal psikologların yaptığı bir araştırmaya göre; az dostu olan insanlar bademcik iltihabı ve kansere karşı daha duyarlıdır. Dostluk kurmakta başarısız olan insanların, dişlerinin daha sağlıksız olduğu ve ciddi hastalıklara daha çok yakalandıkları ortaya çıkmıştır. Bazı araştırmacılar dostluğa ilişkin sorunlar ve bedenin virüslere karşı bağışıklık sisteminin çökmesi arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu öne sürmektedirler.

Düşünüyorum da yaşantımızda bu denli önemli bir yer tutan dostluk ilişkisini, bütün değersizliklerin değer olarak sunulduğu ve çoğunluğumuz tarafından kabullenildiği bir toplumla nasıl oluşturacağız bu derinlikli ilişkiyi?

"Emeğin insana yabancılaşması, mülkiyetin özel mülkiyet olarak belirginleşmesi ve giderek tek mülkiyet biçimi olarak ortaya çıkmasıyla, insan-mülkiyet ilişkisi bütünüyle tersine dönmüştür. Artık özel mülkiyet-fetişizm, insanlaşma sürecimizi sürdürmekten, yeteneklerimizi, duyularımızı geliştirmekten bizi alıkoyan önemli engel olmaya başlamıştır. Sonunda, bu sahip olma şartlanmasının doğrultusunda, ancak kullanabildiği, yediği, içtiği, giydiği şeyleri algılayabilen, yani "mülkü kadar bir bilinç" oluşturabilen bir insan türü oluşmaya başlamıştır." (Serol Teber)

Herkesin gözlerinin kör olduğu bir toplumda, gözleri gören birinin, gözleri oyularak topluma ayak uydurması sağlanır. Çoğunluğun "görme kavramı" üzerine bir bilgisi yoksa "körlük" en sağlıklı yoldur. Dr. Erich Fromm, **Sağlıklı Toplum** adlı kitabında şunları yazıyor: (Kitlesel Çılgınlık) *"Milyonlarca insanın aynı kötülükleri paylaşması o kötülükleri erdeme çevirmez, birçok yanlışı paylaşması o yanlışı doğru yapmaz, milyonlarca insanın aynı akıl hastalıklarını yaşaması da o insanları akılca sağlıklı bir duruma getirmez."*

Tüm Çağların En Etkileyici Dostluğu

Dr. Erich Fromm, yaşadığımız çağda insanların neden insanca ilişkiler kuramadığını toplumlar ve psikolojik saptamalar yaparak açıyor. Onun anlatımlarına geçmeden önce, Karl Marx'ın **Ulusal Ekonomi ve Felsefe** adlı (1844) ilk yazılarından bir alıntı aktarmak istiyorum.

"Para... Gerçekte insanca ve doğal olan güçleri salt soyut fikirlere, bu yüzden kötülüklere dönüştürür. Öte yandan gerçek kötülükleri ve düşleri, yalnızca bireyin imgeleminde yaşayan güçleri de gerçek düşlere dönüştürür. Dürüstlüğü kötülüğe, kötülüğü erdeme, köleyi efendiye, efendiyi köleye, bilgisizliği akıllılığa, akıllılığı bilgisizliğe dönüştürür. Kendisine yüreklilik satın alabilen kişi korkak da olsa yürekli olup çıkar. Buna karşın; insanın insan olması, dünyayla ilişkisinin de insanca olması halinde; sevginin karşılığı sadece sevgi, güvenin karşılığı güven olacaktır. Sanatın tadına varmak istiyorsanız, sanattan anlayacak biçimde eğitilmiş olmanız gerekir. Başkaları üzerinde etkili olmak istiyorsanız; gerçekten canlılık aşılayıcı, geliştirici bir etkiniz olmalı. İnsanlarla, doğayla aranızdaki ilişkilerden her biri, istencinizle saptadığınız amaca uygun gerçek, bireysel yaşamınızın belli bir dışavurumu

olmalıdır. Sevgi uyandırmadan seviyorsanız, sevginiz o durumuyla sevgi yaratamıyorsa, seven bir insan olarak canlılığınızın dışa vurmasıyla kendinizi sevilen bir insan yapamıyorsanız, sevginiz güçsüzdür bir talihsizliktir."

Marx, kendi yaşamında ve mücadelesinde, toplumsal ve bireysel ilişkilerinde tam da anlatımlarına denk düşen ilişkiler yaşamıştır. Marx ve Engels, Arıstoteles'in önerdiği "Yurttaş dostluğu"na örnek oluşturacak bir ilişki yaşamışlardır. Yaklaşık kırk yıl süren dostlukları Marx'ın ölümünden sonra da sürmüştür. Dostluğu yaratan şey insani değerlerse ölüm dostluğu yok edebilir mi? Engels, üzerinde on yıl çalıştığı, Marx'ın **Kapital** adlı yapıtı üzerine şunları söylüyor:- *"Ne de olsa, bu kitabın üzerinde çalışmaya devam edeceğim, çünkü bu kitap, ona, kendisinin yarattığı ve başka insanların Mohr (Marx esmer tenli olduğundan, Engels ona; zenci, Mağripli anlamına gelen bir lakap takıyor. Engels'in lakabı da General) için dikebileceği anıtlardan daha görkemli bir anıt dikecektir. Cumartesi günü iki yıl doluyor. Hiç çekinmeden söyleyebilirim ki, kitabıyla uğraştıkça, sanki yaşamdaymış gibi ona bağlı kalmaya devam ediyorum."*

Lenin, Engels'in bu çalışmaları üzerine şunları yazıyor: *"Dostunun anısına öyle bir anıt dikti ki, hiç de hedeflemediği halde, kendi adı da silinmezcesine o anıta kazıldı."*

Marx ve Engels'in dostlukları düşünce ilkesine dayalıydı. Daha iyi bir dünya kurulacağına inanıyorlardı; insanın, işçi sınıfının, sınıfsız bir toplum kuracağı inancına ve bilincine dayanıyordu dostlukları. Onların dostlukları üzerine Lenin şunları söylüyor: -*"Antik efsanelerde dostluğu anlatan etkileyici örnekler vardır. Avrupa proletaryası kendi biliminin; aralarındaki ilişki tüm çağların en etkileyici dostluk söylencelerini gölgede bırakan iki bilge ve savaşçı tarafından kurulduğunu söyleyebilir."*

Marx ve Engels, çalışmalarından dolayı aynı yerlerde bulunamıyorlar, bu nedenle sürekli mektuplaşıyorlar; Engels'in Marx'a yazdığı "altıyüz" mektup var. Marx ve Engels'in dostlukları ailelerini de kapsıyordu. Marx ve ailesi yaşamları boyunca yoksulluk çekmişlerdir; Engels Marx'a bu konuda bütün yaşamı boyunca yardımcı olmuştur. Engels'in mektubundan bir bölüm:- *"Sevgili mohr, tüm borçlarını ödemek için ne kadar paraya gereksinimin var. Yıllık ihtiyaçların; hastalık ve önceden bilinemeyecek başka şeyler için ne kadar gerekli? Senden rica ediyorum yanıtında her şeyi "gerçekten" olduğu gibi göster ki ben de buna bağlı davranayım."*

Hastalık nedeniyle Marx'ın oğlu öldüğünde Engels'e şunları yazıyor: *"Bugünlerde yaşadığım korkunç acıların arasında seni ve senin dostluğunu düşünmek, bir de ikimizin bu dünyada aklı başında bir şeyler yapacağımız umudu beni ayakta tuttu.*

Marx'ın ölümünden sonra, onların yaptıkları ve yaşamlarını adadıkları ortak çalışmalarına, birçok yerden saldırılar geldiği gibi, dostluklarına yönelik saldırılar da ardı arkası kesilmeden sürüyordu. Çalışmaları ortak yürüttüğümüz halde neden sen ikinci plandasın? Neden Marx'ın adı ve yaptıkları öne çıkartılıyor? gibi sorulara Engels şu yanıtı veriyor: *"Müsaadenizle burada kendimle ilgili bir açıklama yapacağım. Son sıralarda, bu nazariyenin hazırlanmasındaki payım üstüne çok şey söylendi. Bu bakımdan, bu meseleyi kapatmak için, burada birkaç söz söylemek zorunda kalacağım. Marx'la beraber 40 yıllık çalışmamız süresince ve bundan önce, özellikle nazariyenin gelişmesinde benim de bir payım olduğunu inkar edemem. Ama, temel, yönetici fikirlerin çoğu ve özellikle ekonomi ve tarih alanında bunların açık ve kesin formülleştirilmesi Marx'ın işidir. Benim getirdiklerimi -olsa olsa birkaç özel kol hariç- Marx da yapabilirdi. Ama, Marx'ın yaptığını ben yapamazdım. Marx, hepimizi aşıyordu. Daha uzağı hepimizden daha geniş ve daha çabuk görüyordu. Marx bir dehaydı. Bizler, olsa olsa kabiliyetleriz. Onsuz nazariye bu hale gelmezdi. Demek ki haklı olarak onun adını taşıyor."*

Marx ve Engels'in dostluğu iki insanın arasında yaşanan hoş bir duygusallık olmaktan öte, onları da aşarak, insandan yana olan herkese ulaşan bir yaşam biçimi, düşünceyi ve eylemi birleştiren bir felsefeydi.

Binlerce Yalnızlık

Erich Fromm sevme eylemini gerçekleştirememeyişimizi; üretim süreçlerindeki, toplumsal ilişkilerimizdeki yabancılaşmaya, bizim, nesnelerle ve insanlarla en sonunda da kendimizle yabancılaşmaya bağlıyor. Üretim süreçlerindeki yabancılaşmadan bir örnek:

"Sanayideki kişi, atomsal ezgiye ayak uyduran verimli bir atom olup çıkar. Yerin tam burası, şöyle oturacaksın, kolların "y" yarıçaplı bir çemberde "x" inçlik bir hareket yapacak ve bu hareketin süresi 1 dakika olacaktır." (J.J. Gillespie **Sanayide Serbest Anlatım,** 1948)

Planlamacılar, küçük hareket uzmanları, teknik yöneticiler işçiyi düşünme, bağımsız biçimde hareket etme hakkından yoksun bıraktıkça, iş giderek daha mekanik ve düşünmeden yapılan bir eylem olup çıkıyor. Yaşam yadsınıyor; denetleme gereksinmesi, yaratıcılık, merak duygusu, bağımsız düşünebilme yeteneği engelleniyor; kaçınılmaz sonuç, işçinin ya bundan kaçması ya da buna karşı

direnişe geçmesi, uyuşukluk ya da yıkıcılıktır, ruhsal gerilemedir.

Üretim ilişkilerinde birer robot gibi davranmaya zorlanan, meraksız, ilgisiz, soru sormayan ve düşünmeyen canlılar olarak artık çevremizdeki hiçbir şeye içtenlikli bir ilgi gösteremez hale geliriz.

"Günlük yaşamımızda bir nesneler dünyası içinde yaşarız, telefon, televizyon, fax, buzdolabı, araba vb... Bu karışık makineler, ilkel kültürden gelen bir insana ne kadar yabancıysa bizim için de o denli gizemli ve yabancıdırlar. Bu makinelerin nasıl kullanılacağını, hangi düğmeye basılacağını biliriz ama hangi ilkeye göre işlediklerini, kimler tarafından bulunduğunu, hangi emek süreçlerinden geçtiğini bilmeyiz. Diyelim ki bunlar karmaşık makineler, fakat günlük yaşamda kullandığımız ve karışık olmayan, ekmek, kumaş, masa, kalem vb. şeylere de o denli yabancıyız. Onlarla tek ilişkimiz nasıl "tüketeceğimizi" bilmektir. Bugünkü yaşantıda amaç almak ve yutmak'tır. Sadece sanayide değil, diğer bütün iş kollarında da amaç; kurgulanmış biçimde üretmek, tüketmeye yöneltilmiş bir üretmedir. Kapitalist üretim ilişkileri sonucu insanın kendisi de metaya dönüşmüştür. Yaşam enerjisini; kişilik pazarında kendi konumunu ve durumunu dikkate alarak, en yüksek kârı elde etmesi gereken bir yatırım olarak algılar. Kendine, doğaya ve insanlara yabancılaşmıştır. Temel amacı; becerilerini, bilgilerini, kendini yani kişilik paketini onun gibi adil ve kârlı bir alışveriş yapma amacını güden başkalarına kârlı bir biçimde pazarlamaktır. Yaşamın "ilerlemekten" (daha çok şey satın alabilir hale gelmek) başka bir hedefi, "adil alışverişten" başka bir ilkesi, "tüketmekten" başka bir doyum kaynağı yoktur. Kapitalizm tam da böyle insanlara ihtiyaç duyar: Eşitlik adı altında, bireyselliği kaybedilmiş uyumlu robotlar topluluğu. Aynı işlerde çalışan, aynı gazeeleri okuyan, aynı eğlencelere katılan, aynı duyguları yaşayan, aynı görüşleri dile getiren, aynı markaları kullanan, özelliklerini yitirmiş insan topluluğu. Bu insanlar uyumlu bir kütle yığını halindedirler; her biri diğerinin aynı olan, aynı komutlara boyun eğen, fakat her biri, kendi arzularına göre hareket ettiğine inanan bir topluluk. Kendini hiçbir otoriteye, ilkeye veya bilince bağlı hissetmeyen, "özgür ve bağımsız" olduğuna inanan, buna karşın emir almaya, bekleneni yapmaya, sosyal makineye sürtüşmesiz uymaya; iyi iş çıkarmanın, çalışmanın, ilerlemenin, hareket halinde olmanın dışında bir amaç olmaksızın güdülenmeye hazırdırlar. Bu tipteki insanlar ticari birer metaya dönüşmüştür. Herkesi ve her şeyi yatırım olarak algılarlar. Kişiliğimiz değiş-tokuşa, almaya-satmaya uyarlanmıştır. Maddi şeyler kadar manevi şeyler de tüketim nesnesi olmuştur."

Tüketim nesnesi haline gelen her şey ilişkilerimizi de böyle yaşamamıza yol açar. Bir kadın ve erkeğin evliliği, toplumun ve ailelerin de "yardımıyla" nasıl daha karlı bir yatırıma dönüştürülebilir sorusu üzerinde kurulmaya çalışılır. Kadın, erkeğe kendini "namus" anlamında ispatlayacaktır. İyi yemek yapmak, hamarat olmak, hizmette kusur etmemek, doğurgan olmak vb. şeyler kadından tartışmasız beklenen şeylerdir. Bunların karşılığında erkeğin de iyi bir işinin olması, evinin olması, gelirinin yüksek olması mümkünse çok da iyi olur, arabasının olması, yemek odası, çamaşır makinesi vb. şeyleri, kadının getireceği şeylere karşılık olarak var etmesi gerekir. Birbirlerini istemenin dışında, birbirlerinden istedikleri o kadar çok şey vardır ki, çoğu zaman bunların altında ezilirler. Bunların üzerine kurulan bir evlilikte aşkın ve dostluğun dışında her şey yaşanmaya hazırdır. Evlilik ilişkisi öncesi yaşanan almak ve vermek ilişkisi, yaşanan cinsel ilişkiyi de "verme"nin ötesine götüremez.

"Bir insan topluluğunda herkesin diğer herkese yakın olmaya çalışmasına karşın, gerçek anlamda yakınlaşamaz. Bu yalnızlık derin bir kaygı, güvensizlik, huzursuzluk, mutsuzluk, suçluluk duygusu, değersizlik, can sıkıntısı, kendine saygısızlık gibi insanı gerileticı ve üretimden alıkoyucu duyguların içine iter. İnsanlar bu eksik kalıştan ve yabancılaşma duygusundan kurtulabilmek için bilinçsizce tüketime yönelerek kendilerini varetmeye çalışırlar. Soluk alamayan bir insanın paniğiyle; barlara ve eğlence yerlerine, sürekli alışverişe, kitapçılara, mağazalara, konserlere, maçlara, uyuşturuculara koşarlar." İnsana acı veren bu yalnızlığı, 1999 yılının son akşamında Taksim meydanında gözlemlediğimde içimde tuhaf bir boşluk oluştu. Kendi eğlencelerini yaratamamış ve yalnızlığın en üst noktasına gelmiş insanlarımız ağır ağır devinen ama bir ıslıkla harekete geçmeye hazır, amaçsız bir topluluk halinde, nereye gittiklerini bilmeden yürüyorlardı. Bir yerde bir hareketlenme olsa da oraya koşsak diye düşünen, gözlerinde ne aradığını bilmeyen bir ifadeyle yürüyen "Binlerce yalnızlık" doldurmuştu İstiklal Caddesi'ni. Işıkları, ıslıkları, içkileri ve şapkalarıyla; sadece yanyana oldukları için kalabalık olduklarını düşünen bu insanlar mutlu olmak, bağırmak, rahatlamak, gülmek istiyorlardı ama, gülümseme yüzlerine bir türlü yayılamıyor, geniş bir içtenliğin ifadesini veremeden dudaklarının ucunda ve kasılmış bir biçimde kalıyordu.

"Bu ilişkilerin ve tüketimin içindeki insan yaşamak istediği ama yaşayamadığı herşeyi bir tapınmaya dönüştürerek, kendinden geçercesine yaşar."

Kendi dostluklarını, arkadaşlıklarını, aşklarını

yaratamayan insanlar, şarkı sözlerindeki aşklarla ve şarkıları söyleyen şarkıcılarla kendilerinden geçerler. Yaratılamamış bir aşkın yarattığı derin acıyla, konserlerde ağlama krizlerine girerler, kendilerini keserler, bayılırlar, intiharlara gidecek kadar kendilerinden uzaklaşırlar.

"Bu soyutlaştırılmış ve yabancılaştırılmış sevgi ve ilgiler bombardımanı altında kalan insanlar için, bütün bu anlattıklarım; kendi aşklarını, tutkularını, dostluklarını yitirmiş olmanın acısını bastıran bir ağrı kesici olarak kullanılır. Yaşanmamış bir yaşamın sonucunda ortaya yıkıcılık çıkar. Üretemeyen (kendini) insan tüketir, yapamayan insan yıkar, sevemeyen insan nefret duyar."

E. Fromm, sevme eylemini gerçekleştirebilmemiz için insan olma bilincimizin ve sorumluluğumuzun olması gerektiğinden söz ediyor. *"İnsan, yaratma eyleminde bulunarak varoluşundaki rastlantısallık ve edilgenlik durumunu aşar; kendisini amaçlılık ve özgürlük alanına çeker. Maddi üretimi aşarak; sanata, felsefeye, resime, edebiyata ve daha birçok şeye yönelir. İnsan kendini üretecek şeylere yöneldiğinde hareket eder, ilgilidir, dikkatlidir, sorumluluk duyar ve bu yaratma sürecinde sevgiyi yaşar. Eğer yaratmaya yönelmiyorsa sevemiyor demektir. Üretim süreçlerinde yaptığı her şey kendini ve insanları tanımasını sağlar, tanıdıkça sever, emek verir. Sevmek aşma eylemidir. İnsanın kendi iç etkinliklerini tam olarak dışarıya dökebilmesi, kaynaşması, paylaşması bir üretim ve sevgi ilişkisi doğurur. İnsanın öteki insanlarla, kendisiyle ve doğayla kendisi arasında kurduğu bu etkin ve yaratıcı eylem içerisinde oluşabillr sevme eylemi. Sevgi, sevgi üreten bir güçtür ve kişilik gelişimine bağlıdır. Üretken yönelimde olan kişi; bağımlılığını, narsist duygularını, her şeye hakim olma isteğini ve başkalarını sömürme duygularını aşmanın zorunluluğunu bilen ve buna yönelik eylemlerde bulunan kişidir. Üretken bir yönelime ulaşma yönünde kişiliğinin tamamını aktif olarak geliştirmeye çalışmadığı sürece sevgi arayışları boşuna olacaktır."*

İçimde Bir Yanardağ: DOSTLUK!..

Yaralanmış kanatlarıyla umutsuzca uçmaya çalışan, sağa sola savrulan bir kuş! Uçma denemelerine çaresizlik, umutsuzluk ve hüzün karışıyor. Bir an vazgeçiyor, karanlıklara bırakıyor düşlerini. Uçması mı gerekiyor? Çırpınan kanatlarına kalbinin çırpıntıları eşlik ediyor. Neden uçması gerekiyor, sürüye katılmak için mi? Yoksa, sonsuz maviliklerin içinde kaybolmak için mi? Neden, neden? Nedenlerini bulamadığı bir sürü soru var kafasının içinde, sonsuz karanlıklara çarpıp dönen cevapsızlıklar. Varoluşunun anlamını kavrayamıyor. Belki de hiçbir amacı yok varoluşunun; o olmasa, o uçmasa, karışmasa maviliklere ne değişir ki? Sonsuz bir uykunun derinliğine bırakmak istiyor kendini, uyumak uyanmamacasına uyumak... Ve kapatıyor gözlerini. Kulaklarına çırpınan kanat sesleri, bağırışlar, anlamlandıramadığı bir takım sesler geliyor. Birden, bugüne kadar hep kendi sesini duyduğunu, kendi içinde yaşadığını, şimdi duyduğu bu seslere kulaklarını kapattığını, kabuğunda saklandığını fark ediyor. Belki de bu yüzden uçmayı başaramadığını düşünüyor. Başka seslere, başka renklere, kokulara, hayatlara, dünyaya karışamadığı için uçamıyor. Gözlerini açıyor, çevresinde onun gibi umutsuzca çırpınan kanatlara takılıyor gözleri. Bugüne dek yalnızca kendi kanatlarımın acısını hissediyordum, ya diğerleri? Kafasını yukarı kaldırdığında, bütün zorlukları göze alıp da uçmayı başaranları görüyor. İçindeki ateşin sıcaklığını hissediyor, kanatlarının acısını ilk kez unutuyor hissettiği ateş bütün bedenini sarıyor. Onu o yapan şeyleri gerçekleştiremediği sürece uçamayacağını anlıyor. Ve bütün gücünü toplayarak kanat çırpıyor arayışlara.

İnsani olmayan bütün ilişkilere insanca bir seçenektir dostluk. İnsan ilişkisinin en gelişmiş biçimidir. Düşlediğimiz, özlemini çektiğimiz, yaratmak adına mücadele ettiğimiz; güzel, paylaşımcı, üretken, insanlıklı bir dünyanın kişilerdeki görüntüsüdür. Aşklarımızda yakalayamadığımız yaratıcılığımızın yaşanma alanıdır. Aşkı ve dostluğu birarada düşünüyorum, ikisini bir araya getirmekte ne kadar çok zorlanıyoruz. Kaçıp duruyorlar birbirlerinden, biri varken diğeri yok. Dostlukta mülkiyet yok, "yalnız benimsin" zorlaması yok, engelleme yok, gizlilik yok; sonsuz bir açıklık var, güven var, birbirini gellştirme uyanık tutma var. Aşk bizi uyutuyor mu? Aşk, ah! Vazgeçemediğimiz fırtınalı denizimiz. Aşk! Her defasında yanıla yanıla yaşadığımız, uslanmadığımız deliliğimiz. Dostluk, yanılgıların içinden çıkmamızı sağlayan, kendimizi tanımamıza yol açan bir ilişki. Dostluk paylaşımı, emeği, üretkenliği ve aşkı da içine alıyor ve anlamlandırıyor bizi. Dostluk insanca bir ilişkidir, insanlaştıran bir ilişkidir. Dostluk; içgüdüsel, etkilenmelere dayanan, yalnızca duygusal bir ilişki değildir, bilinçli bir eylemdir, bilince ve kişiliğin gelişimine bağlıdır. Yalnızca etkilenmeyle başlayan bir ilişkiye, bilinci ve üretimi katıp kendimizi çoğaltabilirsek dostluk kurabiliriz. Aşktaki gibi bir kapılma halinde yaşanmaz, anlık değildir, yaşandıkça gelişen, paylaşmaktan hiç sıkılmadığımız uzun süreli bir ilişkidir, ilişkilerimizdeki geliştirici etkinliklerimize bağlıdır.

Aşkın bizi hayata bağlayan, coşkulandıran yanını bir süre sonra kıskançlıklara, baskılara, engellemelere dönüştürürüz. Aslında bir arada olması gereken bu ilişkileri birbirinden ayırarak, yaşarız ve aşk hayal kırıklıklarıyla sona erer. Dostlukta bizi biz yapan değerlere değer katılırken, aşkta; bizi biz yapan özellikler yok edilmeye çalışılır; kişilerden biri diğerinin parçası, bağımlısı olup çıkar. Biz kendimizi ne zaman insan hissederiz? Yaşamda bilinçli bir etkinliğin içinde bulunduğumuz, ürettiğimiz zaman. İnsan kendini geliştirdiği, bilinçlendiği zaman insandır. Aşkımızı neden bu kadar çabuk tüketiriz? Dostluk, cinsiyeti, organları aşan bir ilişkidir, "iktidar" kavgasının olmadığı karşılıklı bir etkinliktir. Aşkta ve cinsellikte yaşanan sahip olma, iktidar olma, birbirine karışıp tek renk haline gelme olumsuzluklarını aştığımızda yaşayabiliriz gerçek ilişkileri. Sen ve ben "biz" olurken, kendimize özgü olanları yok etmeyip geliştirdiğimiz zaman, aşkın doyulmaz tadını yakalayabiliriz. Dostluğu yüceltirken, aşkı, vazgeçemediğimiz aşkı küçümseriz çünkü gerçekleştiremeyiz. Dostluk, kendimize ve karşımızdakine yapılan bir yolculuktur, hiç bitmeyen. Bu yolculuğa çıkarken çok şeyi göze alırız. Aşkta da göze almalıyız bunu. Sahip olmak için değil; paylaşmak, üretmek için yola çıkmalıyız. O zaman aşkı yaratıcı bir alana dönüştürüp verimli kılabiliriz. Dostluk gibi bilinçli bir eylem olmalı aşk. Dostluk ve aşk içiçe geçmiş bir ilişkidir, birbirini dışlayan iki çelişki değil. Onların içindeki çelişkiler geliştiricidir, ilerleticidir. Yaşamın içinde insana ait olmayan bütün değersizlikleri görüp, bunların yerine değerlerimizi koyma mücadelesini yaşarken aştığımız her olumsuzluk dost-aşklara hazırlar kendini; bitmeyen, çoğalan bir yaratma coşkusu taşır yaşamımıza dostluğun aşkı, aşkın dostluğu!..

Yararlanılan Kaynaklar:

Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998.

Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1997

F.Engels, *Büro ile Barikat Arasında*, Çev. N. Kuğlinad Kuylin, Sol Yayınlar, Ankara, 1996.

Serol Teber, *Davranışlarımız Kökeni*, Sorun Yayınları, İstanbul, 1975.

Wilhelm Reich, *Gelecek Çağın Çocukları*, Çev. Bertan Onaran, Payet Yayınları, İstanbul, 1996.

Hugh La Follette, *Kişisel İlişkiler*, Çev. Ferma Alın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1995.

Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi*, Nebioğlu Yayınevli, İstanbul, (Tarihsiz).

Aristo, *Dostluk Hakkında*, Tercüme Dergisi, Yunan Özel Sayısı, MEB Yayınları, Ankara, 1945.

YERYÜZÜ GÜNCESİ

anımsa yüreğinin
gecikmiş yarasını
tadına bak kanının

ekşi ve kızıl
bir eriği dişler gibi
ulaşsın dudakların
özlediği acıya

geri adım atıyorsun korkuyla
karşındaki resim canlanınca
elleri uzanıyor renklerin
gırtlağını düğümlüyor
unutulmuş o türkü

korkma
anımsa eylemini yaranın
süzülüp geçiyor zaman
kapının altından sessizce
bir tarih daha ekle
yeryüzü güncesine

koşut iki doğrudan bakışıyor
yerin ve yüzünün kutlu yazgısı
buğdanı öğüt
fırınını yak
sürgüsünü çıkar kapının

hiç yoktan çıkan rüzgarın
savurduğu apak bulutun
güncesine eklediği
doyumsuz bir anıdır yaşamak

Süleyman S. KAZDAL

Amatör Tiyatrolar Çevresi (ATÇ) Yüksek Öğrenim Kurumlarında Tiyatro Üzerine Söyleşiler

ÜNİVERSİTE TİYATROLARI/1

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ OYUNCULARI (BÜO)

- Bize BÜO hakkında bilgi verebilir misiniz? BÜO kaç yılında kurulmuş? Şu ana kadar hangi oyunlar oynanmış?

Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları'nın geçmişi Robert Kolej akademisyenlerinden Dr. E. Bradlee Watson'ın 1919'da Hisar Players'ı kurmasına kadar uzanmaktadır. 1924 yılında Hisar Oyuncuları'nın öncülüğünde Robert College Players'ın faaliyete geçmesiyle Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları'nın da temeli atılmış oldu. Robert College Players ilk yıllarından itibaren yaptıkları sıradışı çalışmalarla dikkat çekmeyi başarmış. 1930 yılında orijinal dilinde oynadıkları Shakespeare'in *Venedik Taciri* oyunu Muhsin Ertuğrul'un övgülerini kazanmayı haketmiştir. 1950'lerde bazı önemli yazarlar ve oyunlar ilk kez sahnelenmiş; 1956'da Brecht'in *Cesaret Ana*'sı, 1957'de Beckett'in *Son*'u ve *Sözsüz Oyunu*'nun yanı sıra Adamov, Genet, Albee gibi çağdaş yazarlar ile birlikte ilginç Shakespeare yorumları sunulmuştur. Ayrıca 1957 yılında Robert College Players bir ilki gerçekleştirerek hazırlanan Moliere oyunları ile köylere turneler düzenlemiştir. 1960'larda şehir tiyatrolarının yeniden yapılanmasında, Robert Kolej'den yetişen oyuncuların büyük bir önemi var. Özellikle 1960 sonrası profesyonelliği seçen ünlü oyuncuların -bir kısmı salondaki fotoğraflarda görünüyorlar- önemli bir bölümü Robert Kolej kökenlidir. Beklan Algan, Engiz Cezzar, Genco Erkal, Meral Çetinkaya, Haldun Dormen, Refik Erduran, Göksel Kortay, Can Gürzap, Zeki Alasya Özdemir Nutku, Başar Sabuncu, Nur Sabuncu, Meral Taygun, Tunç Yalman, Cevat Çapan ve Oya Başak örnek olarak verilebilir.

- Peki, Robert Kolej Oyuncuları'ndan Boğaziçi Üniversitesi Oyuncularına geçiş nasıl oluyor?

1971'de, Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlemesiyle Robert Kolej Yüksekokulu Türk hükümetine devredilerek Boğaziçi Üniversitesi adını alıyor. O zaman RC Players Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları oluyor. 70'lerde çok önemli oyunlar oynanmış BÜO'da. Mesela 1975'te Peter Weiss'in *Marat Sade* adlı oyunu oynanmış, oldukça ses getirmiş, 1975'te Sermet Çağan'ın *Ayak Bacak Fabrikası* adlı oyunu oynanmış, Brecht'den *Jan Darc*'ı oynamışlar, *Arturo Ui'nin Engellenebilir Yükselişi*'ni ve *Beş Paralık İşler*'i. Özellikle 70'lerde Ferhat Boratav, Bülent Somay, Gürol Irzık, Meltem Ahıska'ların önderliğindeki bir kadro ortaya çıkmış. Bu dönem oynanan oyunlar şunlardır: *Şeyh Bedrettin Destanı,* Nazım Hikmet (1975), *Jeanne d'Arc Duruşması,* Brecht (1976), *Arturo Ui'nin Engellenebilir Yükselişi,* Brecht (1977), *Beş Paralık İşler,* Brecht (1977-78).

BÜO'da Brecht'li yıllar olarak adlandırılan bu dönemde grubun yapısında, daha çok çalışma tarzına ve dünya görüşüne ilişkin bir değişiklik oluyor. Yani daha sol eğilimli ve muhalif bir değişim. O dönemki siyasi hareketlenme tiyatro alanını da oldukça etkiliyor. Türkiye'de tiyatronun siyasallaşması dönemi 1960'ların ortasında başlıyor aslında. Ve bu gençlik içerisinde başlıyor. Ama gençlik bunu kendi üniversiteleri içerisinde planlamıyor. Mesela, Genç Oyuncular gibi siyasal tiyatro toplulukları, ya da isterseniz genç kesim içerisinde tiyatroyu canlandıran kesim diyelim, tiyatrolarını üniversitede yapmıyor. Üniversitelerde doğrudan siyasal bir hareket noktasına sahip tiyatro olması daha sonraki bir dönemde başlıyor. Tiyatroyu doğrudan yaşamının önemli bölgesine yerleştiren kesim 70'lerden sonra ortaya çıkıyor. Gerçi şimdilerde çok azaldı ama mesela 80 sonrasında belirli muhalif hareketlerin tiyatro toplulukları ya da muhalif hareketlerin hakim olduğu tiyatro toplulukları vardı. Buradaki kadrolaşmalar tiyatro topluluğu oluşturma yönünde bir kadrolaşmadan ziyade o harekete ilişkin bir kadrolaşmaydı. BÜO'da 70'lerde diğer üniversite topluluklarından farklı olarak başarılan buydu. Bir yandan siyasal bir hareket noktasının barındırılması, bir yandan da kadronun siyasal terimlerle değil

teatral terimlerle oluşturulması sağlandı. Ya da başka bir deyişle siyasetle kültür ya da tiyatro arasındaki sınırlar ortadan kaldırıldı. Tabii o dönem Türkiye'si çok farklı, çok hareketli, gelişmeleri o hareketlilik içerisinde değerlendirmek lazım. Yapısal olarak 1975 sonrası, siyasallaşma ve tiyatrocuLaşma arasındaki kurumsal farklılığın ortadan kalktığı ve tiyatronun kültürel bir muhalefet alanı olarak kurulduğu bir dönem. Tabii bu dönemlerden bugüne kalan kimse yok. Onun da ayrıca altını çizmek gerekiyor.

- Bu dönemden sonraki çalışmalar nasıl oluyor? 75'ten sonraki dönemde neler oluyor?

12 Eylül askeri darbesi giriyor araya. Ülke genelinde karanlık günler yaşanıyor. Bildiğimiz kadarıyla, 80'lere doğru çalışmalar kesintiye uğruyor. 1983'ten bu yana BÜO'da neler yapıldığına dair bir kronoloji var. 1980 sonrası faaliyetlerde görülen azalma çizgisi, 1983'ten itibaren yükselmeye başlamıştır. Yani 1983, BÜO için yeni bir başlangıç yılı olmuştur. BÜO'da 83'ten sonra yaşanan teatral canlanma ile birlikte *Bir Oyun Taslağı: Fantazya, Kafka, Kumpanyanın Belleği, Troilos ile Kressida ve Oyunlarla Yaşayanlar* gibi oyunlar sahnelenmiştir.

- 1983'ten sonraki değişimin nasıl gerçekleştiğinden bahsedebilir misiniz?

- Bizce, gerçek anlamdaki bir değişim esasen 1988'de gerçekleşiyor. Şu anda BGST'li tiyatrocular (Tiyatro Boğaziçi) ve BÜO'lular için belli bir başlangıç noktası 1988 oluyor. BÜO'nun bugünkü kuşağının 1983-88 arası dönemden devraldığı en önemli miras belki de tiyatro tarihinin en önemli uğrak noktalarına, tam da bu noktalarda eser vermiş tiyatro ustalarına yapılan pratik vurgudur. 83-84'ten itibaren BÜO'daki tiyatro sanatına dair anlayış, ağırlıklı olarak, sahnede rejiye geniş olanaklar tanıyan bir çalışma tarzını uygulayan birisi tarafından - Mehmet Açar tarafından- belirleyici bir tarzda formüle edilmiştir. Tiyatroda klasiklere yönelme ve çağdaş tiyatro ustalarının ne yapmak istediklerinin araştırılması BÜO'da her zaman altı çizilen noktalar olmuştur ve bu Mehmet Açar'dan miras alınmıştır. Türkiye'de tiyatro sanatının gerileme içinde olduğu bir dönemdeki bu gerileme henüz aşılabilmiş değildir. Mehmet Açar'ın BÜO'da yönetmen olarak yer almasını büyük bir şans olarak değerlendirmek gerekir. Tiyatro yapma biçiminde ondan ayrıldığımız yerde, onun BÜO içi tiyatro pratiğine getirdiği hem teorik hem sanatsal çeşitliliği unutmadık. Shakespeare ve Brecht gibi tiyatro ustalarıyla, Kafka düzeyinde bir yazarla tanışılması, onların sahne üstünde nasıl ele alınabileceklerine dair bir fikir edinilmesi -karşı çıkma ya da benimseme anlamında- BÜO'nun tiyatro pratiğini zenginleştirdi.

1988'den itibaren BÜO'da yeni bir dönem başlıyor. Bu dönemi belirleyen iki unsur var: teatral alanda örgütlenme ve kadrolaşma. Oyun çıkarıp dağılan bir anlayıştan oyun çıkarıp devam eden, hayatını tiyatro üzerinde temellendiren bir grup oluşturmaya başlıyorlar. 1988'de dönüşümü gerçekleştiren kadro o dönemdeki gruplarla ve Mehmet Açar'la dirsek temasında bulunuyor. Ve süreç içinde oyunlar çıkarmaya başlıyor. Eğitim çalışmaları, kuramsal çalışmalar ve uzun bir aradan sonra ilk defa yaz çalışmaları organize ediliyor. 88'deki yaz çalışmaları sonrasında bir kadro oyunu olarak Moliere'in *Zoraki Hekim*'i çıkarılıyor. 1988'de ilk defa Mimesis çıkıyor. Bu grup aslında kendini biraz Shakespeare ve Moliere'le eğitiyor. Başlangıç için klasiklere yöneliyorlar. Bu bizim şu andaki anlayışımızı da ifade eder. Yani sanatsal alanda sıçrama yaratmak isteyen bir amatör tiyatro grubunun muhakkak klasiklerle bir hesaplaşma süreci içine girmesi gerekir. BÜO'da da, Shakespeare ve Moliere'le bir çıkış yaşanmaya başlanıyor. *Macbeth* kitlesel bir oyun tarzını ifade ediyor. Bizim şu anda, kulübe yeni gelen üyelerle yaptığımız türden bir çalışma. *Zoraki Hekim* ise deneyselliğe açık, çekirdek bir kadro çalışması ile hazırlanan, ciddi anlamda tiyatro yapmak isteyenlerin rol aldığı dar kadrolu (10 kişilik) bir oyun. Mesela, şu anda BÜO'daki stilizasyon çalışmalarının temeli ilk defa *Zoraki Hekim*'de atılmıştır. *Macbeth*'te ise 30-40 kişilik bir oyuncu kadrosu sahneye çıkmıştır. Bu da *Zoraki Hekim*'den gelen bir çekirdek kadronun varlığı sayesindedir. Amatör bir tiyatro grubunun kitlesel prodüksiyonlara yönelebilmesi için sağlam bir çekirdek kadrosunun olması gerektiğini düşünüyoruz. *Zoraki Hekim* sonrasında, BÜO'da kitlesel bir kulüp çalışması anlayışı gelişmeye başlıyor. BÜO, yalnızca üniversite hayatı boyunca ya da bir yıl boyunca tiyatro yapmak isteyen insanlara da açık bir kulüp haline gelmeye başlıyor. Bu gelenek hâlâ devam etmektedir. Bir yanda tiyatro etkinliğini uzun süre devam ettirmek isteyenlerin oyunları bir yanda da kısa süreli tiyatro yapmak isteyenlerin de içinde bulunduğu kitlesel oyunlar vardır. Bu tip bir ikili kulüp stratejisi o dönemde şekillenmeye başlıyor.

1990'larla beraber BÜO'da, *Zoraki Hekim, Macbeth ve Eskicinin Tazesi* oyunlarından sonra kurgusunu ve metnini kadronun oluşturduğu özgün oyunlar dönemi başlıyor. İlk olarak 1990'da *İş Arayın İş* sergileniyor, 1997'de değişiklikler yaparak tekrar oynadığımız bir oyun.

Doğaçlamalardan çıkan ve sahne üstü-masabaşı çalışmalarının beraber yürütüldüğü bir oyun. Sonra *Düğün* var, dans tiyatrosu. *Düğün*'ün şöyle bir önemi var: ilk kez sanat yapan iki kulüp birara-

ya geliyor. Folklor Kulübü (BÜFK) ve Tiyatro kulübü. Birlikte sanatsal alanda bir alışveriş yapmak için *Düğün* projesine giriliyor. Düğün Lorca'nın *Kanlı Düğün*'ünden esinlenerek yapılıyor. Ama çok farklılaştırılarak, yerel danslar kullanılarak gerçekleştiriliyor. Kurgusu Ömer Faruk Kurhan tarafından yapılsa da ağırlıklı olarak sahne üstü çalışmalarıyla şekillenmiş bir oyundur. O gelenek daha sonra 1993'te *Galip Sokaklara Talip* ile devam ettiriliyor. Yine Folklor kulübüyle beraber yapılan bir çalışma. Daha sonra *Huzur Hastanesi* var. *Huzur Hastanesi* daha çok masa başı çalışması ağırlıklıdır. Önce masabaşında yazılmaya başlanmış daha sonra sahneye geçirilmiştir. Bu oyun da doğaçlamalardan çıkmıştır. Ondan sonra Lorca'dan *Eskicinin Tazesi* tekrar sergilenmiş. *Muhittin Bey* diye, sonradan iptal edilen bir oyun projesi var. Ondan önceki yaz çalışmasında Moliere'den *Cimri* çalışılıyor. O da iptal ediliyor.

- Oyunun iptal edilmesiyle herhangi bir kriz yaşanıyor mu? Mesela, en çok gözlemlediğimiz sorunlardan birisi oyun çıkaramayan grupların dağılması.

BÜO geçmişte attığı temellerin avantajını kullanarak oyunu iptal edebiliyor. Dolayısıyla kadroda bir dağılma ya da çözülme gerçekleşmiyor. Bilakis bir sonraki seneye bir atılımla çıkılıyor. Tıkandığını ve kendini tekrar etmeye başladığını hisseden bir kadronun aldığı yürekli bir karar... İptal edilen oyundan sonra bir özeleştiri sürecine giriliyor. Oyunun iptalinden sonraki dönemde -özellikle yaz çalışmaları sırasında- tıkanıklıkları aşmak için sıkı bir tempoda eğitim çalışmalarına geri dönülüyor. Vücut çalışmalarına çok büyük vurgu yapılıyor. Vücut çalışmalarında yeni denemeler yapılıyor. Mesela, kartal grubu, amut grubu ve köprü grubu olarak vücut eğitim setleri düzenleniyor. Bu deneyime ilişkin Mimesis 5'deki rapor yayınlanmıştır. Aslında *Kalyon Bar* ve *Galip Sokaklara Talip* bu çalışmaların da etkisiyle çıkıyor. Vücut çalışmasının sadece sahne çalışmasından önce yapılan bir ısınma çalışması olmadığı, çok önemli neticeler çıkarabilecek bir çalışma alanı olduğu düşünülüyor. *Muhittin Bey*'in iptalinden bir sene sonra (1993) üç oyun birden çıkıyor: *Kalyon Bar*, Folklor kulübüyle beraber hazırlanan *Galip Sokaklara Talip* ve yenilerle beraber hazırlanan Gyula Hay'ın *At* adlı oyunu. 1993-1994 BÜO için çok önemli bir senedir: Sanatsal atılım ve kadro genişlemesi. 1993 yazında bu çalışmalarda elde edilen deneyimler günümüze kadar aktarılmıştır. *At* BÜO için ufak da olsa bir dönüm noktasıdır. BÜO, *Macbeth* gibi kitlesel bir oyundan sonra ilk kez *At*'la birlikte yeniden bir genişleme eğilimine girer. *At* dönemi *Mutfaktakiler*'in reji grubunun ve şu anda BÜO'da çalışmaları yaptıran kadronun temelini oluşturur. *At*'ın oynandığı sene, BÜO'daki eski kuşak mezun olmaya yaklaşmıştı ve BÜO'da teatral bir açılımı sağlayacak yeni kuşaklara ihtiyaç vardı. *At*'la bu gerçekleştirildi. Böylesi bir genişleme Brecht'in *Aklayıcılar Kongresi*'de aynen devam etti.

Aklayıcılar Kongresi oyunu sonrası dönem artık büyük çoğunluğu mezun olan eski kuşak BÜO'luların, mezuniyet sonrası tiyatro yaşamlarına devam etmek için Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu ve Tiyatro Boğaziçi projesini hayata geçirmek için harekete geçtikleri dönem olmuştur, ilk kez 1994'te çıkartılan BÜO-BÜFK ortak prodüksiyonu *Galip Sokaklara Talip* adlı oyun böyle bir yapının ilk basamağı oldu. Öğrenci kesimini barındıran BÜO ve mezunlardan meydana gelen Tiyatro Boğaziçi'nden oluşan iki katmanlı yapı, karşılıklı kaynak ve birikim alışverişine dayalı bir ilişkiyi doğuracak şekilde formüle edildi, mezuniyet sonrası tiyatroya devam etmek isteyecek diğer BÜO'lularla bu yapının genişlemesi amaçlandı. Aynı sene kalabalık bir kulüp yapısı oluşmaya başladı. Fakat, kadrolaşma tecrübesi olmayan deneyimsiz bir kadronun teatral alanda ve kadro örgütlenmesi anlamında ciddi eksikliklerinin olduğu ortaya çıkmaya başladı.

1995'te *Varol Kanlıca'nın Önlenemez Düşüşü* oynandı. 1996'da *İş Ararım İş*'in reprodüksiyonu yapıldı. Eski oyuna yeni sahneler eklendi. 1995'de sene başında Bertolt Brecht'in *Kafkas Tebeşir Dairesi* adlı oyunu çıktı. 1998 bahar döneminde yine kendi oyunumuz olan *Mutfaktakiler* sergilendi. *Mutfaktakiler,* Tiyatro Boğaziçi ile birlikte hazırlanan bir proje. 1997-1998 senesinde kadroyu iki ayrı prodüksiyona hazırlık yapabilecek bir şekilde organize ettik. Çünkü, 40 kişilik kadronun aynı prodüksiyon içinde ikame edilmesi mümkün değildi. Bu yüzden de, kadronun bir kısmı *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nde, bir kısmı da kışın yenilerle oynanacak oyunun önhazırlık sürecinde çalışmaya başladı. Tiyatro Boğaziçi ile birlikte çalışıldı. *Kafkas Tebeşir Dairesi* çalışılırken, eski grubun sanatsal olarak gelişmesi amaçlanmıştı. Ama oyunun Brecht'in en zor oyunlarından biri olması, çok sayıda yeni oyuncunun varlığı bu hedeflere ulaşılmasında bir engel teşkil etti. Bir tiyatro topluluğu kalabalıklaşma eğilimine girdiğinde, birtakım şeyler bulanıklaşmaya başlar. Böyle bir durumda çalışmaları ayırabilmek gerekir. Bu yüzden ikili çalışma stratejisini hayata geçirebilmek gerekiyor. Hem yenileri ikame edebilmek hem de eskilerin sorumluluk alabilecek düzeyde gelişmesini sağlayacak kadro çalışması... BÜO'nun 1988 sonrası tarihinde bu iki eğilim arasında gelgitler var. Böyle bir denge ister istemez çalışmala-

rınızın düzeyini belirliyor. Şu hataya düşmemek lazım. Belli bir dönem iyi organize edilmiş bir şekilde kitlesel prodüksiyonlar çıkarıp, ertesi sene dağılma olasılığınız olabilir. Kitlesel oyunların ardından yapılması gereken, ciddi olarak tiyatro yapmak isteyenlerle de ayrı bir kadro çalışması yürütebilmektir. ODTÜ oyuncularının düştüğü en büyük sıkıntılardan birisi budur. Kendileri de bu sene şenliğe gittiğimizde söylediler. Şu sıkıntıyı yaşıyorlar: dönem dönem büyük prodüksiyonlar, başarılı oyunlar çıkarıyorlar, fakat sonra kalıcı bir kadrolaşma olmadığı için teatral alanda yakalanan bir ivme gelecek kuşaklara aktarılamıyor. Sonraki yıl veya yıllarda, o seneki oyundaki iyi oyuncuları, iyi yönetmenleri göremiyoruz bir daha. Bu eleştiriden ziyade, Türkiye'deki birçok amatör tiyatro grubunun karşı karşıya olduğu ciddi bir sorun. Her üniversite grubunun bu sorunu aşabilmek için bir şeyler yapabilme şansına sahip olduğunu düşünüyoruz. En azından çeşitli düzeylerde yapılabilir. Etkin bir tiyatro pratiği ya da uzun vadeli kadro oluşturabilmek için tek başına sahne üstünde iyi çalışmalar yapmak yetmiyor. Bu sorunu tiyatroyu da aşan bir boyutta bir bütün olarak algılamak gerekiyor: üniversiteli insanların hayata dair bakışı ve üretken bir kültürel kimlik. İyi bir kadroyla çok iyi oyunlar çıkarabilirsiniz. Sorun bu kadronun sürekliliğini sağlamak. Beş altı yıl üst üste iyi oyunlar çıkarmakla iş bitmiyor, bu insanların mezun olduktan sonra işi bıraktıkları yerden devam ettirecek insanları yetiştirmeleri gerekiyor. Bizce özgül koşul tanımaksızın her grubun yapması gereken budur. Koşullar sadece bunun nasıl yapılacağını etkiler. Üniversiteler genelinde öğrenci profiline bakarsak; derslerinden başka alanlara çok az zaman harcayan, bir an önce mezun olmaya çalışan bir kuşakla karşı karşıya olduğumuzu görürüz. On yıl öncesine göre çok farklı bir kuşak. Bu noktada Türkiye'de devlet politikalarının etkisi çok büyük. 80'lerin ortalarından beri Türkiye'de bir kriz durumu yaşanıyor ve bunun sonucu olarak devlet kendisine karşı muhalefet edebilecek bütün unsurlara karşı en sert politikaları uyguluyor ve üniversiteler de bundan nasiplerini alıyorlar. Sonuçta on yıl önce tiyatrocu olmak isteyenlerin sayısı çok daha fazla iken, şimdi oluşan bu atmosferin de etkisiyle öğrenciler derslerinden başka şeylerle ilgilenmek istemiyorlar.

- Biz kendimiz kadrolaşmayı kendi okulumuzda formüle ettik ve bunu da herkese öneririz diyorsunuz gibi bir şey anlıyoruz...

- Biz hem bir kitle kulübü olma hem de sanatsal açıdan belli bir seviyenin üzerinde eserler verip bunun devamlılığını sağlama konusunda önemli adımlar attık. Bu model Boğaziçi Üniversitesi'nde oluşturuldu, ancak başka yerlerde başka modeller oluşturulabilir. İktisat Sahnesi Mezunları başka bir şey yapıyor biz başka bir şey yapıyor olabiliriz. Önemli olan böyle bir dramaturjinin benimsenebilmesi. Bir tiyatro grubunun temel sanatsal politikası kültürü tabana yaymak olmalıdır. İnsanlar kulübe gelip bir sene sonra ayrılabilirler ama eğer kadronuz sağlamsa bu hiçbir sorun yaratmaz. İlerisi için o insanları iyi birer seyirci olarak yetiştirmiş olursunuz. Yine de burada dramaturjinizin sağlam olması gerekiyor. Kültürel hegemonyanın etkisi altındaki insanlarda çatlaklar oluşturabilmek; kadrolaşma burada devreye giriyor, zira kimse tek başına çatlak oluşturamaz. Bu ancak "ortamla" oluşturulabilecek bir şey. Hedef belli bir dramatürji etrafında belirli iş bölümleriyle bu ortamın sürekli kılınması. BÜO ve BGST için bir takım hedeflerden bahsederken, bunların hepsinin buradaki kadrolar içerisinde de tamamıyla yerleşmiş, egemen, herkes tarafından eş ölçüde anlaşılıp sahiplenilmiş olduğu söylenemez. Farklı eğilimler oluyor, ancak önemli olan baskın eğilimin ne olduğu. Kültürel bir muhalefetin örgütlendiği, tüketim toplumunu karşısına alan, bilimselliğin altını çizen bir ortamın sürekliliğini oluşturmak. Anti-entellektüelliğin karşısına böyle bir dramaturjiyi ön plana çıkaran bir ortam oluşturmak, BÜO ve BGST'de her zaman altı çizilen bir eğilim olmuştur.

- Eğitim çalışmalarını nasıl örgütlediğinize biraz değindiniz. Biraz daha açabilir misiniz? En azından BÜO bu dönemde nasıl çalışmalar yapıyor?

Eğitim çalışmalarında en temel hedefimiz oyuncuya belirli bir donanım kazandırmak. Bu da sadece sahne üstüne yönelik bir şey değil, entellektüel anlamda hayata dair bir bakış sağlamak. Ayrıca eğitim çalışmalarımız için senelerdir sabit olarak kullandığımız bir formülümüz yok. BÜO'nun içinden geçtiği dönemeçlerde eğitim çalışmaları da değişiklikler yaşamıştır. Mesela bu yaz yaptığımız eğitim çalışmalarında...

- Siz her yaz eğitim çalışmaları yapıyorsunuz, genelde sınavlar biter herkes evine gider. Sezon başında ancak bir araya gelinebilir. Ama sizde senelerdir sürdürülen ve bir gelenek haline getirilen yaz çalışmaları var.

Yaz çalışmalarının avantajı şu: tiyatroya daha fazla konsantre olabiliyorsunuz. Dersler olmuyor, okul atmosferi daha farklı oluyor, çalışmaları 13:00'den 21:00'e kadar yapabiliyorsunuz. Bu sayede yaz çalışmaları, insanlara hem sahne üstünde hem de entellektüel anlamda sıçramalar yapabilme imkanı sunuyor. Ayrıca grup olarak çeşitli deneysel çalışmalara daha fazla zaman ayırabiliyorsunuz.

(Sürecek)

ÖYKÜ

DİYAR

Saliha YADİGAR

Bir avcının öyküsüdür.

Kale kapısını aştığında başka bir dünyada buldu kendisini. Nesnelerin ters yüz edildiği bir dünyaydı bu ve onun için bulunmaz bir hazineydi:

Masanın üstü şeker kutularıyla doluydu. Büyük bahçenin girişinde at arabasına bağlı at, sakız çiğniyor, arada bir ona bakarak homur homur homurdanıyordu.

"Düldül olmalı," dedi içinden.

"Ama Düldül'ün hiçbir zaman bir at arabasına bağlanarak yürümeye tahammülü yoktur."

Homurdandığına göre sabrı tükenmek üzere.

Sonra büyük bir orkestranın içinde buldu kendini. Daha doğrusu, bir kemanlar ordusu. Birkaç melodinin arasında, notalara sürtünerek yürüdü. Yavaş yavaş.

İşte bir bahçe. Yaprakları altından, çiçekleri platinden. Örtünün arkasında gökgürültüsünü andıran bir ses.

- Bu karmaşa...

Duruyor ve susuyor şimdi.

- Ben böyle yapacağım.

Bıçakların arkasında duran adam. Parmaklarıyla Karagöz oynatarak ondan ne istiyor?

- Uzaklaşıyorum.

Ellerini alıp gidiyor. Geldiği yere.

Bir çaycı.

- Bozuk paran var mı?

Çaycının çirkin yüzüne oturtulmuş ağız yayılıyor, yitmeye yüz tutuyor.

Bir afiş sonra:

"Sayın Bilmemkim'e takdimimizdir. Filanca gün, filanca yer..."

Söz arasında bu afişin yalnızca ona hitap ettiğini ayrımsıyor. Korkunç gerçek.

- Her şey bunun için. Ben. Bir tüketici.

Sözcükler liflerine ayrıldı, çıplak bir varoluşa dönüştü her şey.

- Herşey.

Çayların demli, bahtın açık...

Bir dilekti. Dilek miydi? Hayal meyal anımsıyor.

Şimdi bu tepenin yamacında tezgâhını kurmuş, çay demliyor. Gelen geçen onu çevreleyen havanın, suyun "baht" olduğunda diretiyorlar.

- Kimim, kimim ben ve beni çevreleyen bu bahtın açıklığından ne zaman kurtulacağım?

Göz göze geldiği herkes gözlerini kırpıştırarak:

- Çayların çok güzel, diyor.

- Nasıl, nasıl yani?

- Demli.

- Ne yapıyorsun şimdi?

Bir arkadaşı. Telgraf göndermiş.

- Ne mi yapıyorum? Görüyorsan ya. Duymuşsundur. Çay demliyorum.

- Çay demlemek üzerine... Bir konferans verebilirsin, demişti arkadaşı.

Belli belirsiz gülümseyerek:

- Olabilir, demişti.

"Çay demlemeyi bir yaşam biçimi sanıyorlar," demişti içinden.

Komikti doğrusu. Komik de değil, dramatikti.

Oysa şimdi bir yamaçta oturmuş, çayın demlenmesini beklerken, yaşam biçiminden de öte bir şey olduğunu düşünüyor.

- Bir yazgının üzerine gidilebilir.

Okulda böyle demişlerdi.

- Benim yazgım bu, diyen çaycı çocuğa.

Şimdi soruyor, nasıl gideceksin yazgının üzerine?.. Bir dileğin yazgıya dönüşmesini önlemek için ipleri nereden koparacaksın?

- Durun, diyor müşterilere. Ya çay içmeyin, ya da buradan geçmeyin.

- Nasıl yani, dercesine yüzüne bakıyorlar.

Onlar ne bilir yazgının bu çayocağında birdenbire değişebilir hale geldiğini.

- Yazgı bu.

- Tamam peki, için ama ben gidiyorum.

- Yol kıyılarında "çaycı giremez" yazılı yerler var, diyor müşterilerden biri.

- Nasıl yerler?

- Lokantalar, kafeteryalar vs.

- Bu nasıl baht açıklığı, diyor çaycı.

- Baht, senin bildiğin gibi değil. O, bir ülkedir ve açıklığı yalnızca açık havada oluşundan ileri gelir.

- Demek öyle.

- Seni biliyoruz. O dilek ıskalamış.

İKİ SU DAMLACIĞI

O, denizleri getirebilir miyiz
diyor buraya
Ben, kent kurabiliriz, diyorum
bulutların oraya

O, nasıl olacak bu diyor
çok yalnızız
Ben, düşlerimiz var diyorum
dalarken... ıslık çaldığımız

O, kimse yokki diyor ayışığında
herkes apotların altında
Ben, sen varsın diyorum... ben
ayışığı göneniyor bununla

İki su damlacığı olup
düşüyoruz yollara

İsmet ALICI

- Olabilir.

- Çimen ıslaktır, diyor bir kadın. Fazlasıyla hem de.

Kadının gözlerine dalıp hiç de fena sayılmayacağı konusunda kendisiyle fikir birliğine varıyor.

- Islak, dedim evet, diyor kadın onu sarsarak.

- Biliyorum, diyor o. Ya sonra?

Kadın dönüp umutsuzluk içinde uzaklaşıyor.

- Bayan, diyor kadının arkasından telaşla.

Söylemek istediğiniz şeyi anladım.

Ama artık kadın onu duymuyor. Ne yazık!

Bir çayırda doğmuştu. Çimenlerin arasında. Koşarak büyümüştü. Bataklığın sarı otlarına ayak uydurarak.

- Sazlığa gel.

İsmi Ayşe ya da Zeynep. Önemsiz. Anımsadığı tek şey otların arasında bitmek tükenmek bilmeyen bir ıslaklık içinde dalgalanışlar.

Dinginlikti bu. Rüzgârın bir parçası olmaktı açıkçası. Kadınların ona kazandırdığı uçsuz bucaksız bir coşku yanılsaması...

Kadının peşinde aşılan yollar. Parıldayan çiçekler, sakız çiğneyen Düldül, çay demlenen yamaç unutuldu. Kulaklarında uğuldayan, otların arasında vınlayan sinekler. Rüzgârın bedenine çarparak yitmesi ve başını gökyüzüne kaldırdığında karşılaştığı hiçlik...

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

13 Şubat Pazar

Cuma gecesi, Felsefe Semineri'nden sonra, koştur koştur Ayfer Güleç Ataer'in resim sergisine gittik. Yeşim Çelik, Kuzey Çelik, Berrin Taş, bir de ben.

Ayfer Güleç Ataer'in resimlerine baktıkta şunu duyumsadım. Ayfer Güleç aydınlık bir yerde duruyor. Durduğu o aydınlık noktadan, karanlık dünyada sıkışan, çığlık çığlığa yaşayan insanı görüyor.

Düşünün, bu ülkenin bir ilinde... Batman'da eski vali Salih Şarman, bir ordu kuruyor, silah ithal ediyor. Bu ortaya çıktıkta dönemin yetkili kişileri de "Böyle bir şeyden haberimiz yok" diyor.

Hizbullah cinayetleri ortaya çıktıkta, islamcılar, "İslam barış dinidir" diye yazıp duruyorlar. İslam tarihindeki cinayetleri tek tek saymanın gereği yok. Hallac-ı Mansur'u, Suhreverdi'yi kim katletti.

Sıvas'ta insanları tekbirle yaktılar.

Bizler o zaman çığlık çığlık yaşarken, bütün bunların uydurma olduğunu söylüyordunuz.

Çığlık çığlığa yaşayan insan... Ayfer Güleç, işte bu insanı irdelemiş resimlerinde. Bu çığlık bugün duyulmuyor. Ama inanıyorum, insanın ta derinden gelen bu çığlığı bir gün duyulacak.

Şimdi şunu da söylemek gerekiyor. Sistemin kanlı dev çarkı, bütün insani değerleri yerlebir ediyor. Kanlı dev çarkın karşısında umarsız kalan birçok sanatçı, yağmurda saçak altına sığınanlar gibi kendi iç dünyalarına sığındılar. Tarihselliğini yitiren bilinç, ben'i iyiden iyiye insansızlaştırdı. "Ben" yağmurun dinmesini bekliyor. Yağmur dinmiyor. Bunun üstüne "ben" inim inim inliyor. Umutsuz... kötümser... yılgın. Kendini insandan koparan, dar bilincin darlaştırdığı "ben"in bu durumu, o sanatçıya garip bir zevk veriyor. Tıpkı çivili tahtanın üstünde yatan hint fakirleri gibi. Haydar Ergülen, bu tür sanatçıların tipik, canlı bir örneği. Sypos hiç olmazsa taşı tepeye çıkarıyordu. Haydar Ergülen tepenin yamacında, tabii taşın altında inildiyor.

Ayfer Güleç taşı parçalamış, tepeye yürüyor.

16 Şubat Çarşamba

Başkası için... başkası adına acı çekebilmek yetisini çok önemsiyorum. Kendi çevreme... sonra sokağa... sonra kente... sonra Türkiye'ye baktıkta bu yetinin ciddi bir biçimde dumura uğradığını duyumsuyorum.

İnsan kendi için, hadi diyeyim çok yakınları için acı çekiyor, ondan ötesi yok. Oysa, insanlaşmanın ötekine acı çekmekle başladığını söyleyebilirim.

Acı çekme derken, ille de ötekinin tatsız bir durumunun insanı etkilemesini düşünmüyorum. Sözgelimi, bugün Türkiye çok karışık, çok karmaşık durumda. Türkiye nice oyunlarla bu duruma getirildi. İnsanlarda acı çekme yetisi olsaydı Türkiye bu duruma getirilmezdi. Yalın bir örnek vereyim. Sıvas'ta Pir Sultan Abdal şenliği... Bu şenliği düzenleyenlerin... bu şenliğe katılanların hiçbir kötü amacı yoktu. Bir şenlikti... herkes biliyordu bunu. Ama n'oldu. Kışkırtılmış kişilerle önümüz kesildi, arkadaşlarımız yakıldı. Acıma yetisi olsaydı onlarda bu kumpası kurmazlardı bize.

Acıma yetisi olan insanın bilinci geniş olur. Varolanı mutlaklaştırmaz. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse, Yılmaz Güney. Çok gizliymiş, kimse bilmiyormuş gibi "katil" deyiverdiler Yılmaz Güney'e. Oysa, içimizden biri... belki ben... hiç ummadık bir zamanda birden katil olabiliriz. Bu yüzden sorma yetisi olan biri, bir şey söylemeden önce bilincini köşebucak tarar.

Bu ülkede suç işlememenin nedenleri var mı. Bu ülkede esrar içmemenin, alkol içmemenin nedenleri var mı. Şu Taksim'de yüzlerce barın yanında tekbir kitaplık yokken, cami diye ayağa kalkanlarda acıma yetisinden söz edilebilir mi.

Star sistemiyle yazar, şair, ressam olup, insani yaratıcılığın önünü kesenlerde acıma yetisi var mı.

Geçende bir şair geldi. Bir antoloji varmış. Bu antolojide herkesi almışlar. ama şairi almamışlar. Üzüntülüydü. "Siz eskiden bu tür haksızlıklarla uğraşırdınız. Şimdi siz de uğraşmıyorsunuz" dedi.

O konuşurken böyle antolojiler hazırlayan birini anımsadım. Şöyle konuşuyordu o, "Edebiyat dünyası kovboy dünyası değildir. Hak alma değildir," diyordu.

Yapıp ettiklerine nasıl da yakışıyordu bu söyledikleri. Hak alma duygusunu yitirmiş birine ne anlatılabilir.

Acıma yetisi, iyilik, yardım değildir. Acıma yetisi, insanı, insani olmayan düşüncelerden, davranışlardan korur. Hep ötekini düşünür acıma yetisi olan. Ama ötekiyle ilgili değildir. Öteki bunu bilmez bile. Bilmesine de gerek yoktur. Bilinmemesi de gerekir. Kızabilir bana. "Ben acınacak insan değilim" der. Oysa acı çekme yetisi birini küçültmek... birini

zavallı derkesine düşürmek değildir. Böylesi bir duyguda üstten bakmak vardır. Bu değil benim söylediğim.

Bir örnek vereyim derdimi anlatabilmek için. Pasternak'ın bir şiiri var İnsancıl'da. Şöyle, *"Güzel bir şey değil ünlenmek/ Bu, yücelik vermez kişiye/ Arşiv derlemeye yok gerek/ El yazması için titremeye// Yaratıcılık meyve verir/ Hem başarı değil yaygara/ Bir değeri yok, rezilliktir/ Sakız olmak herkesin ağzında"*

Acı yetisinin görkemli bir belirlenişi bu. Çünkü ünlenmek, bir başkasının önüne geçmektir. Herkesin ağzında sakız olmak için olmadık rezillikler yapan şairde, yazarda acı yetisi... acı çekme yetisi yoktur.

Peki, acı çekme yetisi nasıl kazanılır. İnsan olmakla. İnsan olmak, insanın, insanlaşma sürecini kavramakla mümkündür.

Düşünelim. İnsanlık ot toplama döneminde. Kimbilir kaç insan zehirlendi, kaç insan öldü o otun zehirli olduğunu anlayana kadar.

Bugün varoluşumuzun köklerinde nice acılar var. İşte bu acıları duyumsamakla insanlaşma sürecine girebiliriz.

18 Şubat Cuma

İslami gazetelerde okuyorum. Hizbulah tehlikeli bir kavram olmuş. Televizyonlar "şurda Hizbullah dendi" dedi mi, polis oraya baskın düzenliyormuş, kim var, kim yok alıp götürüyormuş. Tabii bu arada farsça, arapça kitaplara da el konuyormuş.

Tatsız bir durum.

Peki ama neden böyle oluyor bu. İslamcı yazarlar bunu hiç düşünmüyor.

İslamcı çevre, karşı düşünce mutlaka susturulmalıdır ilkesinden yola çıktı. Neydi karşı düşünce. Sosyalizm. Bu islamcılar, 6. Filo'ya karşı çıkan gençlerle bile çatıştı.

Düşünün, solcu gençler, emperyalizmin simgesi ABD'nin 6. Filo'sunun İstanbul'a gelmesini protesto edecek, bu islamcılar, satırla, sopayla solcu gençlere saldırıyor.

La Rus ansiklopedileri bile "rus" sözü var diye evlerden toplanırken, bu islamcılar, "daha daha daha" bastırıyordu.

Sonra n'oldu. Ülkücü-islamcı-devlet işbirliğiyle sol susturuldu Türkiye'de. Birçok solcu, açlığa, susuzluğa dayanamadı, şimdi sermayenin yanında iş yapıyor. Kimileri de vakıflarda panel düzenliyor. Sağlam kalanlar da yaralarını onarıyor... kendini toparlamaya çalışıyor.

Demokratik haklar mücadelesinde eskisi kadar etkili değil sol. 1970'lerde elini kolunu sallaya sallaya dolaşmazdı ABD Başkanı Clinton.

Bir zamanlar "sol" sözünü duydukta tarumar edilirdi orası. Şimdi Hizbullah dedikte aynı şey yapılıyor.

N'oldu şimdi. Yıllardır söylediğim bir kez daha doğrulandı. İslamcılara söylüyorum. Bana haksızlık yapılırken, ben etkisizleştirilirken, sen, buna arka çıkmasaydın, bugün ben büyük yürüyüşlerle sana yapılana kınardım... önlerdim.

Bugün sana yapılanı yine kınıyorum. Ama ondan ötesine gücüm yok. Bugün bunlar başına gelirken, sosyalist örgütlerin, demokrasinin tek güvencesi olduğunu anladın mı acaba.

Bunu anlamanı istiyorum. Sen, Türkiye'de devletin solu kırma hareketine hep destek verdin. En son Sıvas kırımında. Nasıl alkışladın o kırımı Aziz Nesin'i bahane ederek. Şimdi cesetler çıkarılırken "Ben yapmadım ciddi müslümanın bu işlerle ilgisi yoktur" diyorsun.

Biliyorum, yok. Ama Türkiye'de orda burda çıkan yangınlar bile solcuların üstüne atılırken, sen, destek veriyordun.

İslamcılar, hiçbir düşünceyi tartışmıyor. Yalın bir örnek vereyim. Bunlar Mehmet Akif'in eleştirilmesine bile dayanamıyor. Mehmet Akif'i eleştirdikte bunlar zındık, mason, kafir diye saldırıya geçiyor.

Sen, bugün Mehmet Akif'i eleştirenleri susturursan, yarın sen Tevfik Fikret'i eleştiremezsin. Birileri seni susturur.

Öbürünün eleştiri hakkını savunmak, kendi hakkını savunmaktır aslında.

İslamcılar bunu anlayacak mı acaba.

21 Şubat Pazartesi

Yıllardır hep böyle. Tatsızlıklar bitmiyor. Tatsızlığı üretenlerin unutulması istenmiyor. Bunlardan biri Mehmet Ağar. Şu ya da bu biçimde hep gündemde. Bugün Hürriyet gazetesinde bir fotoğrafı. Fenerbahçe Spor Klübü'nün kongresine girerken Gülüyor.

Cumhurbaşkanı Demirel söyledi, "Devlet bazen rutin dışına çıkar" dedi. Bundan sonra hemen rutin dışına çıkılan eylemlerin açıklanması gerekir. Bu önemli. İşte o zaman Mehmet Ağar, doğru bir biçimde gündeme gelecek.

Türkiye'nin geleceği açısından bu durumun mutlaka çözümlenmesi gerekiyor.

Önce şurdan başlamalı. Devlete karşı gelen kellesini verir deniyor. Şimdi devlet kavramına girmiyorum. Devlet kavramının tartışmasında, devlet diyenler ipil ipil çözülür.

Ben burda devletinizi bir an için kabul edip, şu soruyu soruyorum. Devlete karşı gelmek ne demek... devlete karşı gelmeyi kim saptayacak.

Tabii burda hem etik, hem bilgi kuramsal sorun-

lar var. Devletin doğru dediği, hem etik açıdan, hem bilgi açısından doğru sayılacak. Ama bu neden bakılırsa bakılsın yanlış.

Devletin dedikleri hem etik açıdan, hem bilgi açısından doğru sayılıyorsa, cumhurbaşkanlığı seçiminin hiçbir biçimde değiştirilmesi bile düşünülmemeli.

Ama şimdi cumhurbaşkanlığı seçimini değiştirmek istiyorlar. Bu, devlete karşı gelmek değil mi.

Bu dediklerime, "iyi ama, biz bu işi yasal yoldan yapıyoruz" denebilir. Bu, hemen devletin her zaman doğru yapmadığını kabul etmek demektir.

Demek ki devlet yanlış yapıyor. O zaman devletin bu yanlışlarını düzeltmek için, yanlışı gören herkesin bu yanlışı düzeltmek için, örgütlenme, siyasi iktidara yürüme hakkı olmalıdır. Sen, bunu tanımıyorsun işte. Tanımadığın için ta baştan yanlışın içindesin.

Türkiye'deki tatsızlıklar, çeteleşme... yurdun kan revan içinde bırakılması bu yanlış sürdürüldüğü içindir.

Şu unutulmasın. Hiç kimsenin doğrusunu ne biçimde olursa olsun, dayatmaya hiçbir bakımdan hakkı yoktur. Bugün bunun böyle olması, haksızlığın sonsuza kadar süreceği anlamına gelmez.

Bu haksızlık yok edilecektir. İnsan, hayattan tad alarak yaşayacaktır.

25 Şubat Cuma

Diyarbakır, Siirt, Bingöl belediye başkanları önce gözaltına alındı, sonra tutuklandı. Üç belediye başkanı da Hadep'li.

Kimilerinde kardeşçe yaşama umudu başlamıştı. Hizbullah'ın yarattığı gerilim yavaş yavaş diniyordu. Sonra birdenbire Hadep'li üç belediye başkanı gözaltına alındı.

Tabii liberaller şaşırdılar. Ne var, n'oluyor, demokrasi gelmiyor mu yoksa.., derken karşı kalemler, "Türkiye'de suç işleme ayrıcalığı yoktur. Kim olursa olsun, isterse seçilmiş belediye başkanı olsun, suç işledi mi, devlet yakasına yapışır."

Tabii, bir ülkede suç işleme ayrıcalığı olmamalı. Ama bu bile tartışılabilir Türkiye söz konusu oldukta. Şimdi buna girmiyorum. Şunlar şunlar suç işledi yakalamadın, bunları niye yakaladın demiyorum. Ben iki nokta üstünde duracağım.

Birincisi şu. Hani mahkeme kararı olmadıkça kimse suçlu denmeyecekti. Üç belediye başkanıyla ilgili "suç işlemişlerse" diye başlayan akıl yürütme, hukukun temel belitine aykırı düşüyor.

İkincisine geldikte... bu daha temel bir sorun. Türkiye'de suç atma yöntemi vardır. Biri, birini silmek istiyorsa suç atar... ya da suç attırır.

Yıllarca sosyalistlere suç attılar Türkiye'de. Böyle bir geleneğimiz var. İnsanı kuşkulandıran da bu. Bu gelenek "itirafçılarda" iyice pekiştirildi. İtirafçı bir konuştu mu, ortalık karışıyor.

"Bu suç işlemiştir" dendikte, çoğunluk inanmıyor buna. Bakalım bit yeniği nerde, bu işin içinden ne çıkacak deniyor.

Ciddi bir güven bunalımı yaşanıyor Türkiye'de. Güvensizlik insanın hayatını zehir ediyor.

Küçük bir olay anlatayım. Geçen gün oldu. Bir arkadaş arabasıyla bizleri eve bırakacak. Karaköy'de polisler durdurdu. Arama varmış. İndik. Sordum polise "Ne arıyorsun, onu söyle, bende olup olmadığını söyleyeyim.

Polis, "Olur mu, neden güveneyim sana" dedi. "Bana güvenmediğin için bu sorunlar çıkıyor." dedim. Aradı. Ama bayanları aramadı. Peki, aradığı ya bayanların üstündeyse... Bu, arama işi son derece yöntemsiz. Ticari taksiler, otobüsler aranmıyor.

Peki, niye beni arıyorsun... ölçün ne. O arama sırasında, beni, durup dururken, bir saniyede suçlu ilan edeceklerini biliyorum.

Bunu bildiğim için, Türkiye'de birine suçlu dendikte bir "suçtan" ciddi bir biçimde kuşkulanıyorum.

Sorun burda.

1 Mart Çarşamba

Tutuklanan belediye başkanları salıverildi. İyi oldu tabii... Bu arada demokrasi tartışmaları alevlendi.

Sorun şu. N'apılmalı da Türkiye demokrat bir toplum olmalı. Kimilerine göre, demokrasi doğrudan, doğruya kürt sorununa bağlı. Kürt sorunu çözülmeden, demokrasi kurulamaz.

Kimilerine göre, bu sorun, doğrudan doğruya islama bağlı. İslamcıların sorunları çözülmeden Türkiye demokrat olamaz.

Demokrasiyi kürtçeyi konuşmak, kürtçeyle eğitim görmek, kürtlerle ilgili daha ne isteniyorsa ona bağlamak bir görüş. Yine bir islamcı ne istiyorsa, onun gerçekleşmesini istemek... bunu demokrasiye bağlamak bir başka görüş.

Bütün bunlar özgürleşme sorunu içine bile alınabilir. Ben kürtçe konuştukta, ben başımı örttükte özgürleşiyorum denebilir.

Bütün bunlar aslında topluma belli bir bakışın sonucu. Milliyetçi acıdan topluma bakarsan, toplumsal sorunların çözümünü de bir milletde bulursun. Dini açıdan bakarsan toplumsal sorunların çözümünü dinde bulursun. Sözgelimi buna göre, toplumdaki aksaklıkların temel nedeni dinin etkisinin azaltılmasıdır. Milliyetçi görüş de herkesi milliyetçi yapmak ister. Ama toplumsal sorunların temeline baktıkta, bu milli, dini olsa bile, orda sınıf mücade-

lesini görüyoruz. İşin tuhafı, bu ilişki, birçok olguların arkasında görülmeyebilir. Kişi, dil kavgası ya da türban kavgası verirken, bir sınıf kavgası verdiğini bilmeyebilir. Ama işin aslı budur.

Peki, bunun ne önemi var. Bunun önemi şurda. İşin aslı bilinmezse sorun çözülmez.

Şimdi soruyorum. Bir islamcıyı alalım. Diyelim, inancını nasıl yaşamak istiyorsan öyle yaşıyorsun. Subaysın, ama inancın gereği takke giyeceksin. Hekimsin, inancın gereği kadın hastaya bakmayacaksın.

Bu, Türkiye'de artı değer sorununu nasıl çözer. Ya da sen, istediğin yerde istediğin dili konuşacaksın. Bu mu artı değer sorununu çözecek. Kürt dili ya da türban mı kapitalizmin yeniden üretimini durduracak.

Ben kürt dilinin konuşulmasına... türbanın takılmasına karşı değilim. Bunların yanlış gerekçelendirilmelerine karşıyım. Bu konuda şöyle bile diyebilirsin "Kardeşim, bana ne demokrasiden. Ben dilimi öğrenmek istiyorum" Bu kadar bile yeter. Çünkü demokrasi mücadelesi, dil ya da türban mücadelesi değildir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, tarihi maddeciliğin geçersizliğini göstermez. Hiç kimse paslı kılıçlarla toplumsal sorunları çözemez.

1840'larda İngiltere'de buğday yasaları üstüne kavga, kapitalistlerle, topraksahiplerinin kavgasıdır. İngiltere'ye buğday ithalı yasakları topraksahiplerinin işine geliyordu... Gelelim Türkiye'ye... dil, türban tartışmaları acaba hangi sınıfın işine geliyor. İşçi sınıfı ne durumda. Sendikalar n'apıyor. İşçiler, kaç saat çalışıyor... ne alıyor, ne yiyor, nerde geziyor, nerde eğleniyor.

Demokrasiyi, doğru yere bağlayalım.

3 Mart Cuma

Şili'de binlerce insanı katleden cuntanın başı Pinochet, İngiltere'de serbest bırakıldı. Pinochet'in yandaşları sevinmişler buna.

Ben üzüldüm.

1995 yılında Gazi mahallesi'nde bir kahve silahla tarandı. Bunun üstüne olaylar çıktı. 18 insan katledildi. Bu işin davası, güvenlik nedeniyle Trabzon'a aktarıldı. Kahveyi tarayanlar... 18 insanı katledenler belirsiz.

Hiç kuşku yok, bu, belirsizliğe sevinenler vardır.

Ben üzülüyorum.

Bu, hep böyle. Tabii tersi de mümkün. Pinochet yargılanıp cezasını çekseydi, bundan ötürü, kimi kişiler üzülecekti.

Gazi mahallesi'nde kahve tarayan, 18 kişiyi katledenler yargılanıp ceza görseydi, yine kimi kişiler üzülecekti.

İnsanlığın durumu bu. İnsana karşı işlenmiş suçlarda ortak bir bilinç oluşmadı daha. İnsan öldürücülerin kutsandığı bir bilinç durumu var. Binlerce yıldır, insanın sökemediği bir bilinç bu. Aristoteles "yasalar değişir ama, insan karakteri kolay kolay değişmez" der. Doğru bu söz. Onun için, insanın karekterini değiştirecek yeni bilinç oluşturmak zorundayız. Yoksa böyle gider bu. Şili'de Pinochet, Türkiye'de Kenan Evren insanlık suçu işlemelerine karşın dolaşır dururlar. Kahveler taranır, insanlara işkence yapılır.

Hughes, 'Aydınlık Kristal Merdiven' adlı şiirinde... Anıl Meriçelli'nin güzel çevirisiyle "Dinle beni oğlum/ Hayat benim için hiçbir zaman/ Aydınlık kristal merdiven olmadı" der.

Çok kimse için... belki bütün insanlık için, parababaları dışında tabii... aydınlık kristal merdiven olmadı hayat... Durmaksızın bir mücadele hayat. Durmak... oturmak... düşmek yok şaire göre.

Neden böyle bu. Kimileri için hayat, aydınlık kristal merdiven. Bütün sorun bu kristal merdivende. Gazi mahallesi'nde kahve taramanın nedeni kristal merdiveni korumak. Kristal merdiven elden gitmesin diye Pinochet, binlerce kişiyi katletti.

Kenan Evren, kristal merdiven elden gitmesin diye darbe yaptı.

TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Sema Pişkinsüt, Küçükköy Polis Karakolu'na "nokta baskını" yapıyor, karakolda işkence aletleri buluyor. Karakollarda işkence yapılıyor insanlara.

Neden.

Kristal merdiven korunsun diye.

Bilinci saptırımış kişilerde bu işleri alkışlıyor, işkencecileri kutsuyor, işkencecilerden gurur duyuyor.

Bu merdivenden uzak yaşıyanlarda çeşitli oyunlar çeviriyor. Sözgelimi, bir yaşındaki çocuğu sigortalı gösteriyor. Sonra sigortadan para alıyor.

Böyle bir düzen işte.

Hayat, herkes için aydınlık, kristal bir merdiven olmalı. Bunu sağlayacak maddi birikim var. Ama bu dönüşümü sağlayacak bilinç yok insanlarda.

Sorun, bu bilinci oluşturmaktır.

7 Mart Salı

Dün, göz gözü görmez bir hava vardı. Yağmur, kar, rüzgar, soğuk... Severim böyle havaları. Hava böyle devam edecek, kar yolları kesecek diye beklerken, bugün güneş geliverdi. Eh n'apalım İstanbul'un kışı bu kadar.

Dün, göz gözü görmez havada yürürken Mehmet Esatoğlu'nun anlattıklarını düşündüm. DİSK'e bağlı Lastik İş Sendikası, İstanbul Sahnesi'nin oynadığı Bir Dreyfus Davası için bütün biletleri almış. İşçiler oyun seyredecek.

İşçi sınıfı tiyatroya gidiyor. Ama aksiliğe bakın, o gün Galatasaray-Dortmund maçı varmış. İşçi sınıfı, "Biz oyuna gitmiyoruz maçı seyredeceğiz" demişler.

İkisi de oyun... bir tiyatro, biri futbol. İşçi sınıfı futbolu yeğlemiş.

"Bilet paralarını geri istediler mi" dedim. İstememişler. Eşe dosta, tanıdığa vermişler biletleri, gidin seyredin diye. Buna bile bilinçlenme diyebiliriz değil mi.

İşçi sınıfındaki bu bilinçlenmeyi Galatasaraylı futbolculara duyursak iyi olur. Galatasaraylı futbolcular, transfer ücretlerinden bir bölümüyle İşçileri Destekleme Sandığı kurarlar... işçiler işten atıldıkta, ya da greve gittikte, o sandık, işçilere destek olur.

DİSK, bu haberi, hemen bildirmeli Galatasaray'a... Futbolcular da emekçi sayılır çünkü. Emekçi dayanışması gelişir böylece.

Bir de şu var. POAS satıldı. İçerde pazarlık sürerken TÜRK-İŞ başkanı Bayram Meral, sokakta kendini kelepçelemiş. Gazetelerde fotoğrafını gördüm.

Bayram Meral iyi bir oyuncu değil. İşçi sınıfı başkanı, oraya buraya kelepçelemez kendini. Grevle sahneye çıkar.

Neyse, Galatasaray iyi oynadı. Maçı 2-0 kazandı. İşçi sınıfı sevindi. Galatasaray yenilseydi işçi sınıfı kimbilir ne kadar üzülürdü.

Yabancılaşma nedir diye sorarlar arada bir. İşte yabancılaşma... yanlışa sevinmek, yanlışa üzülmek... oturman gereken yerde oynamak, oynaman gereken yerde oturmak.

Kendini yiyen hayvan var mı bilmiyorum. Ama kendini yiyen insan var. Yabancılaşan insan, kendini yer. Siz kendinizi yiye durun. Bir gün mutlaka geleceksiniz bana "Hocam, falan fıstık" diye. Bakın ben size o gün n'apacağım.

Web sayfası adresimiz
www. insancil.com

E-mail adresimiz
insancil@insancil.com

LİF VE URGAN

1. Birgün değişirse kanındaki aklan
Göz rengini unutursan gökyüzünün
Yüzündeki sıcaklık yeter mi akşamına
Göç telaşı içinde nerde
Beyazını bulurum ellerinin
Başaklar da vurulunca

2. Geride kalan kanatlarını güze sakla
Azalan yürek çarpıntılarında
Dudakladığım son dudak
Unutulsa da dar zamanlarda
Ansızın çalınan kapı aralığında
İhanet karışmasın umutlara

3. Ölümler alışkanlık olunca
Suskunluğu büyüse de toprakların
Daha ne kadar dayanır taş taşa
Beni suların öpüştüğü bir şafak vakti
Coşkun sevdalarda ara
Sesime kat sesini
Çoğalt liflerini bir urgan boyunca

Sabahattin YALKIN

İLHAN SELÇUK'A

Ahmet NECDET

Sevgideğer İlhan Selçuk,

8 Şubat 2000 tarihli *Cumhuriyet*'teki *Pencere*'nizde yer alan "Düzeltme!.." başlıklı yazınızı okudum ve 'Sakınan göze çöp batar' ata sözünü haklı çıkaracak bir durumla karşı karşıya olduğumu anladım. Şöyle ki:

- Benim **Aşklar Şiirle Kanar** (Broy Yayınları) adlı antolojimden Melih Cevdet'e hem selam hem de şükran olsun diye alıntıladığınız "36 7" başlıklı şiirde iki önemli yanlışın varlığından söz ediyorsunuz, kusur bende değil, Ahmet Necdet'te diyerek. Birinci dizedeki 'otuz altı yedi'nin 'altı'sı, kitabın dizgi ve düzelti aşamasında atlandığı için, bu uyarınızı saygıyla karşılıyor ve teşekkür ediyorum. Ancak Sami Karaören dostumuzun ileri sürdüğü gibi, üçüncü dizedeki 'zayıfım', Anday'ın şiirinde 'zaifim' değildir ve bu yüzden de bir yanlış olarak algılanmaması gerekir. Kısacası, bunda ne benim kusurum var, ne de sizin kusurunuz, Anday öyle yazdığı için öyledir (Bakınız: Melih Cevdet Anday, **Rahatı Kaçan Ağaç**, Yeditepe Yayınları, İkinci baskı, İstanbul, 1961, s.24).

Ahmet Hâşim'in 'Âteş gibi bir nehr akıyordu' dizesindeki 'âteş', Anday'ın söz konusu şiirinde 'ateş'tir. Zira farsça bir isim olan 'âteş', Anadolu'da 'ateş'e dönüşerek türkçenin söz dağarına girmiştir. "36 7" adlı şiirin doğrusunu yazmak görevini mutlulukla yerine getireyim derken, bence yaptığınız birinci yanlış budur. İkinci yanlış ise, arapça bir isim tamlaması olan 'esiri aşk' (veya: esir-i aşk) yerine, bir sıfat tamlaması olan 'esirî aşk'ı kullanmanızdır. Sayın Anday bir 'aşkın tutsağı' olduğundan dem vuruyor, ıtır gibi uçucu 'havaî bir aşk'tan değil!

Yazınızın sonunda 'Şimdi merak etmez misiniz: Melih Cevdet, kimdi o kız?..' diye soruyorsunuz. Bu sorunun yanıtı, yine Melih Cevdet'te: O zamanki eşi Sabahat Hanım! (Bakınız: **Rahatı Kaçan Ağaç,** s.2)

Dostça selamlar ve saygılar sunuyorum.

Not: "36 7"nın özgün metni, fotokopi olarak ekte sunulmuştur. 11.02.2000

36 7

Madem otuz altı yediye düşmüş ateşin
Demek çıkışın yakın hastaneden
Benim dal gibi zayıfım, güzelim
Ne dilersen dile benden.

Esiri aşkın olmuşum cânâ
Kafamın ve kolumun gücü senden
Ben fakir, şair doğmuşum
Ne dilersen dile benden.

Melih Cevdet ANDAY

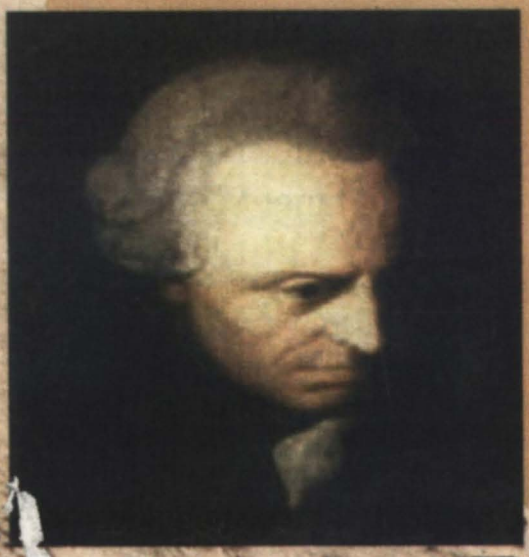

"Cesaret et, kendi aklını kullanmaya."

Immanuel KANT
(1724-1804)

İnsancıl Atölyesi'nde,

Tiyatro
Koro
Edebiyat
Şiirimizde Temalar
Yazarlık
Felsefe

Çalışmaları Devam Ediyor.

İstiklal Cad. Tel Sok. No: 20/4 Beyoğlu - İstanbul Tel: 0212. 249 80 19